

ETNOFILOLOŠKA BAŠTINA U HAGIOGRAFSKOM KONTEKSTU ČAKOVEČKOG KRAJA

Dominić, Korina

Master's thesis / Diplomski rad

2023

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Split, Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Split / Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://urn.nsk.hr/urn:nbn:hr:172:272452>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-10**

Repository / Repozitorij:

[Repository of Faculty of humanities and social sciences](#)



**SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET**

DIPLOMSKI RAD

**ETNOFILOLOŠKA BAŠTINA U HAGIOGRAFSKOM KONTEKSTU
ČAKOVEČKOG KRAJA**

KORINA DOMINIĆ

SPLIT, 2023.

Odsjek za Hrvatski jezik i književnost
Hrvatski jezik i književnost
Hrvatska tradicijska kultura u europskom kontekstu

ETNOFILOLOŠKA BAŠTINA U HAGIOGRAFSKOM KONTEKSTU
ČAKOVEČKOG KRAJA

Studentica
Korina Dominić

Mentor
prof. dr. sc. Marko Dragić

Split, 2023. godine

Zahvala

Zahvaljujem mentoru prof. dr. sc. Marku Dragiću za pomoć pri izradi diplomskoga rada, za smjernice i savjete kojima je pridonio uklanjanju nejasnoća u tijeku njegova nastajanja. Isto tako zahvaljujem kazivačima kao neiscrpnim izvorima tradicije bez kojih rad ne bi bio moguć. Zahvaljujem svim profesorima s kojima sam surađivala tijekom studiranja te kolegama koji su mi upotpunili petogodišnje iskustvo. Posebno bih zahvalila svojim roditeljima na iznimnoj podršci i razumijevanju tijekom studija, ali o stalim članovima obitelji i prijateljima koji su vjerovali u mene.

Sadržaj

1. Uvod	1
2. Advent.....	2
2.1. Sveta Barbara.....	3
2.2. Sveti Nikola - biskup.....	7
2.3. Sveta Lucija	10
2.4. Badnjak.....	16
3. Božić	23
3.1. Sveti Stjepan	25
3.2. Silvestrovo.....	29
4. Valentinovo	32
5. Fašnik.....	34
6. Korizma.....	42
6.1. Cvjetnica.....	45
6.2. Veliki četvrtak	46
6.3. Veliki petak.....	47
6.4. Velika subota	48
7. Uskrs	50
7.1. Bijela nedjelja	54
8. Sveti Juraj.....	59
9. Sveti Marko evanđelist	65
10. Tijelovo	67
11. Svi sveti i Dušni dan	69
12. Priče iz vojske.....	71
13. Molitve i pjesme	72
14. Običaji za vjenčanje.....	74
15. Brojalice	75
16. Zaključak.....	77
Kazivači:	78
Literatura	79
Sažetak.....	84
Abstract.....	84

1. Uvod

U suvremeno se doba sve više ljudi obazire na budućnost. Svim novim izumima i dostignućima u raznim znanostima želi se osigurati i produžiti čovjekovo postojanje. U ne tako dalekoj prošlosti ljudima nije bila dostupna tehnologija koja je dostupna danas i bez koje mi danas teško možemo živjeti, ali to njima nije predstavljalo nikakav problem. Oni su bili sretni što su imali jedni druge, živjeli su najbolje što su mogli. Djeca često ne žele slušati čime su se njihovi djedovi i bake, pradjedovi i prabake i daljnji predci bavili, ali kad malo odrastu shvate kako je važno slijediti tradiciju i širiti je dalje na svoje potomke. Time se čuva osebnost naroda. Svaka država, narod, ali i manje skupine ljudi posjeduju nešto zbog čega se mogu ponositi, nešto što njih čini posebnima i drugačijima od ostalih. To su njihovi običaji i tradicije koje se prenose iz generacije u generaciju. Na sličan su način narodni običaji definirani i u Hrvatskoj enciklopediji, koja navodi da su to „tradicijom ustaljeni načini ponašanja s normativnim, ceremonijalnim i simboličkim značajkama; svojstveni određenoj društvenoj zajednici, nezaobilazni čimbenici narodne kulture koji obilježuju značajne trenutke čovjekova života“, a znanost koja se bavi njihovim proučavanjem naziva se etnologija¹. Ona običaje dijeli na godišnje ili kalendarske, obiteljske ili životne i gospodarske ili radne. U prvu skupinu spadaju oni običaji koji se ponavljaju iz godine u godinu, a vežu se za blagdane zapisane u katoličkom kalendaru. Obiteljski ili životni običaji odnose se na rođenje, brak, smrt, pogreb, ali i na druge važne događaje koji se odvijaju tijekom čovjekova života. Radni običaji obuhvaćaju poslove koji se uglavnom vežu za početak ili završetak gospodarske godine (ibid.).

U ovom su radu predstavljeni godišnji običaji koji se provode u okolini Čakovca, a osim toga prikazane su crtice iz života u prošlosti, molitve i recitacije koje su se nekad izgovarale te kratki opisi običaja za vjenčanje. Na taj je način dočaran život ljudi u Međimurju, kako u prošlosti, tako i danas. Osim predaja koje se nalaze u literaturi, u radu su izložene samostalno skupljene predaje u razdoblju od 2019. do 2023. godine.

¹ <https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44552> (pristup 28. kolovoza 2023)

2. Advent

Odmah se na početku može postaviti pitanje zašto je Advent prvi u predstavljanju godišnjih običaja. To se može objasniti činjenicom da je sve do 16. stoljeća, kad je uveden gregorijanski kalendar u zamjenu za julijanski, 25. prosinca smatran početkom nove godine (Hranjec, 2011: 13). Ostavštine julijanske nove godine uočljive su u međimurskom običaju *položajnika* na Badnjak u kojem *položajnik* ulazi u kuću i govor počinje riječima *Na to Mlado ljeto* (ibid.). Porijeklo riječi advent može se pronaći u latinskoj riječi *adventus*, koja označava dohod, dolazak, početak (Dragić, 2008 (c): 129). Advent čine četiri nedjelje Došašća, zbog čega se razdoblje još naziva i Došašćem, a one predstavljaju „četiri tisućljeća koliko je po *Bibliji* prošlo od stvaranja svijeta do dolaska Kristova“². Došašće kao razdoblje pripreme za Božić vuče korijene iz 4. stoljeća. To razdoblje obilježeno je zornicama, molitvama, postom te pripremama za Božić (Dragić, 2008 (c): 130). Od priprema za Božić jedna od kazivačica spomenula je učenje božićnih pjesama uz bakinu pomoć.

*Ja sam mela staro mamo, bako, oni so nas mesec dni prije v svojo malo sobo pozvali i popevali. Oni so nas se pesme božične nafčili. To je bila priprema za Božić. Na to mlado leto, Narodil se nam Kralj Nebeski i slične pesme smo popevali.*³

Postoje različita shvaćanja folklornog početka Adventa. Neki nalažu da razdoblje počinje na blagdan svete Katarine (25. studenog), svete Barbare (4. prosinca), svete Lucije (13. prosinca), neki na blagdan Bezgrješnog začeca blažene Djevice Marije⁴ (8. prosinca) i tako dalje, a u prošlosti je svjetovno predbožićno vrijeme počinjalo već na blagdan svetoga Martina (11. studenog) (Hranjec, 2011: 15, Gavazzi, 1991: 114). Danas se prvom nedjeljom Došašća smatra nedjelja koja je najbliža spomendanu svetoga Andrije, a dan nakon, u ponedjeljak, počinju zornice (Dragić, 2008 (a): 415.). Sljedeća nedjelja naziva se *Đetići* ili *Djetinci*, a postoji tradicija da na taj dan „stariji prijete djeci pa ih djeca, da ih udobrovolje, daruju“ (Braica, 2004: 6). Treća nedjelja Došašća naziva se i *Majke nebeske* ili *Materice*, a tada muškarci ucjenjuju

² <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=580> (pristup 16. kolovoza 2023)

³ Kazala mi je 2023. godine Barbara Mlinarić u Orehovici kod Čakovca.

⁴ Papa Pio IX. 1854. godine „donio je dogmu o Bezgrješnom začecu Blažene Djevice Marije. Tom dogmom Bog je Mariji, Isusovoj majci, podario milost sačuvanosti od istočnoga grijeha od početka njezinog postojanja. Blažena Djevica Marija u otajstvu Božića uz malog Isusa ima glavnu ulogu. Zato joj pučka pobožnost u doba Došašća posvećuje osobitu pažnju, koja se na poseban način odražava u zornicama, ranim jutarnjim misama na čast Majci Božjoj.“ Na upit svete Bernardice 25. ožujka kod 16. ukazanja Djevica Marija je rekla: „Ja sam bezgrješno začec.“ (Dragić, 2012)

žene i iziskuju otkup. Posljednja nedjelja koja prethodi Božiću nosi ime *Oci nebeski, Oci, Očiči*, a žene i djeca tada „traže od muškaraca da se otkupe“ (ibid.). Vidljivo je da u Adventu postoje različiti običaji koji krase nedjelje, no osim njih postoje i običaji koji se vežu za ostale blagdane Došašća. Za određene se blagdane vežu običaji darivanja, zatim *položaja*, sijanja pšenice, pripremanja božićnih ukrasa, čišćenja kuća, pripremanja gospodarstva i slično, a oni će biti objašnjeni u nastavku rada. Od spomenutih običaja potrebno je posebno pojasniti običaj *položaja*. Riječ dolazi od glagola polaziti, koji nosi značenje pohađati, obilaziti ili pak glagola poležati, položiti, „dovodeći ga u svezu s čvrstim sjedenjem (ležanjem) poležaja odnosno kokoši na sijelu“ (Gavazzi, 1991: 177). Riječ je o srećonosnom gostu koji ulazi u kuću kako bi ukućanima čestitao blagdan. Osoba se u različitim krajevima različito naziva pa tako postoji *polaznik, položajnik, polaženik, poležaj, čestitar, gost* i brojni drugi (Gavazzi, 1991: 173, Đaković, 2002: 31). Vjeruje se da prvi gost može donijeti sreću ili nesreću, ovisno o tome tko je ta osoba. *Položajnici* su uglavnom muškarci, no rijetko se javljaju i žene. Primjer ženskog *položajnika* navodi se u Slavoniji na svetu Barbaru, gdje se vjerovalo da muški *položajnik* znači da će sljedeće godine imati više pijetlova nego kokoši pa su domaćini priželjkivali ženskog gosta (Dragić, 2019 (a): 100). Običaj se najčešće veže za sam Božić i Badnjak, no prisutan je i na ostale blagdane. U Adventu se ne održavaju zabave ni svadbe, za što su zapadnohercegovački Hrvati osmislili izreku „Sveti Andrija svadbi zavezanija“ (Dragić, 2008 (c): 130). Što se tiče zornica, to su mise koje se drže uglavnom u šest sati ujutro, a narod ih pohodi kako bi čekali Kristov dolazak (Andrijašević, 2018: 380).

2.1. Sveta Barbara

Jedna od prvih svetaca koji se štuje u adventskom razdoblju je sveta Barbara. Rođena je krajem 3. stoljeća u Maloj Aziji za vrijeme carevine Maksimilijana (Dragić, 2015 (a): 143). Bila je jako lijepa, zbog čega je imala velik broj prosaca. To se njenom ocu Dioskoru nije svidjelo pa je dao sagraditi visok toranj u koji ju je zatim zatvorio. Jednom je prilikom Barbarin otac otputovao na daleki put, što je ona iskoristila pozvavši Valerijana, vjerskog učitelja maskiranog u liječnika, a nakon toga je prihvatila kršćanstvo. Isto je tako naredila da se na tornju napravi još jedan prozor kako bi ih imala tri te da se napravi križ koji će gledati prema istoku. Kad ju je otac po povratku upitao zašto je to napravila, odgovorila mu je „da duša prima svjetlo kroz tri prozora: Oca, Sina i Duha Svetoga“, „a križ je napravljen da je podsjeća na otkupljenje“ (Dragić, 2015 (a): 144). Tog se trenutka Dioskor vrlo naljutio te ju je htio ubiti,

no Barbara je ostala spašena. Jedna predaja govori da ju je spasila Sveta Djevica prenijevši je u planinu gdje su pastiri čuvali ovce, druga nalaže da je pobjegla u šumu, dok treća govori da se sklonila u stijenu koja se pred njom otvorila. Bilo kako bilo, Barbara je pobjegla ocu, no on je bio ustrajan u njenom ubojstvu pa ju je krenuo tražiti. Jedan od pastira na planini ju je izdao te je Barbara ponovno vraćena u toranj. Dioskor je tražio suca Marcijana da ju podvrgne strašnim mukama, no njezina ga je ljepota opčinila, zbog čega joj se odlučio smilovati. Ponudio joj je izbor između dobrovoljnog žrtvovanja njegovim bogovima ili trpljenja muka. Na to je Barbara odgovorila da za nju postoji samo jedan Bog, nakon čega je po Marcijanovoj naredbi bičevana, a kako bi muka bila još gora, na rane su joj stavljali sol. Oko ponoći se Barbari ukazao Bog i rekao joj da bude ustrajna u svojoj vjeri jer će joj se proživljavanje muka isplatiti dolaskom na nebo. Potom su joj rane zacijelile, što je Marcijan pripisao svojim bogovima. Barbara je opet odgovorila da je za to zaslužan Krist, na što su je objesili između dva stabla, a glavu tukli maljem. Svo to vrijeme molila je Krista da ostane uz nju, da ju ne napusti. Sljedeća metoda mučenja bila je nago odvođenje Barbare do trga, gdje su joj molitve bile uslišane. Sudac Marcijan je nakon toga izdao naredbu da se Barbara pogubi mačem, a otac ju je odveo na planinu gdje ju je sam namjeravao ubiti. Barbara je i ovom prilikom molila Boga da joj se smiluje, na što joj je rekao da dođe k njemu. Otac ju je zatim pogubio, a njega je po povratku s planine udario i usmrtio grom (Dragić, 2015 (a): 144, 145). Prije nego što je bila pogubljena „molila je za spas svakoga kršćanina koji se sjeti Kristove muke i njezina mučeništva“, zbog čega je u ikonografiji prikazivana kako u rukama drži hostiju i kalež, a češći prikaz je s tornjem s tri prozora (Dragić, 2015 (a): 147). Vodeći se legendom, Barbara je smatrana zaštitnicom udara od groma, nevremena, nagle i dobre smrti, rudara, vojnika i tako dalje (ibid., Kanajet, 1993: 177).

Barbarin se blagdan slavi 4. prosinca, treću predbožićnu nedjelju koja se naziva *Djetići*, *Ditići* ili *Ditinci*, dok se u kajkavskim prostorima naziva i *Barbarinje*, *Barbarjevo*, *Barbarje* (Dragić, 2008 (c): 132, Hranjec, 2011: 17). Običaji koji su vezani za *Barbarinje* su sijanje pšenice, kuhanje variva, barbarinjski ophodi, ljubavne divinacije, *položajnik* i čestitanje (Braica, 2004: 6, Dragić, 2015 (a): 154-161). Što se tiče sijanje pšenice, ono se u nekim krajevima odvija na svetu Barbaru, a u drugima na svetu Luciju. Taj je običaj imao panspermijsku⁵ funkciju jer se prema rastu pšenice do Božića predviđao urod pšenice na polju (Dragić, 2015: 155). U tu bi se pšenicu stavljala svijeća na Badnjak, Božić, Staru i Novu godinu

⁵ Riječ panspermijski dolazi od grčkih riječi *pan*, što znači sve i *sperma*, što znači sjeme. Prema tome, panspermijski bi se morao prevesti kao plodonosan, a u svezi s time se javljaju i takvi običaji (Dragić, 2015: 149).

ili Sveta tri kralja, a u ostalim je danima služila kao ukras ili zelenilo u kući (ibid., Gavazzi, 1991: 118). U Međimurju je običaj sijanja pšenice karakterističan za svetu Luciju, no postoje slučajevi gdje bi se ona u prošlosti sijala i na svetu Barbaru.

*Mi smo prije na Barbaro sejali pšenico v zemlji, a posle tek v posodicama, ali je ta pšenica do Božića već bila preveljka. Ve jo sadim na Lucijo i navek mi lepo zraste, možda jer je topleše nego je prije bilo.*⁶

Panspermijsku je funkciju imalo i varivo koje se u nekim mjestima kuhalo na *Barbarinje* ili *Varin dan*, kako je poznat u Konavlima (Dragić, 2015 (a): 159). Domaćice bi skupljale razne žitarice i plodove poput leće, graha, slanutka, pšenice i raži, a pritom su morale paziti da broj sočiva bude neparan (ibid.). Svrha kuhanja *vare* bilo je proricanje s koje će strane biti obilje u nadolazećoj godini. „Kad bi provrela sa strane od mora, značilo je da će biti obilje ribe, a ako bi provrela s one strane na kojoj je polje, tumačilo se da će urod biti dobar“ (ibid.). Sljedeći je običaj ophod u kojem je osoba prerusena u svetu Barbaru i pritom dobroj djeci dijeli darove, obično orahe i jabuke. Osoba je preko glave imala dugu plahtu, u jednoj ruci šipku, a u drugoj torbicu s poklonima (Dragić, 2008 (c): 132, Gavazzi, 1991: 117). Ophod podsjeća na ophod svetoga Nikole koji isto tako prurušen daruje djecu. Što se tiče ljubavnih divinacija ili proricanja, ona se vežu za grančice. U brojnim se lokalitetima u kuću donosi grančica, stavlja se u vodu ili se umetne u svetu sliku pa se proriče ljubav. Ako je grančica procvjetala do Božića, to je bio znak da će se djevojka udati u nadolazećoj godini, znak ozdravljenja, prinove i slično (Dragić, 2015 (e): 157). Još jedan barbarinjski običaj je običaj *položaja, položajnika*. Kao što je prethodno objašnjeno, on se odnosi na prvog posjetitelja kuće koji može donositi sreću, ali i nesreću, ovisno o tome tko je taj posjetitelj. Iako je običaj češći za Badnjak, Božić i Novu godinu, pojavljuje se i na blagdan svete Barbare i svete Lucije. U slavonskim bi krajevima uglavnom *položajili* dječaci. Oni bi ušli u kuću, a dok bi govorili „*Kucilo se, macilo se, teljilo se, prasilo se, rodilo se, leglo se, ždribilo se*“, domaćica bi im na glave sipala zrnje kukuruza koje bi *položajnici* potom kupili. Nakon što skupe svo zrnje, dobivali bi darove poput oraha, jabuka i novca (Dragić, 2015 (e): 158). U sjeverno hrvatskim krajevima običaj je da se pri ulasku u kuću govori „*Dej vam Bog puričov, teličov, guščičov, račićov, pune lajte vina, pune vože žita, a najviše Božjega mira*“, nakon čega se isto tako dobivaju darovi (ibid.). Sličan je običaj prisutan u Međimurju, a on se provodi od blagdana svete Barbare sve do blagdana svetog

⁶ Kazala mi je 2023. godine Đurđa Blažona u Orehovici kod Čakovca.

Stjepana koji se obilježava 26. prosinca (Hranjec, 2011: 18). Skupljene su i zapisane razne verzije govora koje bi *položajnici*, ili *koljani*, kako su poznatiji u Vratišincu, imali u tom razdoblju. U nastavku su prikazane dvije varijante.

Na Barbarje dojdu dečeci rano v jutro, pokloniju se vuni na štengaj i govoriju:

*Dej vam Bog konjiče,
voliče, teliče, praščiće,
puriče, žibiče, piščence,
v štali žerbice, v pojati telice,
v kocu prasice, v škrinji pšenice,
pune pevnice vina, Božjega mira,
zlata i srebra največ.*

Onda jim domači daju dare: jabuke, kruha, peneze. Najrajši su penezom. (Hranjec, 2011: 18).

Dičkeri su se rano stali i z botaj tukli po stebli pak su kričali: „Jabuka, či naš rodila, posečem te!“ Jabuka (dičker) odgovara: „Bom rodila, naj me poseči!“ A od hiže do hiže su išli popevat:

*Sedam, sedam, po sedeam,
Slavu Bari pozdrav dam.
Dej vam Bog
Nože i korito,
Debelu prasicu,
Da bute ju klali,
Da bute ju si za rep držali!
Stan'te se, japica, na lojtrin klin,
Pak nam zagrajte kup slanin!
Stan'te se, mamica, na prosnice,
Pak nam vrešte pol prasice.*

Čakali su pred vrati kaj gazda dojde vun kaj nekaj dobiju. Ako ga dugo ne bilo vun, unda su kričali: - Bo kaj? Nikaj na? Ako je gazda otprl unda su dobili orehe, lešjake, suhe jabuke i tak. (Hranjec, 2011: 18,19).

S obzirom na to da je bilo razdoblje adventa, uz navedene su se običaje vršile i pripreme za Božić. Pripremala se hrana, ali i ukrasi koji će se izložiti bliže Božiću. U Međimurju su se ukrasi za sve prigode uglavnom izrađivali od krep papira, a božićni ukrasi nisu bili izlika. Sljedećom se izjavom opisuje priprema za Božić.

Vu prvoj nedelji i za Barbarje delale so se nove partice koli raspela, ruže s krep papera, ono staro kaj je bilo kuoli raspela se je hitilo fkrej, kajti je bilo več prašnato i puno pavučin. Figurice so se slagale: tu bi se reheki zamotali, jabuke so se prepruovljale, klinčeci so se slagali kaj bodo trdeši. (Novakovec) (Hranjec, 2011: 20)

Od svih navedenih i objašnjenih običaja, u Međimurju se u pojedinim krajevima zadržalo *položajenje* te u manjoj mjeri sisanje pšenice. Ostalim običajima u istraživanju nije bilo traga. Sisanje pšenice prebacilo se na blagdan svete Lucije koji se slavi 13. prosinca, dok ostali nisu zapisani u literaturi ni skupljeni u istraživačkom radu s kazivačima.

2.2. Sveti Nikola - biskup

Sveti Nikola jedan je od najviše slavljenih adventskih svetaca. Velik broj ljudi zna da se na njegov spomendan daruje djecu, no manji broj zna razlog tome, odnosno mali je broj ljudi upoznat s njegovom biografijom. U 3. je stoljeću jedna bogata kršćanska obitelj u Maloj Aziji, točnije Patari, dobila dijete koje su nazvali Nikola. Iako je Nikola bio još malen kad su mu roditelji umrli, odlučio je ne zadržati naslijeđeni imetak, već ga podijeliti potrebitima (Dragić, 2015 (b): 6). Po završetku školovanja istoimeni ga je stric, ujedno i biskup, zaredio, a kasnije je Nikola i sam preuzeo službu biskupa. Izvori (ibid.) navode kako je živio samačkim životom, umro u 75. godini života, a na samrti je izrekao sljedeće: „Gospodine, u tvoje ruke predajem moj duh.“ Nikola je kanoniziran, odnosno proglašen svetim ne zbog mučeničke smrti, što je slučaj u mnogih svetaca, već zbog svog dobročinstva i milosrđa koje je bilo prisutno tokom cijelog njegovog života (Hranjec, 2011: 21). Danas su nam poznate brojne legende koje opisuju život i čovjekoljublje svetoga Nikole. Manje poznate su one koje govore da je mogao stajati već kao novorođenče, da je otkrio kako gostioničar krade djecu i gostima servira njihovo meso, da je zaprijetio valovima i tako spasio brod koji se našao u oluji, da je spasio vojskovođe kojima je trebala biti odrubljena glava i mnoge druge. Nama svima poznata je ona o caru koji je, htijući iskoristiti vlastite kćeri, namjeravao vratiti izgubljeno bogatstvo. Legenda govori da je Nikola čuo kako car planira prostituirati kćeri u vlastitu korist te ga je odlučio spriječiti. Nikola je tri noći dolazio do njihove kuće i kroz prozor je stavljao po vrećicu zlatnika za svaku kćer. Otac je primijetio da se nešto događa pa je htio izvidjeti situaciju. Jedna verzija legende govori kako je otac u zasjedi čekao onoga tko ostavlja zlatnike te ga je na kraju i prepoznao. Car se zakleo da neće proširiti vijest o Nikolinom dobročinstvu, no prekršio je obećanje. Druga pak verzija govori da je Nikola primijetio da ga netko čeka pa je odlučio zlatnike ubaciti kroz dimnjak, na

čijem su se dnu igrom slučaja sušile čarape te su zlatnici upali u njih (Dragić, 2015 (b): 8). Upravo je ta verzija legende izvorište tradicije darivanja djece stavljanjem poklona u čizmice. Prema navedenim, ali i brojnim drugim legendama, Nikola je postao zaštitnikom siromaha, djece, pomoraca, neudanih djevojaka, trgovaca, bolesnika, ribara, zatvorenika, studenata i drugih (Dragić, 2015 (b): 7). Legende su isto tako bile i inspiracija u ikonografiji pa je tako sveti Nikola ponekad prikazan kao biskup koji drži vrećice zlatnika, ponekad u prisustvu malog djeteta koje mu ljudi ruku, ponekad sa sidrom, a postoje i druge varijante.

Spomendan svetome Nikoli održava se 6. prosinca, na dan njegove smrti, a dan prate nikolinjski običaji. Večer prije spomendana, dakle 5. prosinca, djeca čiste svoje čizmice i stavljaju ih na prozor kako bi im sveti Nikola donio darove, što se odvija po uzoru na legendu o caru i trima kćerima (Dragić, 2015 (b): 11). Nikolinjski su običaji vrlo često sljubljeni s božićnima jer se blagdani obilježavaju relativno blizu jedan drugome, a osim na svetoga Nikolu i Božić, djecu se u nekim mjestima u Dalmaciji daruje i na svetu Luciju, koja se obilježava 13. prosinca (Kedžo, 2022: 14). Kao pratnja svetome Nikoli u ophodima u kojima daruje djecu dolazi i Krampus (Braica: 2004: 8). On je predstavljao suprotnost dobročinstvu svetoga Nikole, bio je oličenje vraga, a tako je bio okarakteriziran i vanjskim izgledom (Dragić, 2015 (b): 13). Sveti Nikola bio je obučen u bijelo, nosio je biskupsku kapu i zlatni štap, dok je Krampus bio obučen u crno, imao je rogove i isplaženi jezik (Bonifačić Rožin, 1974: 230). Sveti Nikola dobroj je djeci donosio darove, a Krampus je lancima plašio zločestu djecu s ciljem odvratanja od lošeg ponašanja. Pri tome bi djeca odgovarala na razna pitanja pokušavajući uvjeriti svetog Nikolu da su bila dobra i da zaslužuju darove. Obično se poklanjalo voće, a u novije vrijeme slatkiši. Spomenuti ophodi prikazani su generalno te se tako odnose na cijelu Hrvatsku. Svako pojedino mjesto ima specifičnu tradiciju za sve blagdane, pa tako i ovaj. Nadalje opisani ophodi odnose se na Malu Suboticu, Vratišinec i Kotoribu, a iz njih se može iščitati prethodno navedeni nikolinjski običaj darivanja djece.

Za svetoga Nikolo so bili krampusi. Krampus je vrag. Sveti Nikola je mev kapo ono kak papa, on je deliv darove deci. Navek so roditelji počekali i dali mo ka deci da darove, a navek so i z sobom nosili. To je uglavnom bila repa zapakerana, na kockice narezana i to so roditelji prepajli za deco. Krampus je biv oblečeni kak vrag. Biv je v črnome, jezik mo je biv dogi i črleni, mev je roge, oči veljke, na glavi potegjeno kapuljačo i repa je zaj mev. Unda je on skakav sim tam, z lancom ruživ, a govorili so i da bo dnesev hmojo deco. Neso sam mala deca bila straho pred jim, nek i malo stareše puce i dečki jer so to bili

stareši ljudi, veljki pa so strašno zgledali. Ako smo bili na grunto ili negdi vuni so nas grabali malo ka nas splašijo pa smo se razbežali.⁷

Zmislim se da je mama dišla rodit sestru dok sam ja mela šest let, a dva mlajši brati i ja smo ostali somi s tatijom doma. Teca nam je sako leto pošiljala poklone za Nikolije. Mela je dva sine i njima je rekla ka nam ih donesejo, ali so se oni i njihov pajdaš blekli. Još se zmislim da sam pitala tatija či je zaklenov vrata, već smo straho bili jer smo znali da bo došev krampus. Prvo so hitili lance pod vrata i ja sam bila gotova, nesam znala kam bi bila dišla kak me strah bilo. Govorila sam tatijo ka ih na pustiv nutri, a on im je sam otprav vrata. Jan je biv blečeni kak sveti Nikola, a drugi dva so bili v črnim. Sam sam ih poljuknula, nesam ih vupala gledati duže, ne mi je bilo na kraj pameti da so to maskerani ljudi. Oni so zmolili kaj so morali, a ja sam se sam molila ka čim prej dido. Dok so završili im je tata rekev ka si sednejo, ka ostanajo na pijači, a ja sam mislila pa kaj bodo ve još ostali prinas. Donesli so nam te poklone, a ja sam ih niti ne vupala prijeti. Stvarno me bilo strah jer so nas plašili da nas krampusi zavežejo i didejo z nami. Čekala sam ka čim prej dido, a oni so sam sedeli. Čim so dišli, fletno sam bežala ka zaklenem vrata ka nam na još nešči došev. Teca so ih sako leto poslali ka nam donesejo poklone, ali to leto mi je baš ostalo, unda me valjda bilo največ strah.⁸

Večer pred Mikulijum hodali su Mikula i krampus od hiže do hiže. Mikula je bil oblečeni v belo, negda v plahte i spodnice, s kodeli si je napravil mustače i bradu, s papernate mošje kapo kak biškup, a gori je imal narisanaoga križa z čerlenom bojicom. V roki pak je nosil korpu, v korpi jaboke, lešjake, orehe i repo narezanu na kocke. To je delil deci. Štera su bila dobra una su dobila jabuke, orehe i to. Štera pak su bila hmoaja, una pak repu. Morali su znati prekrižiti se i moliti Očenaša. Z Mikulom je hodil i krampus. On je bil oblečeni v staro bundo ili kakšo staro opravo radničko, v pojasu zvezani z vojkom ili lancem, na glavo staro kapo i namozani ves čenim po obrazo. Un je plašiu decu, jega su se si bojali, i nosil je šibu. Šteri su bili hmoaji jim je šibu dau. (Vratišinec) (Hranjec, 2011: 24)

Dok sem bila mlada, pri jenoj hiži smo čehrali, došel je navečer sveti Nikola, krampus i sveti anđel. Nikola je bil jako lepo spravljani, praf kak biškup. Imel je palicu i debelu knjigu. Pital nas je alj znamo moljiti, morale smo se saka križati i moljiti. Rekel je, koja ne bu znala mojliti, on vu tu debelu knjigu zapiše. Tak so nam podeljili dara, nutri so bili rehi, pak koščice, pak repa narezana. (Kotoriba) (ibid.)

Iz prethodnih se izjava može iščitati da su međimurski nikolinjski običaji vrlo slični generalno hrvatskim običajima. U ophode odlaze sveti Nikola i Krampus, ponegdje uz prisustvo anđela. Sveti Nikola daruje djecu pretežno voćem, ali i orasima, a Krampus ih lancima i šibom zastrašuje i usmjerava na dobro ponašanje. Ponegdje se djecu strašilo i pričom

⁷ Kazao mi je 2023. godine Ivan Dominić u Maloj Subotici kod Čakovca.

⁸ Kazala mi je 2023. godine Đurđa Blažona u Orehovici kod Čakovca.

da Krampusi zavežu i odvedu zločestu djecu sa sobom kako bi bila što bolja i poslušnija. Krampus isto tako može darivati djecu, ali njegov je poklon (šiba) namijenjen zločestim. Spomenuto je da djeca moraju uvjeriti svetoga Nikolu da su dobra, a iz navedenih je izjava vidljivo da se ponegdje to radilo molitvom. Djeca su morala znati moliti određene molitve kako bi dokazala da su vrijedna poklona.

2.3. Sveta Lucija

Sveta Lucija potječe iz Sirakuze na Siciliji, a živjela je u 3. stoljeću. Nakon smrti roditelja imanje je podijelila siromasima, što se nije svidjelo njenom zaručniku, kojeg joj je odabrao njen otac kad je ona bila još djevojčica. Zaručnik ju je prijavio pod optužbom da je kršćanka, nakon čega su je silili da se „žrtvuje rimskim idolima“ (H. Dragić, 2017: 244). Isto kao i sveta Barbara, Lucija odbija to napraviti te govori da za nju postoji samo jedan Bog. Sudac joj zatim prijeti da će je odvesti u javnu kuću kako bi je Duh Božji ostavio, no upregnuta kola u kojima su je trebali odvesti do javne kuće nisu se mogla pokrenuti. Zbog toga je sudac odlučio da će je spaliti i tako osramotiti, međutim Lucija se nije zapalila. Konačnu smrt uzrokovao je bodež kojim su je uboli u vrat (Dragić, 2008 (a): 426). Postoji jedna legenda koja se veže za svetu Luciju prije njene smrti. Ona pripovijeda da su se Lucijine oči jako svidjele jednom od njenih prosaca pa ih je Lucija odlučila izvaditi i poslati mu ih kako ga ne bi potaknule na zlo, grijeh. Proscac je imao osjećaj grižnje savjesti, ali ga je njena hrabrost i ustrajnosti u vjeri oduševila pa je kasnije i sam postao kršćaninom (ibid., Hranjec, 2011: 26, Šipić, 2006: 106). Vodeći se ovom legendom, sveta se Lucija vrlo često u ikonografiji prikazuje s pladnjom koji sadrži njene oči, a smatra se zaštitnicom očiju, slijepih, krojača, staklara, kovača i drugih (Šipić, 2006: 106).

Blagdan svete Lucije slavi se 13. prosinca, 12 dana prije Božića. U tom se periodu pripreme za veliki blagdan intenziviraju, a odnose se na pripremu ukrasa, čišćenje kućanstva, godpodarskih objekata i malo po malo pripremu hrane (Hranjec, 2011: 32). Svima poznati običaj za svetu Luciju ili *Lucinje*, *Lucije* je sijanje pšenice, no ono se može vršiti i na svetu Barbaru. Zrnja pšenice pomiješana s malo zemlje stavljaju se u zdjelice ili na tanjurić te se zalijevaju svakog dana do Božića. Zelenilo tada krasi stol, stavlja se ispod božićnog drvca, a urod posijale pšenice simbolizira urod u nadolazećoj godini (Dragić, 2008 (a): 426, Gavazzi 1991: 118, Alujević, 2006: 108). U pojedinim se lokalitetima u pšenicu stavlja i svijeća koja simbolizira vjeru (ime Lucija dolazi od latinske riječi *lux*, što znači svjetlo) (H. Dragić, 2017:

244, Hranjec, 2011: 28). Opisani je običaj prisutan u Međimurju, što se može vidjeti u sljedećim izjavama kazivača.

*Mi smo prije na Barbaro sejali pšenico v zemlji, a posle tek v posodicama, ali je ta pšenica do Božića već bila preveljka. Ve jo sadim na Lucijo i navek mi lepo zraste, možda jer je topleše nego je prije bilo.*⁹

Sestra i ja smo odma vjetro posadile pšenico. Več smo si prej se preprajle. Japa nam je donesel pšenico i posadile smo jo vu plitki tenjerček ili v nekvo posodico. Spod smo dele jenu krpico šteru smo unda namakale ka bo pšenica bolje rasla. Ta pšenica je bila za deti pod bor ili pak na oblok. Ak je bila lepa, zelena i gosta, znali smo da bomo meli dobroga uroda drugo leto. V sredinu pšenice smo deli svečo i to je lepo gorelo na Badnjak. Koli pšenice smo zavezale črljenu traku i to nas je celo drugo leto čuvalo od copriji. (Prelog) (Hranjec, 2011: 28).

Osim sijanja pšenice, za *Lucije* se veže običaj proricanja vremena u nadolazećoj godini. Kao što je već spomenuto, svetu Luciju do Božića dijeli 12 dana, koji u ovom običaju predstavljaju 12 mjeseci u godini. Ovisno o tome kakvo je vrijeme bilo pojedinog dana, takvo se vrijeme pripisalo odgovarajućem mjesecu (Gavazzi, 1991: 120).

*Od Lucije do Božića je 12 dni, koji predstavljajo 12 meseci pa se reklo kakše bo vreme saki den od Lucije do Božića, takši bodo meseci, na primjer, ako 14. curi dežd, da bo i v januaru dežd curel i tak dale.*¹⁰

Žena je išla rezance zamiesiti i to samo z dvanaest jejci tak kaj je dobila dvanaest polovički. Složila je za dvanaest meseci i v sako šaljkico je nuter diela sol i to se dielo na bločnicu. Gazda hiže si je v teku zapišoval kak je šteri dien do Božića. Sako jutro je išev gljet i zapisav je saku ljupinu kakša je, suha ali razmočena, tak bo saki mesec vrieme. (Novakovec) (Hranjec, 2011: 29)

Pre neštarnim hižama so znale žene na blok i ljuke deti. To so žene nametale dvanaest glavi ljuka i onda so po tomu gledale kak bo vreme. Kak so jih po redu složile, saki je bil za jan mesec. Šteri je ljuk pustil vodu, za toga so meseca rekli da bo moker, a šteri je ostal suhi, te je i mesec trebal biti suhi. (Belica) (Hranjec, 2011: 30)

⁹ Kazala mi je 2023. godine Đurđa Blažona u Orehovici kod Čakovca.

¹⁰ Kazala mi je 2023. godine Đurđa Blažona u Orehovici kod Čakovca.

Vidljivo je da se vrijeme proricalo na različite načine. Neki su kao pomoć koristili rezance, neki luk, no svi su došli do istoga zaključka i na isti način predvidjeli vrijeme. Nadalje je potrebno spomenuti običaj darivanja djece, ko je sličan običaju na svetu Barbaru i svetoga Nikolu. Ovaj je običaj karakterističan za Dalmaciju, dok u Međimurju nije zabilježen (Alujević, 2006: 112). Najčešći međimurski običaji za *Lucije* vezani su za prethodno ispičanu predaju u kojoj je sama sebi iskopala oči. Naime, u germanskoj se tradiciji spominje *Lutzelfrau*, lik „dvojnoga značenja: ona daruje djecu, ali ih ujedno plaši i jede“ (Hranjec, 2011: 27). Tako se u Međimurju djecu vrlo često plaši, ili se barem plašilo, krvavim očima na tanjuru. Osoba bi se maskirala kako djeca ne bi znala tko ih plaši, a u ruci bi držala tanjur na kojem bi se nalazile krvave oči, obično svinjske (od kolinja) ili kokošje (od čišćenja peradi) te vilica ili nož. Osoba bi tako prerusena dolazila do djece i pitala ih jesu li bila dobra, a ako nisu bi im prijetila da će im iskopati oči (Hranjec, 2011: 27). U Maloj Subotici, ali i u drugim selima, bio je običaj da se na svetu Luciju *čeha perje*, koje je zatim služilo za punjenje popluna i jastuka. U jednom bi se kućanstvu skupio velik broj žena, između kojih i djeca koju bi se tada plašilo. Na tim bi se *čeharama* žene raspitivale o drugim ljudima, pitale bi „*Kaj je išče novoga f seli?*“ i po tim bi pričama spajale djevojke i mladiće (Krnjak, 2009: 109). Nakon obavljenog posla slijedila bi zajednička večera na kojoj bi se uglavnom jela *hladnetina* i *zdigani kolači* (ibid.). U nastavku slijede predaje kazivača u kojima opisuju *čehare* i strah koji su doživjeli kao djeca kad bi ih plašili tim krvavim očima, ali i pozitivnija slika Ružice Jukić¹¹, pjesnikinje rodnom iz Male Subotice, koja je ispjevala doživljaj *čehara* u jednoj od svojih pjesama.

*Čehare so bile na Lucijevo. Žene so se skupljale, čehale skupa i tu so se isto slične priče mogle čuti. Kuhali so se klobasi, pekli kolači z rehi i z makom, dečki so hodali de so bile puce, došli so ih nagleduvat. A mi smo male bile, čehale smo i se, neje bilo važno kuljko si star.*¹²

*Za Lucijo so hodali deco plašit z očima. Govorili so da so Luciji skopali oči i da je hmoji deci oči kopala. Zato so na tejerček nametali oči i krv i tak plašili deco.*¹³

¹¹ Ružica Jukić (1942-) rođena je 1942. godine u Maloj Subotici. Osnovnu školu pohađala je u Čakovcu, a ostatak školovanja obavila je u Zagrebu. Pjesništvom se počela baviti posljednjih tridesetak godina svog života, a pjesme, osim na standardnom hrvatskom jeziku, zapisuje i na kajkavskomo narječju (Jukić, 2000: 1). U pjesmama na kajkavskom narječju prisjeća se djetinjstva u rodnome kraju i zapisuje kako je ono izgledalo. U brojnim su pjesmama opisani običaji za određene blagdane, ali i okolina u kojoj je živjela.

¹² Kazala mi je 2023. godine Marija Kocijan u Maloj Subotici kod Čakovca.

¹³ Kazao mi je 2023. godine Ivan Dominić u Maloj Subotici kod Čakovca.

Na Lucijo se isto navek čehalo perje. Zmislim se dok sam mela koli šest, sedem let i da smo čehali perje. Bila je jana strina z nami i sam je najampot nestala, makar sam ja to ne odma skužila. Ja sam sedela tak bole v koto, skrta i došla je z tejerom na kojemo so bile krvave oči i nož. Nesam niti vupala pogledati kak me strah bilo, sam sam doli gledala. Tak so unda plašili deco jer je Lucija bila mučenica, skopali so ji oči pa se unda tak to obilježilo.¹⁴

Na Lucije se kokoš zaklala i oči so se dele na tejer ili na zdelo. Jana je tejera kak ropca dela i tak je nesla z nožom i zotim je plašila ljudi. Takši strahi so to bili, či je to veljki nož biv i oči, to krvavo se, bilo je stresno.¹⁵

A za Luciju je biv takši običaj. Sveti Luciji sos kopali oči i njeni god¹⁶ se obsluževav tak, znali so reči: - Samo ak naš dober, već bo došla Lucija. I večer je došev, na tenjeru je šteri moški mev 'oči' (to so bile oči od kolinja), malo 'krvi' gori, vilice, noža i onak strašno opravljeni kak stara žena i pitav je ali so deca hmaja al dobra. Ako bi starci rekli da je diete hmaje, unda bi ga ov prijav kaj bi mu 'oči skopav'. To so se dečki opravili, pak i starci kaj malo decu prestrašiju. (Mala Subotica) (Hranjec, 2011: 27)

Zutra bomo perje čehali

(...)

*Čiste ropce so svezale,
I fertofe dele...
Koli stola koli perja,
Lepo so si sele.*

*„Kuma kaj treba fino?“
„Je. To bo za vanjkuše
i za dujhu, ka bo lefka,
ne se tre žuriti ve“*

*Vure idu... Noć je trda.
Žene se spominaju.
Same strahe i strahote
Stalno se zmišljujeju.*

*Žganica je koli prešla,
Mam so veselejše.
I kolače so pojele,
Pak je nekak lepše.*

*Ali. Ve je treba dimo.
Nišči pak ne vupa.
Neso se iz jane hiže,*

¹⁴ Kazala mi je 2023. godine Đurđa Blažona u Orehovici kod Čakovca.

¹⁵ Kazala mi je 2023. godine Barbara Mlinarić u Orehovici kod Čakovca.

¹⁶ God dolazi od riječi *godovno*, koja se nekoć služila umjesto današnjeg imendana. Sukladno tome se izvodi i *godovnjak* za osobu koja slavi imendan (Hranjec, 2011: 26)

Pak nebreju skupa ?! (...)
(Jukić, 2000: 48, 49)

Osim krvavim očima, običaj je bio plašiti djecu i tikvom. Tikva bi se očistila, ispraznila, izrezala bi se usta i oči, a u nju stavila svijeća. Pojedini kazivači govore da se tikvama plašilo samo na polju, jer je navečer tamo bio gušći mrak nego u blizini kuća, drugi govore da bi ih se nosilo kući i stavljalo na stepenice na ulazu, dok bi se kod trećih kucalo po prozorima, a kad bi se ukućani okrenuli, strašna tikva bi se digla na vidjelo.

S tikvama smo se samo na poljo plašili, mi smo to ne dimo nosili, nego tak na poljo dok smo krave pasli smo ih znali počistiti, otprti i deti svečo nutri ka se to svetilo.¹⁷

Plašili so z tikvama deco, ali ne na Lucijevo. Tikve so počistili napoljo, deli nuter svečo ka je svetilo i po seli plašili. Unda se tikva dnesla dimo i dela na štenge napre ili de je biv ulaz v hižo ka je strašno zgedalo.¹⁸

Došli so do bloka, poružili i zdigli tikvu, kaj su tak decu plašili. (Belica i Prelog) (Hranjec, 2011: 27)

Opisani se običaji nisu zadržali u međimurskoj tradiciji, ali se kazivači rado prisjećaju sličnih zgoda. Govoreći o strašnim likovima, nužno je spomenuti i vještice. Vjeruje se da su to žene koje su sklopile dogovor s vragom i potpisale ga krvlju (Dragić, 2008 (a): 437). Postoje dvije vrste vještica, one prikazane kao bezimene zle osobe u bajkama te imenom i prezimenom navedene osobe iz stvarnoga života koje drugima čine zlo (ibid.). U ovom se slučaju radi o drugoj vrsti. Vjeruje se da se na polnočki može vidjeti tko je vještica ili *coprnica*. Za to je potrebna stolica koja se počinje izrađivati na svetu Luciju. Nakon 12 dana, stolica ili *stolček* bi se odnio na polnočku, vlasnik bi stao na njega i vidio tko je vještica jer bi ona, za razliku od ostatka ljudi, bila leđima okrenuta oltaru. Osim toga, znala bi podići suknju pokazujući stražnjicu te bi „tako obeščašćivala i oltar i službu Božju“ (Krnjak, 2009: 107). Nakon toga bi osoba koja je vidjela *coprnicu* trebala „hitro kući, posipajući putem proso ili mak koji bi one skupljale i time bi ih zadržao da ga ne rastrgnu“ (Hranjec, 2011: 30, Alujević, 2006: 112). Isto tako postoji vjerovanje da će žena koja na polnočki ugleda vješticu biti nesretna u nadolazećoj

¹⁷ Kazala mi je 2023. godine Barbara Mlinarić u Orehovici kod Čakovca.

¹⁸ Kazao mi je 2023. godine Ivan Dominić u Maloj Subotici kod Čakovca.

godini (Krnjak, 2009: 107). Iako se ovaj običaj već dugi niz godina ne provodi, postoje zapisane predaje o njemu.

Stolčeka so delali muoži. Te stolčeki su se delali do buožičnoga navečera i onda se je te stolček nosil pod zvuonik. A coprnice su po cirkvi naviek gledale nuzrat. I unda da je polnočka prešla, je muož moral meti v žepu proso i hititi tuo proso tak vu snieg ili či ga ga ne bilo vu truovu, ka su ga te coprnice nie mogle fletno pobrati i dostiči. A či ne bi bil dost fleten, one bi ga rastrgale. (Domašinec) (Hranjec, 2011: 31)

Ali ništo je ne hupal naprajti stolčeka. Zato kaj je to bilo jako strašno. Išli so i delali so, ali zadnje so ne hupali naprajti. Bojali so se coprnici. Tak je jempot bilo da je jena žena rekla jenomu dečku (ime nam spomenula) da nek na Badnjak zide vun z hiže ako oče biti bogati. – Ti stani med stoppe vulične i čekaj dok se bo jeden gospon dopeljal z kočijom, s knjigom i goskinim perom. Dečko se moral porezati i s tom krvjom njemu potpisati. I onda bo jako bogati, kaj bo štel, to bo se mogel naprajti. Ali dečko je ne hupal naprajti. (Kotoriba) (ibid.).

Za blagdan svete Lucije veže se i pečenje kukuruznih peciva, odnosno *kružnjača* ili *kelešica*. Vjerovalo se da se tako štiti od bjesnoće pa su ljudi peciva davali i životinjama koje su uzgajali (Hranjec, 2011: 30). Ovaj je običaj isto tako iščeznuo, čemu svjedoče kazivači koji se ne sjećaju da se na svetu Luciju pripremala posebna hrana.

Koržnjače so se delale od kuruzne melje, vrhnja, cvirki, malo mleka ili mošče i pekle so se na zeljovo listjo. (Goričan) Speklo se pun pleh tejo kužnjačici (negdi so im govorili kuruzni kolači, de kak, de kak). To je saki duomači muorau jesti, i saki ki je bi došev k hiži, a jena pogačica se je složila za živad, a to se dneslo kokošam, malo se i kravam nadrobilo, konjem ako so bili, malo pajcekom. Znači, se živo moralo je jesti. Ljudi so znali reči da to treba jesti jer to je zdravje od besnoče. (Novakovec) (Hranjec, 2011: 30)

Osim pečenja kukuruznih peciva, domaćice bi od svete Lucije pripremale kućanstvo da ono bude što čišće i ljepše za Božić. Sljedećih bi nekoliko dana čistile i pospremale kuću, slično kao u korizmi. Zapis iz Novakovca svjedoči posebnoj pripremi prije Božića.

Žene so si prepravljale, rehe so čistile, prosena kaša se je pekla, zeljiče, pakovali so za potli jer je cijeli advent bil post. Čak se niti v posodi ne kuhalo nego se je, kak v korizmi, posoda odložila pak se kuhalo v prostešim loncima. Bliže Božiču već so bile koline i deca bi dobila falačkec miesa i čurke, elj so si ljudi ne klali: šteri so bili sermaškeši, te so ne meli zemljice, te so hodili drugima na delo ka so preživeli čez leto, ali za Božič so decu poslali i tak soj im sa deca nanaosila tak kaj so i oni meli za Božić. Unda je došlo na red

veljko pospravljanje. Pazilo se štiri bo dien od sv. Lucije donekle liepsi, unda se s hiže dneslo vun, se se ribalo, se se pralo, si kipi, se se doli jemalo i se se je tuo čistilo. Ako je bilo liepo vrieme, so tam de je Božič biv, malo z vapnom obnovili. Posteljijaf, se se je to moralo zeprati. Ljudi so meli v posteljaj kurzinje ili pak šop slame, to se je za Božič mejalo, doneslo se se suho kaj je bilo friško. (Novakovec) (Hranjec, 2011: 32)

Dakle, na svetu Luciju bi žene spremale, konzervirale hranu koju će jesti tek nakon Božića, jer u razdoblju Adventa traje post. Pojedine bi obitelji imale posebno posuđe u kojima bi se kuhalo u posnom razdoblju, kako hrana ne bi došla u kontakt s nečim što se nije smjelo jest, primjerice svinjska mast i slično. Osim posuđa, mijenjala se i krevetnina, a pažnja se posvećivala i dvorištu. Vidljivo je da se priprema za Božić odnosila na sva područja života, što se radilo s ciljem spremanja mjesta, prostora u kojem će boraviti Isus.

2.4. Badnjak

Dan uoči Božića naziva se Badnjak. U čitavom božićnom razdoblju, Badnjak je folklorno najbogatiji i najraznovrsniji dan u cijeloj Hrvatskoj (Dragić, 2010 (a): 229, Gavazzi, 1991: 128). Za podrijetlo riječi pojavljuju se 2 objašnjenja. Prvo je da badnjak dolazi do riječi badanj, odnosno panj koji se tu večer palio u iščekivanju Krista, dok drugo da potječe od riječi bdjeti. Poznato je da se diljem Hrvatske na Badnjak održavaju polnočke, odnosno bdije se kako bi se dočekalo Kristovo rođenje (Gavazzi, 1991: 129). Za razliku od ostalih krajeva Hrvatske, u Međimurju se ne pronalazi običaj paljenja panja ili badnjaka, čemu svjedoči činjenica da je naziv Badnjak relativno kratko u uporabi. U međimurskoj se prošlosti za 24. prosinca mogao čuti naziv *Sveti post*, a zabilježeni su i *Post Božićni*, *Nadvečerje Božićno*, *badnji večer*, *Pevigilium Navitatis Domini*, što bi se moglo objasniti kao bdijenje rođenja Gospodina ili Božićno bdijenje. Iz navedenog je nazivlja vidljivo da naziv blagdana nije povezan s običajima koji se održavaju toga dana, već s bdijenjem i postom (Hranjec, 2011: 34). Badnjak obično karakterizira nastavak pripreme za Božić u vidu pripreme hrane i čišćenja, zatim škropljenje kuća, štala, stoke, vrtova i tako dalje, kićenje bora, božićna svijeća, *položaj*, zajednička večernja molitva, polnočka i drugi običaji, od kojih će neki biti opisani u nastavku rada (Dragić, 2008 (c): 138).

Običaj u kojem *položajnici* ophode obiteljske ili prijateljske kuće provodi se na Badnje jutro. Kao i u ostalim prigodama, *položajnici* su uglavnom bili muškarci ili dječaci koji bi čestitali Badnjak ukućanima, nakon čega bi ih domaćice obično prosule žitom ili kukuruzom i

nagradile ih darovima (Dragić, 2019 (a): 102-107). Još jedan jutarnji običaj je škropljenje. Svećenik blagoslivlja mještane koji bi po povratku kući grančicom blagoslivljali ostale ukućane, kuću, vrtove, štale, životinje i slično. Svrha škropljenja bila je očišćenje i zaštita od demonskih sila, zbog čega se korisila blagoslovljena voda (Dragić, 2008 (c): 138). Za običaj paljenja panja postoje dvije vrste badnjaka koje se koriste. Prva vrsta je „grana hrasta (najčešće cera) kojoj nije lišće otpalo ili ljeskova grana sa što više resa“, a druga je „klada, panj, ili truplo stabla dugo od jedan do dva metra i debelo trideset do pedeset centimetara i dva manja komada drveta“, no koristilo se i drugo drveće ako navedeno nije bilo u blizini (Dragić, 2014: 406). Ujutro posjekli badnjaci odlagali bi se na ognjište, gdje bi ih ukućani navečer zapalili, a pritom bi molili. U pojedinim se krajevima palilo tri ili dva badnjaka, dok se u drugim palilo onoliko koliko je muškaraca u kući (Dragić, 2007: 79, Gavazzi, 1991: 134).

Već je spomenuto da opisani običaj nije zabilježen u sjevernoj Hrvatskoj, no prisutni su mnogi drugi. Hranjec je kronološki kategorizirao običaje koji se u Međimurju provode na Badnjak u sljedeće kategorije: „čišćenje *hiže* i gospodarskih zgrada (ako se dotad nije učinilo), post i pripravljanje blagdanskih jela, ki(n)ćenje bora, unošenje slame, postavljanje blagdanskog stola, svetoposna *večerja*, čekanje *polnočke*, odlazak na *polnočku*, razna vjerovanja, gatanja“ (Hranjec, 2011: 34). Čišćenje kuća i gospodarstva karakterizira Badnjak, kao i ostale dane u Adventu, iako se u nekim krajevima čišćenje na Badnjak izbjegavalo. Sve su prostorije trebale biti čiste i spremne za dolazak Krista, što mogu potvrditi i sljedeće izjave.

Celi se tjeden čistilo, preravnavalo, moži so bili v štali, a žene v kuhji. I štale so se isto snažile. Prepravljala se robača, hlače, se se šterkalo i teglalo. Ne se hodalo nikam v selo. (Goričan) (Hranjec, 2011: 35)

*Neso se hiže čistile na Božić niti na Badnjak. Negda so se kuhje saki den pometale kak se nosilo nuter, ali te dneve se ne jer so veljki svetki, kak i Vuzem.*¹⁹

V jutro rano tre se bilo stati, gazdarica je išla k zuornici, a da je došla dimo se je bilo barajt, v štali je se bilo v redu. (...) Se je moralo prije polne biti gotovo, kaj se popolne moglo za Božić pakovati, kaj je trebalo za stol. To je moralo do štrte, pete vure biti prepravljeno. (Novakovec) (ibid.)

¹⁹ Kazala mi je 2023. godine Đurđa Blažona u Orehovici kod Čakovca.

Osim kuća čistile su se i štale, ne samo zbog higijene, nego jer se u štali rodio Isus pa se mu dodatno pripremalo mjesto za dolazak (Hranejc, 2011: 36). Nakon čišćenja slijedila je priprema blagdanskih jela. Hrana koja se pripremala posluživala se na Božić i nakon njega, dok se na Badnjak postilo. Neka od jela koja su se pripremala su kokošja juha, kuhano kokošje ili svinjsko meso, pečeno kokošje meso, hladnetina, tjestenina, razne pogače, gibanice, *zlevanjke*, makovnjača, orehnjača i tako dalje (Hranejc, 2011: 38). Iako Badnjak već dugo nije obavezni post, velika većina ljudi se i dalje drži te tradicije pa tako i Međimurci, koji su do ne tako davno Badnjak nazivali *Svetim postom*. Osim što su se postili, neki ljudi nisu jeli ni meso.

Na badnjak je bil post, kuhale so se postne hrane: pretepeni bažulj, testo z rehima ili makom, što je mel i ribu. Jeni so čak ne ništ do večerje jeli. (Belica) (Hranejc, 2011: 37)

Na Badnjak se jel kruh bez mošče, z makom i cukorom smo to posipalji i z vodom poškopili. (Čukovec) (ibid.)

Zapisi govore da se na taj dan uglavnom jeo krumpir, grah, tjestenina, kruh, kompot, dok je riba bila na jelovniku u onim obiteljima koje su si to mogle priuštiti, no njih nije bilo puno. Svečaniji badnji obrok bila je večera, no on njoj će više riječi biti kasnije. Nadalje se kitilo božićno drvce. Njegovo zelenilo predstavlja kontrast mrtvilu zime pa simbolizira životnu moć, snagu, dok se drvce može shvatiti kao stablo života (Gavazzi, 1991: 150,154). U različitim se krajevima za božićno drvce uzimaju različita vrsta stabala, no najčešće su to bor i jela. Tradicija kićenja drvca u današnjem smislu potječe iz Njemačke, odakle se ubrzano počela širiti u 19. stoljeću (Gavazzi, 1991: 155). Što se tiče ukrasa, oni su se u prošlosti uvelike razlikovali od suvremenih. Uglavnom su to bili domaće napravljeni kolačići, odnosno keksi, zatim pozlačeni orasi i drugi plodovi, svijeće, voće, šarene girlande i slično (Gavazzi, 1991: 153, Dragić, 2010 (a): 249). Takvi su ukrasi u Međimurju zadržani do kraja 20. stoljeća, što možemo vidjeti u sljedećim riječima kazivača.

Božićno drevce, ili kak mi velimo 'bor', to je od starine ostalo. Moj japa su bora kinčili. (...) Oni su nam bora kinčili, na njega su deli samo pozlačene orehe i lešnjeke i drobne jabuke, bele i čerlene i nekše cukore. (Hranejc, 2011: 40)

Na badnjak se bor kitiv, bar v naši hiži, neštarni so i prejdi. Mi se i još navek toga držimo. Obično je biv cmrek, znali smo peči kekseke i to smo nabesili gori. Nega bilo poharaji i toga, to smo mi zvali poharaj. Samo to za pojesti, bole pečeno je bilo gori. Posle smo već počeli kititi s cukurima. Nesmo meli one prave cukure, ali smo ih slagali. Ako nam je kaj ostalo smo zapakerali, kurzina se nutri zamotala pak nam je to biv novi poharaj, pak je za drugo leto biv jer je to moglo stati, nese pojelo kak keksi ili pokvarilo.²⁰

Pakoval se paper kak od folije pak on srebrni kaj je bil v škatulji od cigaretlini i v to se zamotala tenka kukuruzina šteru smo narezali. Išče se nacickal beli krep paper, to se se skupa zavezalo i to so bili saloneri a zvali so se cickoši. V rehe smo natukli šibice i to posrebrenili s tekučinom za rore. I male čerlene jabukice smo navesili, ciganičkice so se zvale (Nedelišće) (Hranjec, 2011: 41)

Iz prethodnih je izjava vidljivo da su ukrasi uglavnom bili kućne radinosti. Osim ukrasa pronađenih na vrtu (oraha, jabuka i drugih), obično bi se slagali *poharaji*, odnosno keksi, a kasnije se ukrašavalo i *cukurima* ili *salonerima*. Njih je bilo moguće kupiti u dućanima, a često su se izrađivali i kod kuće. Kazivačica objašnjava da su ih oni pravili od kukuruzine koju su zamotali u šareni papir i objesili na drvce. S obzirom na to da su drvca između ostalog bila ukrašena voćem, keksima i orašastim plodovima, imala su ugodan miris, koji se, kako Krnjak navodi, teško zaboravlja u odrasloj dobi (Krnjak, 2009: 107). Vidljivo je da je bila potrebna kreativnost, utrošeno vrijeme i trud kako bi se ukrasi napravili, za razliku od suvremenoga doba kad je svima sve lako dostupno. Pod bor se ponegdje stavljala i pšenica posijana na blagdan svete Barbare ili Lucije, kukuruz i slične žitarice. Razlog tome bio je prizivanje plodnosti polja u nadolazećoj godini.

Na Badnjak, 24. 12. se kitiv bor, to so navek deca mamama pomagala. Cpot bora se nametala pšenica koju smo posejali na Sv. Barbaro, 4. 12. Ak je dobro zrasla, to je značilo da bo dobra žetva drugo leto. Osim pšenice se nametala i kuruza na tejerčeke isto ka bomo jo meli drugo leto.²¹

Centralni događaj Badnjaka započinje unošenjem slame, koja je simbolizirala slamicu na kojoj je rođen Isus. Osim toga, ona se može odnositi na slamu koju su ljudi unosili u kuću u kojoj nisu imali stol ili drugu podlogu s koje bi jeli pa su pod obložili slamom s koje su blagovali. U nekim je krajevima i danas prisutan običaj da se na stol prostre slama, preko koje se stavi stolnjak na kojem je poslužena hrana (Gavazzi, 1991: 148, 149). Isto je tako zastupljen

²⁰ Kazala mi je 2023. godine Barbara Mlinarić u Orehovici kod Čakovca.

²¹ Kazala mi je 2019. godine Marija Kocijan u Maloj Subotici kod Čakovca.

običaj u kojem se pod drvce stavlja slama, barem rukohvat. Ponegdje se uz slamu unosi i svijeća kao simbol svjetla, odnosno Krista. Opisani je običaj vrlo čest u međimurskim krajevima, no on se ne svodi samo na unošenje slamice. Prvotno se zamračí prostorija, a kućegospodar unosi slamu, pozdravlja ukućane te krene govoriti ili *bajati*: *Daj vam Bog konjiče, voliče, / praščiče, teliče, / puriče, račiče, / žibiče, piščance, / zlata i srebra, / dušnoga zveličenja pak najveć* (Hranjec, 2011: 46). Tekst koji se govori razlikuje se ovisno o lokalitetu, no uglavnom se svodi na isto, traži se blagostanje, plodnost polja i životinja. Ponegdje se na stol stavljaju žitarice, novci i slično te se priziva plodnost govoreći *Pire, pure! / Žuge, žuge! / Žuga, na! / Lilika, na! / Žibeki, na! / Piceki, na!* Potom slijedi zajednička molitva obitelji, nakon čega se pale svjetla i krene se večerati, no postoje primjeri u kojima večera prethodi unošenju slame (Hranjec, 2011: 44- 49). U nastavku su predstavljeni različiti primjeri opisanog običaja.

*V šesti vuri se familija skupila pred borom, sa svetla so bila vgašjena i unda smo išli molit. Japa je z vuna nesev pšenico koju je dev pod bor ka mo prepravi mesto de se bo rodiv Isusek i počev je bajati. Dok je zbajav, si smo počeli moliti Oče naš i Zdravo Marijo.*²²

*Dok se navečer zvonilo Zdravo Marijo, unda se slamica donesla nutri i iskali so se darovi. Ja još navek se darove deci v slamico krijem i interesantno im je iskati. Trebalo bi jo deti pod stol. Mi smo slamico meli pod stolom pa so deca dišla cpot na jo ležat na slamico. Glava obitelji nese slamico i baja.*²³

V sobotu, da se smrklo, unda je več nišče nikam v selo ne išel. Saki je domaj čakal večera. Onda je gazda donesel nuter slamo i tripot zakluknul. Mi smo rekli: - Slobodno“ Unda je došel nuter v hižu i rekel: Dej vam Bog purice, racice, / kunjice, vulice, telice, praščece. / Jeno mažo penez, / Kaj največ od Boga želite, / Dušno zveličenje. Amen. Gazda je del slamo pred stol, plafti sveženo. Svi smo kole klečali na slami. Japa so deli na stol kuruzo, pšenico, peneze (v križ). Zato kaj kletu več zraste. Onda smo moljili Otec naš i Zdravo Mariju. (Sumarton) (Hranjec, 2011: 48)

Kao što je napomenuto, nakon zajedničke molitve obitelj priprema blagdanski stol. Postoje različiti načini na koje se postavlja stol, no postoje glavni elementi poput raznih zrnja, novca, križa i svijeće, koji se pojavljuju gotovo na svim stolovima (Hranjec, 2011: 49, 50).

²² Kazala mi je 2019. godine Marija Kocijan u Maloj Subotici kod Čakovca.

²³ Kazala mi je 2023. godine Đurđa Blažona u Orehovici kod Čakovca.

Da se molitva završi, slaže se na stol: dene se v križ par betvi slame, nasiplje semenje i dene nekaj penez koji se dajo v škrebljico pri meši na drugi den Božića iliti Štefanje, da se bo neslo svetit semenje koje je bilo na stolo. Glavna je Božićna sveća, koja se obično postavlja v repo, v koju se z nožom jama skopala, kaj je mogla sveća stati. Ta se sveća vužgala mam da se složil stol i gorela je pri sakem obroko, pri sakem jelji i pod sakom mešom: polnočkom, zornicom i obednom mešom. (Donji Vidovec) (Hranjec, 2011: 49)

Mama si je složila zrje, repe si je prepravila za se štiri vogle. Kak je slagala stola, tak je govorila (za saku repu): - Od istoka nma duojde suončece, život, a na jug, to pak nam toplina dohaja, a na zapad, tu pak sončece ide spoat, tak se i mi muoramo zmisliti da se zbudimo. Repu je diela na sever, jer niti bez sevra nemremo, prevruoče bi nam bilo. Unda je miešala zrje ali i semeje, od papriša, od paradajza, od glavatici, to se se domaj riesilo, žene so ne išle na plac kupuvat. Dok je miešala, govorila je: - Vište, deca, to vam je zričeje jeno slatko, jeno kiselo, jeno žarko, jeno žofko, ali si se ljepo slažejo. Da bi ljudi bili tak zdoobra, nigdar rata nej bilo. Unda je na stuol dela peneze, papernate i želiezne i slođila svetoga križa od zrja kaj Bog blagoslovi. Unda je zela slamu i sieno i metala v red repami (...). Unda je zela tri stuolnjake i rekla da je to jen za Gašpara, drugi za Melkiora a tretji za Boltu. Na to je gori diela hleb kruha i bidru, onu štrucu z makom i rehima i hladnetinu. A gazda je donesev liter vina i dvie kupice; s tejo kupici se ne smelo piti. Mama je znala i ftičkeke speči z testa, diela je na saki vogel i rekla: - Oni su najbliže Božeku, oni po zraku letidu. (Novakovec) (Hranjec, 2011: 50)

U oba je primjera vidljivo da su se na stol stavljale žitarice za koje se molila plodnost, zatim repa i križ. U prvom se primjeru u repu stavljala svijeća koja se palila odmah nakon što je blagdanski stol bio posložen te za ostale obroke i za vrijeme misa (polnočka, zornica i podnevna). U drugom se primjeru repa stavljala na sva četiri kuta stola, koji su predstavljali četiri strane svijeta. Na to se stavljalo pomiješano zrnje i sjemenje, a potom tri stolnjaka koja su simbolizirala Tri kralja koja su pošla k Isusu. Krnjak navodi da se na blagdanski stol stavljala hrana koja se mogla blagovati tek na Božić, jer se na Badnjak postilo pa je djeci bilo teško odoljeti svoj toj ukusnoj hrani (Krnjak, 2009: 106). U svakom se koraku postavljanja stola, posebno u drugom primjeru, može vidjeti naglašenost sloge među ljudima, što se ponegdje dodatno naglašavalo vezanjem nogu stola užetom (Hranjec, 2011: 50). S obzirom na to da se narod uglavnom posti i ne jede meso na Badnjak, pripremaju se odgovarajuća jela. Obično su to bila jela koja su se jela u čitavom adventskom razdoblju, kao što su grah, tjestenina, kompot, gibanice i slično.

Kompot od suhi slivi i jaboki, gibanica z jaboki, repom, makom ili rehima (Goričan), grah bajz z hrenom ili grah pretepeni z belim, točenim, tikvinimi koščicami (Čukovec), pogača s rehima-gerba (Novakovec), pretepena hajdinska kaša s kalamperom i vrgojaj, rezanci z makom i orehima (Žiškovec). (Hranjec, 2011: 52)

Vrijeme koje je prethodilo polnočki uglavnom je bilo ispunjeno molitvom i kartanjem, ali i pravljenjem buke. Buka se u prošlosti proizvodila mužarama, dok ih u suvremeno doba zamjenjuju petarde. Njihova je svrha otjerati zlo prije Kristova rođenja, no isto tako održati narod budnim kako ne bi zaspao prije polnočke (Hranjec, 2011: 54, Gavazzi, 1991: 164). Običaj pravljenja buke vrlo se rijetko danas provodi, no odlazak na polnočku i dalje je dominantna tradicija Badnjaka.

Mama mi je govorila da joj je najljepše bilo na Badnjak. Unda so se si zribali vu velikim čebro, zriftali na polnočko, japa je donesev slamo pod stol, zbajali so i dišli k meši. Jih ga bilo sedem dece pre hiži pak je stalno veselje bilo, ali unda posebno, a i v drugim familijama ga ih bilo čuda. To je celi šerek pešice išev z Svetoga Križa i drugih seli, a dok so se vrnoli dimo ih je čekala slamica, na slami so spali pod stolom i sikak. Jeli so kaj so meli, lačni so nigdar ne bili. Tak je bilo lepo, svečano.²⁴

U prethodnoj izjavi, kazivačica objašnjava kako je njena majka provodila Badnjak, njoj najljepši dan u godini. Opisuje kako bi se toga dana svi ukućani okupali i svečano spremili za odlazak na polnočku. U crkvi bi bilo jako puno ljudi jer bi se skupili iz okolnih sela i svi zajedno bi čekali Kristovo rođenje. Nakon mise bi se vraćali kući, gdje bi ih čekala slamica rastrta pod stolom, na kojoj bi spavali. Tradicija spavanja na slamici održavala se i kod kasnijih generacija, što se može vidjeti po izjavama kazivača.

Navečer smo z sobom na polnočko nesli jabuke. Da je meša bila gotova, da da smo išli dimo smo bežali šteri bo prije došev dimo s jabukami. Posle smo spali na slamici pod stolom.²⁵

Navečer smo si išli na polnočko de smo čekali rođenje Isusa. Dok je minula meša, išli smo dimo. Deca so donesla pšenico, deli jo cpot kuhinjskoga stola i tam spali.²⁶

Vjerovalo se da će onaj tko spava na slami čitavu godinu biti sretan. Osim ovoga vjerovanja, javljaju se i brojna druga.

²⁴ Kazala mi je 2023. godine Marija Kocijan u Maloj Subotici kod Čakovca.

²⁵ Kazala mi je 2023. godine Barbara Mlinarić u Orehovici kod Čakovca.

²⁶ Kazala mi je 2019. godine Marija Kocijan u Maloj Subotici kod Čakovca.

(...) Ako na svetu noć sveća vgasne na stolu, onda, veliju, bu nešči vu toj hiži hmrl. Ne se smeti naslanjati na stol z lakti. Ki se nasloni, on bu imel trganje v čontaj i mozole. Da dođu dimo z polnočke, odmah v štalu, verjeju, da budu čuli, kak se marha spomina. To je osobito, ako bi što došel v štalu točno o polnoči. (Vratišinec) (ibid.)

(...) Ako je kmica v bočićni noći (ako je mladi mesec), ljetine se dobre nadijati moći, a ako je svetlo (kaj mesec sveti) korožnjaki bodo prazni, bodo se svetilji. Sa družina si moraju noge oprati, a ženjske se moraju i počesati, kajti se na Božić ne sme česati, niti zmetati (mesti), niti v pelnicu iti. K polnočki treba nesti tresku iliti špranjo od dreva, koju treba mam da se dojde od polnoče hititi med kokoši, kaj bodo zdrave i kaj bodo nesle jajca. (Donji Vidovec) (ibid.)

Na primjer, kućegospodari su vjerovali da će čuti životinje kako razgovaraju u štali nakon što se oni vrate s polnočke. Isto se tako vjerovalo da je ugasla svijeća na Svetu noć znak da će netko u kući umrijeti, zatim se nije smjelo naslanjati laktovima na stol kako osoba ne bi dobila čireve, na polnočku treba nositi šibu ili slično te ju kod kuće baciti kokošama kako bi bile zdrave i plodne, ako je noć uoči Božića mračna, odnosno ako je Mladi mjesec, onda će polja uroditi plodom i tako dalje (Hranjec, 2011: 63).

3. Božić

Božić, „središnji blagdanski dan čitavoga Došašća“ dolazi od riječi Bog, a odnosi se na malog Boga, odnosno Božića (Hranjec, 2011: 65). Ono što ga povezuje s Badnjakom je Polnočka. Izlazeći iz crkve ljudi jedni drugima česitaju Božić, nakon čega kreću svojim kućama. Na blagdanskim ih stolovima čekaju već pripremljena blagdanska jela (hladetina, pečene krvavice ili *čurke*) koja s radošću jedu (Krnjak, 2009: 108). Običaji koji su karakteristični za Božić su čestitanje, svete mise, blagovanje te ugođaj obiteljskoga mira (Hranjec, 2011: 65). Čestitalo se članovima obitelji i ljudima iza polnočke, a osim toga su *čestitari* ili *položaji* odlazili i govorili već navedeni tekst. Taj je običaj rijedak u Međimurju, no zabilježeno je da *čestitari* ophode kuće nakon polnočke u Donjem Vidovcu (Hranjec, 2011: 66).

Božić se hodav čestitat na Štefaje, jer se na Božić i Vuzem nikam ne hodalo, to so obiteljski blagdani pa se drugi den išlo.²⁷ Ne se hodalo v selo čestitat nego se ostajalo doma, jedino smo išli k meši.²⁸

Ne se smeli iti v tepešijo na Božić, trebalo je biti duma i popevati božićne popevke. (Štrigova) Nikam se ne smelo iti. Sekire se poterejo ak se pe i onda naš mel z čem delati. (Čukovec) (...) V selo niti govora, niti domačin ke so bili vuni ožejeni so ne došli na Božić dimo. Saki je mev svega Božića vu svoji familiji. (Novakovec) (Hranjec, 2011: 66)

Čestitanje na sam Božić nije bio običaj u Međimurju, već se to obavljalo dan ili dva kasnije. Na svete se mise obavezno odlazilo, a nakon njih uslijedio bi ručak. Božićni ručak najbogatiji je u godini, jer se vjeruje da obilje na božićnom stolu predstavlja obilje i plodnost u nadolazećoj godini (Hranjec, 2011: 66, Gavazzi, 1991: 181). Gavazzi navodi da se na blagdanskome stolu obavezno nalaze različita peciva i božićna pečenka, neovisno o tome kakvog je obitelj imovinskog stanja (Gavazzi, 1991: 181).

Na stol se donesla kokošja juha, kremenadlin ili svinjsko meso, goska ili raca, mlinci, gibanica, kolačeci, salenjaki, pite z orehi i makom, prostači, kiflini. (Goričan) Kokot ili kokoš, juha i samo mlinci so se jeli, nikši drugi prilogi, mlinci so se jeli samo za Božić i za Vuzem. (Novakovec) Svinjsko ili kokošje meso z hrenom, kiselo zelje suhim mesom, proste pogače sirom, orehej, z makom ili zeljem, zdigane pogače z gresom, orehej, z makom, prhači, licitarska zlevanka, salanci, puter kiflice. (Vratišinec) (Hranjec, 2011: 66)

Iz prethodnih je izjava vidljivo da su ručkovi bili raznovrsni, a isto tako da je kod svih kazivača naglasak na slasticama ili kolačima, što je i razumljivo s obzirom na to da se u razdoblju koje je prethodilo božiću postilo. Spominjući Božićne običaje, neophodno je spomenuti darivanje, izuzevši darivanje *čestitara*. Obično se za Božić odjećom, hranom, novcima daruje bolesne, siromašne, nemoćne, a taj dar zove se božićnica, no osim toga, daruje se i bližnje. U prošlosti je najčešći poklon bila jabuka, dok se u novije vrijeme ispunjavaju sve dječje želje (Dragić, 2008 (c): 142).

Na Božić so sa deca bila jako vesela jer smo dobili darove.²⁹ Za božić so pokloni bile jabuke, voće i nekaj takšega, v moderneše doba je došlo ka so se pokloni metali pod

²⁷ Kazala mi je 2023. godine Đurđa Blažona u Orehovici kod Čakovca.

²⁸ Kazala mi je 2019. godine Marija Kocijan u Maloj Subotici kod Čakovca.

²⁹ Kazala mi je 2019. godine Marija Kocijan u Maloj Subotici kod Čakovca.

cmrek, toga ga negda ne bilo.³⁰ Dobivali smo poklone v slamici, obično slatkiše, narandže ili drugo voće.³¹

Pokloni za Božić so bile jabuke, drugoga ga ne bilo. Dok smo išli od meše, unda so bili zdenci v koje so hitali jabuke. Što jo je zvelekv vun kak so vodo jemali, te je mev srečo. V slami se spalo posle polnočke, nas ga čuda dece bilo i si smo v hiži na slami spali. Si smo bili puni slame, ali si smo se slagali, bili smo pokorni kak deca. Čuda nas ga bilo, bila je sirotinja i navek smo bili dobri.³²

Može se uočiti da su česti pokloni u Međimurju također bile jabuke, ali darivalo se i drugo voće. Pokloni su se u ponekim mjestima stavljali u slamu pa su ih djeca trebala tražiti, a u suvremeno se doba oni stavljaju ispod božićnog drvca. Važno je spomenuti da u pojedinim obiteljima postoji tradicija da djeci darove donosi Djed Božićnjak, dok je u drugima za to zaslužan *Isusek*.

3.1. Sveti Stjepan

Nakon Božića dolazi razdoblje koje se naziva dvanaestodnevica. Ono počinje blagdanom svetoga Stjepana (26. prosinca), a traje do Sveta tri kralja (6. siječnja) (Hranjec, 2011: 68). Postoje različite predaje o mjestu Stjepanova rođenja (Jeruzalem, Aleksandrija), ali zna se da je živio u 1. stoljeću. Bio je jedan od prvih đakona koje su ustanovili Kristovi apostoli nakon njegova Uznesenja. Za njega se govorilo da je bio mudar, da je činio čudesu, no isto su tako kružile pogrešne glasine da je govorio protiv Boga i Mojsija, na što je on u sinagogi „odgovorio znamenitom besjedom“ (Dragić, 2020: 38). Tamošnjim se Židovima njegov govor o Božjem spasenju nije svidio pa su ga istjerali iz grada i kamenovali. Zbog toga se pripovijeda da je sveti Stjepan „prvi položio život za Isusa Krista“ pa se često naziva i svetim Stjepanom prvomučenikom (Hranjec, 2011: 68). Za njega se vežu čuda u kojima glavnu ulogu imaju ozdravljenja. Teško bolesni ljudi molili su se svetome Stjepanu, nakon čega su ozdravili, slijepa žena progledala je nakon što joj je na oči stavljeno cvijeće koje se prethodno nalazilo na oltaru svetoga Stjepana i tako dalje (Dragić, 2020: 44, 45). U ikonografiji je često prikazan kao đakon koji drži kamen i palminu grančicu ili knjigu. Sveti Stjepan smatran je zaštitnikom raznih

³⁰ Kazao mi je 2023. godine Ivan Dominić u Maloj Subotici kod Čakovca.

³¹ Kazala mi je 2023. godine Đurđa Blažona u Orehovici kod Čakovca.

³² Kazala mi je 2023. godine Barbara Mlinarić u Orehovici kod Čakovca.

obrtnika poput tkalaca, kočijaša, zidara, tesara, krojača, ali i konja. Njemu se moli u slučaju glavobolje, u slučaju da je osoba opsjednuta ili udarena kamenom (Hranjec, 2011: 68, Dragić, 2008: 147).

U narodu se blagdan svetoga Stjepana naziva i *Stipanje*, *Štefanje*. Vodeći se time da je sveti Stjepan zaštitnik konja, na taj se dan izvodilo konje, utrkivalo se njima, a svećenik je isto tako blagoslivljao konje i njihove čuvarе (Gavazzi, 1991: 190, Braica, 2004: 7). Postoje zapisi o ovom običaju zvanom *zjahovanje*, koji se najviše zadržao u Donjem Međimurje i Podravini.

Tam de sam ja živela na Dravi, sem čula več vu peti vuri kaj jašejo na kojima k Dravi i popevali su pesmu „Zdravo, sveti Štefan“. Običaj je biv kaj je saki došev do Drave i smočiv se kaj je biv zdrav. (D. Dubrava) (Hranjec, 2011: 70)

Najrašireniji međimurski običaji za svetoga Stjepana bili su čestitarski ophodi ili već spomenuti *položaji*. Običaj se provodi još od svete Barbare, a može trajati sve do Nove godine. U Međimurju dječaci i mladići, a u prošlosti u pratnji djevojčica i djevojaka, odlaze *bajat*, a najčešće se ophode rodbinske ili prijateljske kuće. Dolaskom u kuću, čestitari bi klekli, sjeli u perje, sijeno ili slamu i počeli *bajati*, za što su dobili darove. U nastavku slijede opisi međimurskih čestitarskih ophoda i tekst koji se pritom izgovara, koji se izgovara i na Badnju večer pri unošenju slame.

Na Štefaje pak so dečki hodali bajat. Koli pete vure se skupilo jih tri, štiri i išli so od hiže do hiže. Gazde so većinom našli v štalama i dok so im zbjajali so im dali sakomo po jan dinar. Dok se počelo deniti, već so bili gotovi i išli so prema dimo.³³

Bajala so deca i malo stareši a puce so ne smele jer bi jim drezali lasi. Poželjari so sedeli na peroti od goske kaj bodo goske, race ili kokoši bolje nesle. Na Štefanje so v jutro došli dečki bajat, puce nigdar, pak bi to nesreča bila. Poklekli so se i bajali, a moški ke je prvi došel, jega ste morali posesti kaj so štele kvočke sedeti. (Cirkovljan) (Hranjec, 2011: 69)

Da so bajali, znali so si počučnuoti v kuot kuhinje i kvokali: „Kvo-kvo-kvo... kaj buote meli čudaj kvočki“. Ljudi so jim davali jaboke, kolače, bombose, a denes se doavlejo samo penezi i petarde. A či je šibar došel k hiži de je bila puca unda soj ih tirali zamož i

³³ Kazala mi je 2019. godine Marija Kocijan u Maloj Subotici kod Čakovca.

tobož soj ih bili s cambljami štere so bile na šibama a delale so se od ljuščija. Pucam so govorili: Stoara dekla, v zamoš! (Domašinec) (ibid.)

Prije bajači na štefaje slama treba iti vum s hiže. Neso smeli dojtj na slamo. Unda ju je trebalo počistiti. Neso se hiže čistile na Božić niti na Badnjak. Negda so se kuhje saki den pometale kak se nosilo nuter, ali te dneve se ne jer so veljki svetki, kak i Vuzem. Zato se unda na Štefaje čistilo prije nego so došli bajat. Hodali so muški ka bo sreća, neje smela žena dojtj.³⁴

Dok smo išli bajat smo došli do hiže i rekli: Došli smo pozdravljat Svetoga Stjepana. Unda smo počeli bajati. Na to mlado leto, zdravi veseli, tusti debeli kak jani jeleni. Dej vam Bog kojiće, voliče, zlatne drobine i nekše droptine, zlatne droptine...³⁵

*Na to mlado leto
Zdravi, veseli
Tusti, debeli,
Kak jani jeleni.
Dej vam Bog:
Kojiće, voliče,
Žibeke, piceke,
Puriće, račiće,
Jare, jarine,
Črne hajdine,
V kocu prasice,
V štali ždrebice,
Žote pšenice
Zlata i srebra.
Bog poživi gazdo i gazdarico!
(Ili Falen Bog Jezoš Kristoš!)³⁶*

Iz pročitanih je izjava vidljivo da način *bajanja* varira ovisno o lokalitetu. Tekst koji se pripovijeda ima različite varijante, ne samo ovisno o lokalitetu, nego i o obitelji. Obitelji različito nauče tekst te ga tako prenose na potomke. Zapisani primjer govori se u Maloj Subotici. Nadalje, u nekim se mjestima slama ostavlja u kući kako bi *bajači* klečali na njoj, dok se u drugima ona iznosi van kako bi *bajači* došli na čisto, a slama bi se stavljala na voćke, nosila bi se životinjama i slično.

³⁴ Kazala mi je 2023. godine Đurđa Blažona u Orehovici kod Čakovca.

³⁵ Kazala mi je 2023. godine Barbara Mlinarić u Orehovici kod Čakovca.

³⁶ Kazala mi je 2019. godine Marija Kocijan u Maloj Subotici kod Čakovca.

Moja mama, ona je sneha bila, stala se zaran, dišla v kuhnju, najpredi je so slamico skup pregnola i to dnesla je vun. Na sako drevo je svežna svezala, na sako gnezdo je dela malo slamice, v štaló, v koce. (Mala Subotica) (Hranjec, 2011: 71)

Na Štefaje se zela ona slama spod stola, to se spomelo i slama se dnesla vun kaj smo ž njom vočke vezali. Koli vočki smo obložili, namotali i zvezali z dretom kaj so zajci ne pojeli pak ka se ne zmrzlo. Malo slame se hitilo i kokošam v gnezdo. (Nedelišće) (ibid.).

Osim *bajanja*, veoma su raširena čestitanja *godovnjakima*. Ovaj se običaj isto tako provodi u obitelji ili kod prijatelja, a za njega se veže i običaj vezanja osobe koja slavi imendan, koji je prisutan i u Podravini (Perić, 2016: 15). Sljedeći stihovi, u kojima se može prepoznati predaja o Stjepanovoj mučeničkoj smrti, pjevali su se *godovnjaku*.

Negda smo na Štefaje išli godovnjaka vezat. Da smo došli tam, jeno tri vure smo znali tam biti. Unda smo došli do drugoga Štefa, makar je spal, zbudili smo ga i kak je se stal z nam je popeval:

*Zdravo, sveti Štefan,
Ime tvoje sveto,
Ke se obslužava
Denes po sem svetu.*

*Prvi si za veru
Štel ti mučen biti,
Nesi se prebojal
Glavicu zgubiti.*

*Se židovsko ljudstvo
Proti njemu stalo,
Zemajoč kamenje,
Vu njega hitalo.*

*Ali sveti Štefan
Zdihne joči k nebu
Da mo to kamenje
Naškodilo nebu.*

*On je Boga moljil
Za te suprotnike,
Da bodu vredni
Te božanjske dike.*

(D. Dubrava) (Hranjec, 2011: 70)

Ako smo meli šteroga Štefa smo mo išli imendana čestitat i feštati malo. Velečasni je na Štefaje počev svetiti hiže. Den posle Štefaja smo tek pometali i čistili hiže, prije se ne smelo.³⁷

Ranim jutrom već dolazili bi čestitari koji su Stjepanima pjevali pod prozorima. Godovnjak, nudi ih pićem i jelom, a glazbenici – mužikaši dobivali su novac. Čestitanje se nastavlja čitav dan i prekida se jedino misom i večernjom, a navečer bi cijele obitelji slavile imendane, ako bi imale Stjepana u svojoj sredini. (Krnjak, 2009: 108)

Od dočaranih su se običaja kazivači prisjećali samo čestitanja, odnosilo se to na čestitarske ophode ili *bajanje* ili pak čestitanje imendana. Svi su osim toga spominjali da se na *Štefaje* išlo drugima čestitati Božić, jer se Božićni dan provodio samo s bliskom obitelji. Između kazivača došlo je do različitog stava o čišćenju, gdje jedni spominju da se na dan svetog Stjepana kuća smije pospremati, dok drugi naglašavaju da je to dozvoljeno tek idući dan.

3.2. Silvestrovo

Sveti Silvestar bio je trideset i treći papa rodom iz Rima, a živio je u 4. stoljeću. Jednom mu je prilikom u kuću došao mladić koji je širio Kristovu riječ, a zvao se Timotej. Zbog toga je vladar Tarkvinije „zapovjedio da se Silvestra žrtvuje idolima“, na što mu je svetac rekao da će umrijeti u mukama (Dragić, 2015 (c): 305). Riječi su mu se ostvarile jer je te večeri vladar jeo ribu čije su mu kosti zapele u grlu, nakon čega je Silvestar izašao iz zatvora. Silvestar je bio vrlo dobar prema drugim ljudima, pomagao je onima kojima je bilo potrebno, zbog čega ga je narod odabrao za biskupa, a kasnije je postao i papom. Bio je prvi papa koji nije umro mučeničkom smrću kao njegovi prethodnici, a dan njegove smrti (31. prosinca) uzet je kao njegov spomendan. U ikonografiji je prepoznatljiv po papinskoj odori te knjizi i biskupskom štapu koje drži u rukama. Sveti Silvestar smatra se zaštitnikom stoke i zaštitnikom od gube (Dragić, 2015 (c): 306).

Što se tiče običaja vezanih za 31. prosinca, ističu se mise zahvalnice, molitve i škropljenje kuća, štala, dvorišta i životinja. Misama zahvalnicama narod zahvaljuje Bogu na svemu u protekloj godini, a molitvama mu se obraća za blagostanje u nadolazećoj godini (Hranjec, 2011: 77). Izuzevši spomenute običaje, u pojedinim se hrvatskim krajevima pale krjesovi, odlazi se u maskirane ophode, bukom se tjera zlo i tako dalje. U Međimurju je u

³⁷ Kazala mi je 2019. godine Marija Kocijan u Maloj Subotici kod Čakovca.

prošlosti zabilježen običaj *koleda*³⁸, iako se ne upotrebljava taj naziv (Gavazzi, 1991: 214). Običaj je prisutan u ostatku Hrvatske i u suvremeno doba. Radi se o skupini od tri do četiri pjevača s glazbenom pratnjom koji ophode selo odlazeći od kuće do kuće pjevajući (Perić, 2016: 16). Jedan od običaja koji nije zabilježen u novije doba je darivanje bunara, no on se provodi na Novu godinu. Djevojke bi bacale jabuke u bunar ili *zdenec*, a za nju postoji vjerovanje da će se djevojka koja ju prva izvadi prva udati. Običaj se može potkrijepiti zapisom.

Jena puca zeme jednu čerlenu jabuku (božićnicu) i šaku soli i nese i pusti v zdenec i govori:

*Dobro jutro, hladna vodica,
ja te vezda darujem
s tom čerlenom jabukom i šakom soli,
a ti mene celo leto napajala i prala
i pre sakoj hrani smo te nucali.
Fala lepa, hladna vodica,
Zbogom!*

Narod veruje, da štera puca prva to jabuko zeme vum iz zdenca, ona bude prva letos zamuš išla. Puce se tak ftečeju. Ka prva zeme, te je segurna, da bude ovo leto prva zamuš išla. (Hranjec, 2011: 77)

Sličan običaj opisala je kazivačica, no on se provodio za Božić, odnosno polnoćku. Jedini običaj, ako se to može zvati običajem, koji se i danas provodi u Međimurju je doček Nove godine. Na Staru bi se godinu ponegdje organizirale zabave ili pak obiteljska okupljanja na kojima bi se goznilo. Pripremala bi se hrana koja se morala jesti određenim danima. Vjerovalo se da se na Staru i Novu godinu morala jesti svinjetina, a u razdoblju koje prethodi perad. Postoje različiti razlozi zbog kojih je to tako, a u nastavku rada navedena su dva.

*Do Božića se je perad zato jer perad drba nozrad, a odojak se je na Staro pa k Novi leti jer svija rovle prema napre.*³⁹

³⁸ Koleda ima različita tumačenja, ono može označavati dar, pjesmu, običaj, ophod, glazbu i drugo. U ovom su slučaju na neki način prethodno navedena značenja umrežena. Ovdje se misli na običaj u kojem grupa ljudi u ophodu odlazi čestitati Novu godinu, a pritom i pjevaju.

³⁹ Kazao mi je 2023. godine Ivan Dominić u Maloj Subotici kod Čakovca.

Na Staro leto smo navek napravili fešto. Unda smo jeli pajceka jer z njuškom rivle napre. To znači da se gleda prema budućnosti, da bomo meli već sega i da bo se na novo zraslo.⁴⁰

Za Novo leto se ne smelo jesti nikaj pernatoga, kajti sreča ne odleti, nego samo svinjsko meso. Pekli so se prhkači, to so salenjaki svinjskim salom. (Nedelišće) (Hranjec, 2011: 79)

Prema predajama se svinjetina jede uoči Nove godine jer ona njuškom ruje naprijed, što bi značilo da treba gledati u budućnost, a perad je na jelovniku u božićnome razdoblju jer kokoši nogama zemlju bacaju unatrag ili jer se strahuje da sreča ne odleti skupa s peradi. Kad je riječ o grupnim zabavama, one su u prošlosti često bile organizirane od strane jedne udruge, skupine i kluba. Vrlo su često vatrogasci bili zaslužni za to. S druge strane, obiteljske su zabave bile razumljivo skromnije. Na ta bi se okupljanja nosilo ono što je ljudima bilo na raspolaganju, što su imali kod kuće. U sljedećim se izjavama može pročitati opisano.

Obično je prinas vatrogasno društvo složilo doček novoga ljeta. Mi, mlade žene smo bile narodni nošnji i tak smo otprle zabavo. Da je bilo pol noći popevali smo „Narodil nam se Kralj nebeski“ a unda „Lepu našu“. Predi smo Bogu čast dali. Da smo išli dimo, saki je nekoga imev, pod oblok, pak popevat „Narodil nam se Kralj nebeski“. Jeni druge smo zbudili i selo je navek bilo budno za Novo leto. (Mala Subotica) (Hranjec, 2011: 78)

Shajali smo se kumi, braća i domaj popevali i jeli samo domače, a pili vino i žganicu. Popevalo se, plesalo i fučkalo. Jeli smo salejake, štruce z rehi, z domaćim makom šteroga smo v stopi tokli i rehe se kaše. Jeli smo i poharaje. (Goričan) (ibid.).

Iako su se dočeci razlikovali po količini hrane i pića, ljudi su se uvijek lijepo zabavljali, pjevali i plesali. Današnji dočeci Nove godine uglavnom se svode na manja društvena okupljanja ili dočekivanje na velikim trgovima, no ovi oblici isto tako imaju svoju čar.

⁴⁰ Kazala mi je 2019. godine Marija Kocijan u Maloj Subotici kod Čakovca.

4. Valentinovo

Spomendan svetog Valentina ili Valentinovo obilježava se 14. veljače. Povijesni izvori navode dva istoimena sveca koja su toga dana na istome mjestu umrla mučeničkom smrću, dok drugi izvori navode da je riječ o jednoj osobi, samo što su podaci od kad je bio svećenik i od kad je bio biskup odvojeni, odnosno pripisani različitim osobama (Vulić, 2002: 38). Smatra se da je sveti Valentin bio biskup po imenu Valentin Ternijski koji je živio u 3. stoljeću, u vrijeme vladavine cara Klaudija i vrijeme progona kršćana (Hranjec, 2011: 92). Valentina je car Klaudije dao uhititi zbog kršćanske vjere te ga izručio sucu Asteriju. Sudac je imao slijepu kćer koju je Valentin izliječio, na što se car Klaudije još više razljutio i dao ga pogubiti. Vodeći se ovom legendom, sveti Valentin drži se zaštitnikom očiju (ibid.).

S obzirom na to da je umro mučeničkom smrću, nije vidljiva jasna poveznica s danom zaljubljenih, no za to se navode različita tumačenja. Jedno od njih je da su se vjenčanja odvijala u tom periodu, budući da je blagdan između dva velika razdoblja u kojima se ne odvijaju zabave ni vjenčanja (advent i korizma). Drugo tumačenje izvodi se iz latinskog izvora riječi *valens*, što označava „zdrav, krjepak, mlad“, kakvima se drže zaljubljenici (Hranjec, 2011: 93). Sljedeće pojašnjenje je da je sveti Valentin potajice vjenčavao parove nakon što je car Klaudije, zbog uvođenja novačenja, zabranio vjenčanja. Objašnjenje kojem bi se najbolje mogla opisati međimurska tradicija za Valentinovo je objašnjenje u kojem se 14. veljače smatra datumom buđenja prirode, navještenja novog života, a samim time i ljubavi (ibid.). Uz ovo se objašnjenje veže latinska izreka *Festa Valentino rediit lux – quisque sibi sociam jam legit ales avem*, što bi u prijevodu značilo „Došlo je Valentinovo, i svaka je ptica već sebi izabrala pticu družicu.“, zbog čega se sveti Valentin smatra i zaštitnikom ptica (ibid., Krnjak, 2009: 90) U Međimurju se na Valentinovo govori da se *ftičeki ženijo*, a običaji na taj dan se razlikuju ovisno o lokalitetu. Ponegdje se govori da *ftičeki sejaju kolačeke* pa su djeca zajedno s majkama na prozor odnosila pomiješano brašno, šećer i sol kako bi se pomoglo *ftičekima*, to jest pticama. Djeca bi s vremenom zaspala, a majke bi od toga napravile kolačiće i ostavljale ih po dvorištu kao nešto što su ptice ostavile za sobom kao višak s gozbe. U većini se lokaliteta djeci govori da ih na vrtu povodom ptičje gozbe čekaju *črlene čizmice* pa su djeca bosa istrčavala iz kuće. Isto je zapisala i Ružica Jukić.

Valentinovo

*(...) Da mi je jednom, oh samo jednom !
Doživjeti jutro na Valentinovo,
i čuti majku kako me zove :
„ hodi dete, hodi glet, ftičeki se ženiju !“*

*Potrčati sretna po smrznutom vrtu,
kolačiće sitne u grmlju potražiti
i obraza rumenih, promrzlih ruku --
da se „ftičeki ženiju“ , svim srcem vjerovati ! (...)
(Jukić, 2000: 36)*

U veljači je nekada još uvijek bilo vrlo hladno, a kao potvrda tome postoji i izreka „Sveti Vale nema šale“ (Vulić, 2002: 38). Zbog hladnoće se često još zadržavao snijeg pa su djeca trčala bosa po zimi. Krnjak (2009: 90) navodi da postoji vjerovanje da „onaj tko je na Valentinovo bio bos na snijegu neće oboljeti od prehlade i bit će zaštićen od bolesti“. U Međimurju čak postoji i pjesma koja govori o svetomu Valentinu kao ozdravitelju.

*Valent, Valent, cvetek dragi, ufanje svih grešnika.
Naj te diče sveta stvari, ar si rođen venec pravi.*

*Koga vidim vu oltaru z leve strani 'de stoji,
Milostivo grešno ljudstvo svojim okom on gledi.*

*Strahoviti veliki beteg što ga ufal zvrčiti?
Nit doktora, nit barbera, koj bi mogel zvrčiti.*

*Jeden purgar vu varašu velik beteg imal je,
Si doktori i barberi k njemu vračtva nosili.*

*Saka vračtva zahman bila, nikaj su ne hasnila,
O pol noći dojde Valent, pak vu hižu zapre se.*

Onu vuru i minotu on purgar ozdravil je.

*Dragi moji krščeniki, hvala dajmo Gosponu,
Koj nam zdravje podeluje po svetom Valentinu.*

(Hranjec, 2011: 92)

Sljedeće izjave opisuju spomenute običaje za Valentinovo, a vežu se za Malu Suboticu, Orehovicu i Donji Kraljevec.

Na Valentinovo se govorilo da se ftičeki ženijo. Po ogradama smo im stavljali suhe kolače ka bodo meli kaj jesti. Roditelji so deci govorili ka bosu pedo na vrt glet kakšega

*poklona so dobili, rekli so im da so tam črlene čizmice. Deca so fejest bežala po snegu, žurili so se jer im je bilo zima. Vrnoli so se v hižo bez čizmici pa so bili tožni, ali so im unda rekli ka si poglednejo noge. Bile so im črlene od zime – to so bile njihove črlene čizmice.*⁴¹

*Za Valentinovo so nam rekli ka si pemo po kolačeke na vrt jer se ftičeki ženijo. Nametali so te kolačeke na grančice pa smo morali iti bosu po jih. Rekli so da nas čekajo črlene čizmice pa smo bežali na vrt. Ako je biv sneg smo se vrnuli z črlenim nogama jer je bilo zima pa so nam noge počrlenele i to so bile črleme čizmice.*⁴²

*Za Valentinovo se govorilo da se ftičeki ženijo. Rekli so nam da so nam čizmice na krajo vrta, ali noni vrtej, ka smo dale morali hoditi. Obično je unda išče sneg biv, a ak je dežd znav pasti, sneg je prepadav, a gori je ostalo zmržjeno, biv je led. Nazaj smo došli s krvavim nogama. Neso govorili „Nej, nesmeš iti, boš se prehladiv!“, puščali so nas vum. Bežav sam na vrt i nega bilo ničega, nikoga, došev sam nazaj, rekli so mi da tam štante imaju, ftičeki se ženijo na drugim vratima, a zaprav ga ne ne bilo ničega. Tak smo dobili črlene čizmice, ka smo po snegu bosu hodali*⁴³.

Kolači so se spekli i nametali koli po koržnjokaj. Rekli so da se to „ftičeki ženijo“, a deca so išla to pobirat pak so dobila „črlene čizmice“. (Hranjec, 2011: 93)

Iz izloženog je vidljivo da se u različitim mjestima u Međimurju provode vrlo slični, ako ne i isti običaji za Valentinovo. Nekad Valentinovo nije bilo povod međusobnog darivanja zaljubljenih, već djece, a pokloni su bili kolačići. Slavlje svetog Valentina se, krenuvši iz Engleske, Europom počelo širiti tek u 17. stoljeću nakon implementiranja običaja od strane kćeri kralja Henrika IV, a znak po čemu je slavlje prepoznatljivo jest ruža (Braica, 2004: 21). I dan danas može se vidjeti kako muškarci ženama daruju ruže kako bi obilježili Valentinovo.

5. Fašnik

Po završetku božićnog razdoblja, zaključno sa Sveta tri kralja (6. siječnja), počinje razdoblje karnevala ili poklada koje traje do Pepelnice ili Čiste srijede, a smatra se prijelaznim razdobljem između zime i proljeća (Dragić, 2012: 156, Gavazzi, 1991: 11). U Međimurju se razdoblje, prema izvornoj njemačkoj riječi *Fasching*, naziva *fašjekom*, *fašnjekom*, *fašnjakom* ili

⁴¹ Kazala mi je 2019. godine Marija Kocijan u Maloj Subotici kod Čakovca.

⁴² Kazala mi je 2023. godine Đurđa Blažona u Orehovici kod Čakovca.

⁴³ Kazao mi je 2023. godine Ivan Dominić u Maloj Subotici kod Čakovca.

fašenjkom (Hranjec, 2011: 95). Izvor tradicije i pokladnih običaja može se tražiti u motivima iz mitologije, religije i magije koji su bili zastupljeni u pretkršćanskom periodu, a samo razdoblje označava obnovu života. Mrvoš u tom kontekstu navodi da je vjerovanje da čovjek svojim djelovanjem može promijeniti prirodna događanja jedno od važnih uloga poklada (Mrvoš, 2013: 67). Upravo se zbog te apotropejske funkcije⁴⁴ ljudi maskiraju, tjeraju zle sile, a istovremeno prizivaju plodnost. Maskiranje i priprema za korizmu traje tokom cijelog pokladnog razdoblja, no najintenzivnije se odvija tri dana koja prethode Pepelnici. Često se taj period naziva i Završnim ili Velikim pokladama. (Braica, 2004: 14). Što se tiče drvenih maski, one se mogu podijeliti u tri skupine: zoomorfna, antropomorfna te zoomorfno-antropomorfna skupina (Hranjec, 2011: 101, Benc-Bošković, 1962: 85). Riječ antropomorfan potječe iz grčkih riječi *antropos*, što znači čovjek te *morfe*, što znači oblik. Iz toga se može zaključiti da su antropomorfne maske one koje su nalik čovjeku. Takva se maska u Međimurju naziva *larfa* ili *lafra*, a drvo koje se koristi za izradu jest vrba. Pri izradi maske važno je imati na umu da ona mora biti strašna, groteskna pa se vrlo često javljaju *lafra smrt* i *babja lafra* (Hranjec, 2011: 102, Benc-Bošković, 1962: 85). Sljedećoj, zoomorfnoj, skupini pripadaju maske nalik životinjama. Ono što ih razlikuje od *lafri* su životinjske njuške, *gopci*, koji se nastavljaju na usni dio maske te životinjski rogovi koji se nalaze na glavi. Tipična zoomorfna maska je *lampa birkon* (ovan), a prisutne su i *lampa čuk* (ptica), *lampa krava*, *lampa ščuka* (štuka), *lampa raca* (patka), *lampa svija*, *lampa čaplja* i mnoge druge (ibid.). Te su maske često imale i pomičnu njušku koju je trebalo pomicati kako bi maske proizvodile zvuk. Ovako je opisana izrada jedne zoomorfne maske.

Najpredi se napravi obraz, pak zgornji kljun, pak se unda napravi kapa, ono kaj dojde na glavu. Da jempot maska dobi svojega lika i dok malo povehne, dok se posuši – jer se inače dela ze sirovoga dreva – unda dojdu na red rogi, od birkuona, ili od kozleka ili krave, unda se remen i s kem se kapči na glavu, a za bradu se znutra dene spužva kaj lice ne strada. Tak je maska gotova. Unda jo prefarbam, kak komu paše. Saki gleda kaj bo najlehkeše, kaj naj teško morav nositi na glavi. (Turčišće) (Hranjec, 2011: 103)

⁴⁴ Riječ apotropejsko izvodi se iz grčke riječi *apotrepo* u značenju odbijam ili *apotropainon* u značenju odbojnog sredstva. Na temelju toga se apotropejska funkcija odnosi na „odvraćanje demonskih sila od ljudi, domova; stoke, štala; doprinos zdravlju i ljepoti; povećanje rodosti polja, livada, njiva, vrtova; liječenje bolesti“ (Gavazzi, 1991: 12, Dragić, 2007: 370). Osim u maškarama, javljaju se i u korizmenim, uskrsnim, jurjevskim, adventskim, božićnim i drugim obredima (ibid.).

Posljednja skupina obuhvaća maske koje imaju i antropomorfne i zoomorfne elemente. Najčešća takva maska je *lafra* s rogovima. Osim opisanih maski javljaju se i maske *baba dedu nosi* ili *baba z dedom, deva, konj, cigani i ciganice, vrag, smrt, svati* i tako dalje (Hranjec, 2011: 104). Maska *baba dedu nosi* opisana je na sljedećoj izjavi.

Kak se dela duplični dedek? Noge složimo dzaj, a telo jeno napre i ve je na kraju nišči ne znaw što koga nosi, ili prvi zadnjega ili zadnji prvoga. Unda smo naprajli kaj so bile jene noge i dvoje telo, ali v košu, tak kaj je zgedalo da je žena nosila moža. (Turčišće) (Hranjec, 2011: 104)

Jedna od specifičnih međimurskih pokladnih maski je *kugač*. U nekim mjestima *kugač* znači *maškor*, dok u drugim označava vrstu *maškora* koji je obučen u slamu. Maska se izrađuje tako da se staro, šire odijelo ili druga odjeća puni slamom, oko tijela se vežu lanci na koje se mogu pričvrstiti zvona, crnilom se mažu ruke, ponekad i obrazi, u ruci se nalazi bič ili šiba, a na glavi vreća ili marama s otvorima za oči i usta (Krnjak, 2009: 91). *Kugači* prolaskom kroz selo bukom plaše djecu i djevojke, pokušavaju ih dohvatiti šibom ili namazati sađom što se može pročitati i u sljedećim primjerima.

Kugači so bili za Fašjek. To je bilo ka se tirala zima, ka se izazivalo bole vreme. Mi smo kak deca negda bili po mesec dni prejdi kugači, ka smo se prepravljali, opravljali, plašili i buhali hmoje. Kugači so se naphali z slamom ka so bili strašni, ka so strašneše zgedali, roke so si namazali z sačama ili boksom. Da fljučneš nutri, da različiš da si koga za lice prijav je biv flek.⁴⁵

Za Fašjek so se ljudi naphavali z slamom. Prvo si si vekšo opravo blekev ka ti je zišla slama pa kaj si zgedav vekše. I kaj si mev doma, stara oprava, kaj se već ne nosilo i sikak si se preblekev. Kugači so se isto blekli i bili z šibama, bilo je letaja kaj si ne niti vupav z hiže, pogotovo radi onih koji so se izivljavali pa so te nafliskali z šibama i bičima, nesmo vupali na vulico dok so oni bili vuni.⁴⁶

Slično *kugačima*, u gornjem Međimurju, pretežito u Svetom Martinu na Muri i Selnici, postoje *pikači*. Isto se tako za izradu maske koristi slamom, no u ovom se slučaju ona na

⁴⁵ Kazao mi je 2023. godine Ivan Dominić u Maloj Subotici kod Čakovca.

⁴⁶ Kazala mi je 2023. godine Đurđa Blažona u Orehovici kod Čakovca.

specifičan način omata oko tijela, umjesto da se stavlja u širu odjeću. Na glavi im stoji pletena pčelinja košnica, dok *kugači* na glavi nose vreću (Hranjec, 2011: 112).

Pikač je domaća maska v brežnom delu Međimorja. Maska se sastoji od slame omotane po telu, obične košnice na glavi i pikača vu roki kaj ima. Po tom smo i dobili ime – kaj so pikali, kaj so plašili, kaj s otirali zimo i hude sile. Kak se pikač oblači? Zamislite si jeno vožu s kem so brode vezali, samo da je to od slame. To se tak slama spuče i vrti i nastane jena dogo voža i to se mota oko tela. Počne se od noge pa do kraja noge, onda se ide na drugu nogu. Da se završi z nogami, onda se počne s telom, pa se okolo do prsijo. Onda se počne z jenom rokom, pak z drugom. Tak se omata celo telo i samo glava ostane vuni. Na nju se dene košnica za čmele, samo je izrez za oči i sveže se špagom da ne pane doli. Pikač more sam hoditi, ali teško. Obično ide neko kraj njega. Dok ide po seli nosi slavnjaču, nutri so pljeve i on jih razmeče po ljudima šteri gledido.samo, denes je malo teško dojt do slame. To mora biti slama mašinarjena z mašinom a ne s kombajnom. Jer, kombajn dok žnj, on strga slamo, a ona mora biti dogo. Najbolja je ona od žita i zobi. (Selnica) (Hranjec, 2011: 113)

Kao što se može zaključiti, na *fašnjek* ljudi na različite načine bez osuđivanja drugih mogu izraziti vlastiti identitet, vlastito stanje duha i tako pokazati sebe u drugom, ali istinskom obliku. Postoji izreka koja idealno opisuje maskiranje ljudi: „Svatko nešto u sebi krije, a Fašnjek je dan kada to može otkriti, ali mora obraz pokriti.“ (Krnjak, 2009: 91). Osim maskiranja, pokladno razdoblje karakterizira i povorka ili ophod u kojem ljudi predstavljaju svoje maske. Najčešće se uz povorku javlja i paljenje krivca, lopova, *maškura*, *fašjeka* ili vješanje lopova, kako se to naziva u Međimurju (Dragić, 2012: 173, Hranjec, 2011: 107). U Maloj Subotici običaj je da povorka kreće na pokladni utorak. U njoj sudjeluju vrtičke skupine, razni klubovi, udruge i svi zainteresirani. Povorka završava na mjesnom trgu gdje se biraju najljepše maske, dijele se krafne, kuhano vino, čajevi i slično, a na koncu događaj završava paljenjem *fašjeka* do čega dolazi nakon što ga se okrivi za svo zlo u protekloj godini. U pokladnom razdoblju djeca također odlaze od kuće do kuće pjevajući pokladnu pjesmu, nakon čega traže poklone, koji se u današnje vrijeme najčešće sastoje od slatkiša i novaca. U nekim je međimurskim lokalitetima sačuvan šaljiv, kratak dijalog djece i domaćice koji slijedi pjesmu, u kojem djeca izravno traže poklone. „*Imate krafline? – Ne. – Imate cukora? – Nemamo. – Kaj pak unda, samo poda i plafona?*“ (Hranjec, 2011: 97) Pjesme koju pjevaju zapisao je Vinko Žganec u *Zborniku jugoslavenskih pučkih popijevaka* (1924.), no postoje i druge inačice teksta. U nastavku zapisana inačica pjeva se u Maloj Subotici.

*Tu za len, tu za len,
Za te dugi len.*

*Fašnik se je oženil,
Pepelnicu zaručil.*

*Tu za len, tu za len,
Za debelu repu.
Fašnik se je oženil...*

*Tu za len, tu za len
Za to masno zelje.
Fašnik se je oženil...*

(Žganec, 1924, prema Hranjec, 2011: 97)

*Tu za repo, tu za len,
Tu za masno zelje.
Fašjek se je oženil,
Pepelnicu zaročil.
Pepelnica zaročnica,
Fašjek mladožeja.
Pepelnica zaročnica,
Fašjek mladožeja.*

*Fašjek ima veljke oči,
I doge mustače.
Pepelnica zaročnica,
Koli jega skače.
Pepelnica zaročnica,
Koli jega skače.⁴⁷*

Pjesma se pjeva kako bi se prizvala plodnost lana i repe, kako bi izrasli što viši, a naposljetku kako bi ljudi imali više hrane, u čemu je vidljiva panspermijska funkcija. Kada se u pjesmi spomene lan, djeca visoko poskoče te time prikazuju kako visoko žele da lan izraste, a kada se spomene repa rašire noge da bi tako široka narasla (Gavazzi, 1991: 22). Inspirirana navedenom popjevkom i motivom međimurskog *kugača*, već spomenuta pjesnikinja Ružica Jukić napisala je pjesmu *Kugači idu*, koju je tamburaški sastav *Frikovi* iz Male Subotice uglazbio. Pjesma svake godine prati povorku i kasnija događanja na mjesnom trgu.

Kugači ido

*Zima prehaja, strehe curijo,
Deca po seli od straha bežijo.*

⁴⁷ Kazala mi je 2019. godine Marija Kocijan u Maloj Subotici kod Čakovca.

*Kugači ido, kugači ido,
v rokami črno sačo držijo.*

*Ružijo kante, zvonijo zvonci
Stare konzerve, hrđavi lonci.
Sobočki kugači selo bantujejo,
Žene i puce sačom ličijo.*

*(ref.) Tu za repo, tu za len,
Tu za masno zelje,
Fašjek se je oženil, pepelnico zaručil.
Pepelnica zaročnica, fašjek mladožeja.
Fašjek ima veljke oči i doge mustače,
Pepelnica zaročnica koli jega skače.*

*Stari kaputi, lafre bedeče,
Slamom naphone strgane hlače.
Medvedove glave pod vreće skrite,
Drvene lampe s plaftom pokrite.*

*Kugači ido, Fašjek bo taki,
Kraflini bod opre hiži saki.
I maškori lepi po celi seli
Popevali bodo jako veseli.*

ref.⁴⁸

Sljedeći zapisi služe kao potkrjepa opisanih običaja pokladnog maskiranja, ophoda i povorki kojih se kazivači prisjećaju iz vlastitog djetinjstva, no koji se ne razlikuju od onih koji se i dan danas održavaju.

Za Fašjek smo se v staro opravu blačili. Mama me navek narudala. Raška je mela i narudala me, to je se onak stalo, a čuda pot me i zežgala. Lišpala me rad baš za Fašjek. Mi smo rekli maškori, pri nas so ne bili kugači, nego maškori. To je bilo zemi šibo i beži. V jani mesti smo hodili, s korpicama i unda so nam dali jejci, krafline, se kaj so meli. Tu jana žena, sirotinja je to takša bila ti nebrem povedati, i ta žena nam je navek najvekše krafline dala. Navek smo se žurili što bo prvi k joj dišev ka ih pobere. Negda je to tak bilo, za pojesti, ka boš drugo dobiv kad ga drugoga ne bilo. Od kra, kak sam ja bila mala, smo ne vužigali Fašjeka, nego već morti za 30, 40 let se to vužigalo. Nega bilo povorki, sam je bilo nagojaje. Malo dok so ljudi došli k pameti, unda se smirilo.⁴⁹

Na početko so maske bili kugači, a posle so unda tek došle različite maske, prije so se z gazama skrivali i tak. Znalo se organizirati pa z janoga sela z traktorom i

⁴⁸ <https://www.youtube.com/watch?v=g5PMTG-Nm1U> (pristup 16. kolovoza 2023)

⁴⁹ Kazala mi je 2023. godine Barbara Mlinarić u Orehovici kod Čakovca.

prikolicom se peljati po drugome selo, v nedeljo, ponedlek i tork se to znalo hoditi, a povorke so posle tek počele, tek dok je KUD bole zaživev, unda je to bole počelo. Naša deca so hodala plesat po hižama, a za to so dobivali peneze ili bombone, uglavnom peneze. Nese hodalo od hiže do hiže, nego bole k rodbini, familiji..⁵⁰

Kaj se tiče maski, lafre so bile, i to obično životinje: vuk, krava, pes, ftiči nekši i vreča na glavi je bila medved. Babe i dedi so bili tu i tam, ali so uglavnom bile životinjske lafre.⁵¹

Mesec dni prej Fašjeka smo već počeli hodati kak maškori od hiže do hiže i popevali „Tu za repo, tu za len...“. Puce so bile maškori, naprajle so si šose i nakita s krep papera, a dečki so bili kugači. Oni so bili blečeni v vreće od jute koje so si napunili s slamom. Meli so zvonca i šibe s kojima so nagajali deco i bili ih. Dok je bilo negdi tjeden dni prije Fašjeka počeli so i stareši hodati. Oni so se maskerali v smrt i takše strašne stvari. Ovi z Torčišća so bili lampe. Meli so dreva s šterima bi lampali, tak so i ime dobili, a prek sebe so deli plafto ka se na znalo što je što. V Domo kulture smo navek veljke fešte naprajli, do petsto ljudi se čak skupilo. Jeli smo krafline, kolbase i krpe i zabavljali se do jutra.. V nedeljo prije Fašjeka smo išli v povorko po seli. Čuda ljudi je bilo maškor. Samo oni šteri so bili betežni i žene so bili doma i gledali povorko z grunta. Kak so kugači bili namazani s čađom se po sot, došli bi do onih koji so gledali povorko i pogladili ih po obrazo pa so celi črni bili. Došlo je i vreme ka se vužge Fašjek. Muški so ga napravili od jutenih vreći i slame i nacrtali bi mo lice. Vužigali bi ga ka rastiramo so zlo sveta, zimo i ka dojde lepo protuletje. Te den se feštalo samo do pol noći jer je drugi den počela korizma.⁵²

Navek sam bila lepi maškor, nigdar strašni. Dečki so bili kugači i bili so nas z šibama. Mesec dni so negda bili maškori, saki den se hodalo. Došli smo z škole, preblekli se i išli po seli. Dok smo bili mali smo vidli veljke maškore pa smo tak pred jimi bežali. Dok sam već stareša bila sam si mislila „Pa kaj smo mi pred maškorima bežali, oni nećejo nikaj, oni so dobri“. Ovi vekši kugači, ka so moži bili, so si roke znali namazati z hađami i dok so došli do žen so ih sam pogladili po obrazo. Niti jana je ne odkra znola da je črna, ovak so im niš ne naprajli. V domo je prije biv raven pod nutri i se klupe so se vum znosile. Ja sam to sam kak dete vidla, kuljko je to ljudstva vlezlo, bilo je po 300, 400 ljudi. Mi smo samo z vuna gledali, nesmo smeli nutri. To ga 300, 400 maškori bilo na jani mesti, zabava je bila, čuda vina, klobasi so se kuhali. Tatek so povedali da so oni kuhali klobase, rekli so da so prve skuhalo, a ostale so sam vo vroči vodi malo nutri držali i sam so ih davali, neso se niti skuhati stigli kakša potražnja je bila, ali nišči se ne žaliv ili otrovav. Dok se počelo kmičiti sam morala dimo iti pa sam nigdar ne vidla kaj se posle dešavalo. To so takši lepi maškori bili, z pantleki napravljeni, malo smo si i vusnice namazali š črlenim pantlekom jer ga ne bilo šminke. Blačili so se muški v ženske i ženske v muške, ali to se mom vidlo što je što. Dok smo hodali plesat po hižama smo dobivali krafline i kolače, a pajdoč smo se tak i najeli. Ak

⁵⁰ Kazala mi je 2023. godine Đurđa Blažona u Orehovici kod Čakovca.

⁵¹ Kazao mi je 2023. godine Ivan Dominić u Maloj Subotici kod Čakovca.

⁵² Kazala mi je 2019. godine Marija Kocijan u Maloj Subotici kod Čakovca.

*nas ga čuda bilo, negdi so nam ne mogli dati tuljko kraflini kuljko nas ga bilo pa smo ih pakerali v taškice i delili se.*⁵³

Od jutra so počela deca hoditi: pucke kak snehice s poculicami, dečki so nosili zastave na šibi, a pucke pak so mele korpice sobom. I išli so koli rodbine, po seli. Deci so ljudi davali krafline, jaboke, a dečeci pak so pobirali peneze. Ali so trebali predi nekaj napraviti: prijeli so se v kolo, plesali i popevali „Tu za len, tu za len...“ Samo so do polneva hodili jer so več odvečer počeli veljki maškori hoditi. Najpredi so išli veljki čopor, čaplje njih deset-dvanaest. A za njim se išel kak kanos ke je tiral s korbačom. To je bil veljki strah, deca so bežala od njih. A najrajši so pak te maškori išli de so puce bile pred hižom: to so se jen-dva zaleteli med njih, šuljali se, to je takši krič bil. Unda so se oprajli v svate, pak v cigane so se oblekli i drugo kajkakše. Došli so i stranjski, z Novakovec, dopeljali so se na koli, drugi z beciklini, nacifrali so kotače kaj se se cifrasto vrtelo. I povorke so bile z glazbom, to se na križanjim postajlo i plesalo. I po krčmaj se išlo, pak k rodbini. To se hodilo do večeri. Navečer so se zišli v krčmi, to je unda bila fašenska zabava. Najlepše maske dobile so nagrado, i to pijaču. I to je bilo veselje, ali čez pol noč ne, najdale do jane vure, jer unda je več počela korizma. (Podturen) (Hranjec, 2011: 99)

Osim opisanih običaja, koji se uglavnom odvijaju izvan kuća, u unutrašnjosti postoje drugi običaji kojih se domaćice svake godine pridržavaju. Krnjak navodi da se na *fašjek* pripremala jako ukusna hrana (Krnjak, 2009: 91). Spominje se hladetina, *kokot*, svinjetina, patka ili guska s mlincima, kiselo zelje i druga jela, a od kolača obavezno krafne, gibanice s makom i drugi. Značaj krafni za *fašjek* vidljiv je i u pjesmi Ružice Jukić u kojoj spominje da su oni neophodan dio poklada.

Kraflini

*Kraflini, kraflini, domaći fini...
ke najdeš pre mami, teci, strini.
Za fašjek pre saki hiži preprovljeni,
pred maškare lepo na stol postaovljeni.
(Jukić, 2000: 40)*

Ono što su kazivači istaknuli kao neizbježno jelo jest *kokot* ili *crna kokoš*, čijom se krvlju moralo poskropiti dvorište, vrata, staje i slično, kako bi se zaštitilo od zla ili kuge (ibid.).

⁵³ Kazala mi je 2023. godine Marija Kocijan u Maloj Subotici kod Čakovca.

*Za Fašjek se navek jev kokot. Mama je navek slagala pečenoga kokota za obed, a jeli so se i kraflini v nedeljo.*⁵⁴

*Za Fašjek se morala zaklati črna kokoš. Dok je kokoš bila zaklana, dok je još krv čvapkala se moralo po dvoro ili po meji prejeti z tom krvi ka nado došle coprnice, ka se zaštititi.*⁵⁵

Za fašjek, v jutro, kuhala se kisela pretepena juha na suhi lalofki. Onda, žene so za fašjek klale črnu kokoš. Zakaj črnu? Dok so žene zaklale, onda so pošpricale s krvjom po kocu, po gruntu, kaj nabo kuga došla med živinu, a kuga, kakti smrt je črna. (Hranjec, 2011: 98)

6. Korizma

Korizma je razdoblje prijelaza, pokore, spasenja, duhovne obnove koje traje četrdeset dana, a ono prethodi Uskrsu (Dragić, 2008 ©: 153, Hranjec, 2011: 115, Čapo Žmegač: 1997: 29). Razdoblje traje četrdeset dana jer sama riječ korizma potječe od latinske riječi *quadragesima*, koja znači četrdeset (Čapo Žmegač, 1997: 28). U ovom se slučaju broj četrdeset odnosi na četrdeset dana kojih je Isus lutao pustinjom, četrdeset godina kojih su Izraelci lutali pustinjom te veliki potop koji je trajao četrdeset dana (ibid., Hranjec, 2011: 115). Već je spomenuto da je korizma razdoblje prijelaza, pripreme za Uskrs, a obilježja koja su dominantna čitavo vrijeme su post, molitva, odricanje, pokornička odjeća, dobra djela, čišćenje i tako dalje.

Razdoblje počinje Čistom srijedom ili Pepelnicom, a završava Velikim Petkom (Dragić, 2008 (c): 152). Čista srijeda slijedi nakon Pokladnog utorka, dana ispunjenog veseljem, zabavom, hranom i pićem pa je glavno obilježje Čiste srijede čišćenje od „prijekorizmene nečisti“, ali i kućanstva, po čemu je i dobila ime (Braica, 2004: 19, Hranjec, 2011: 115). Riječ Pepelnica pak potječe od obreda pepeljenja koji se odvija taj dan. Na tom obredu svećenici vjernike posipaju pepelom, čija je simbolika u pokori, javnoj ispovjedi, a pritom izgovaraju riječi „Sjeti se čovječe da si prah i da ćeš se u prah pretvoriti“, sugerirajući smrtnost čovjeka (Dragić, 2008 (c): 153). Nakon završetka mise, vjernici odlaze svojim kućama te pepelom blagoslivljaju ukućane (Krnjak, 2009: 97). Ono što je još specifično za dan Čiste srijede je da je toga dana, kao i na Veliki petak, zapovjedni nemrs te da počinje post koji

⁵⁴ Kazala mi je 2023. godine Đurđa Blažona u Orehovici kod Čakovca.

⁵⁵ Kazao mi je 2023. godine Ivan Dominić u Maloj Subotici kod Čakovca.

traje cijelu korizmu (Pažin, 2000: 825). U slučaju da je ostalo hrane od *fašjeka*, ona se morala pojesti na *Mali fašjek*, odnosno dan nakon Pepelnice kako bi nakon toga počelo čišćenje tijela (Krnjak, 2009: 97). Običaji pepeljenja, posta, naročito čišćenja kućanstva, nošenja pokorne ili tamnije odjeće te nedostatak slavlja zapisani su u međimurskoj tradiciji te je vidljivo da se oni ne razlikuju od ostalih hrvatskih tradicija.

(...) A već na fašjek da smo se nabelovali, stara mama so posodu pobirali i rekli: „Ova masna posoda se bo pospravila, vu njoj se v korizmi kuhalo na“. V jutro na Pepelnicu smo se stali kaj smo brže fčinili i si smo išli k meši na sveto pepelje. Došli smo dimo, se za jelo nišči ne spominav: Čaja smo pili, sam tak, slatku vodu, bažola so kuhali na suhom. Rekli so: „Deca, ve namo drugo nikaj jeli, nego od korena“. Kalamperova šalata se napravila, mleko smo ne jeli, so rekli da je to masno, da je to od mesa. Te prvi tjeden, v četrtak je biv mali fašjek: ak je kaj od fašjeka ostalo, znali smo krpice na mašči speči kaj je tobože nekaj bilo masnoga. I meso smo zato na mali fašjek jeli, ali več v petek je biv strogi post. Jeli smo v deseti, pol jedanajsti vuri, to je biv zajtrek i obde. Večer so znali sira napraviti, so sirtku skuhalo, celi kalamper, ljuka kcoj – to je bila večerja. Da je večerja minola, možo so dišli na klope na pot sedet, mi pak deca domaj boga molit. I nigdi se ne čula popefka narodna, samo svete, pobožne. I tako smo se postili te se tjene – kvaterni, črni, sredoposni. (Mala Subotica) (Hranjec, 2011: 116).

Na Pepelnicu ništa se nije jelo do podneva. Ručao bi se krumpir skuhan sa korom – celi kalamper i crveno zelje bez ikakve masnoće. Za večeru pripremio se kompot od suhih jabuka. Čak se i posuđe mijenjalo. Donijelo bi se posno posuđe s tavana – zemljani lonci i zdjele u kojima su se kuhala korizmena jela. (Krnjak, 2009: 97)

Mama je za Pepelnicu znola kotla zakuriti i složiti pepela, ljuga i neznam kaj je još se išlo nuter kaj se to prokuhalo i z tem je čistila pojngve, rojngle i slično, kaj se zmazanoča otpustila i kaj se leži počistilo. Krunica se molila sako večer, a križni poti so bili saki petek i nedeljo. V korizmi so bile pripreme za Vuzem, bila su odricanja, ali zabadav je bilo odreči se nečega v korizmi. To je bilo razdoblje v kojem si mejav, poboljšavav sebe, ono kaj si si zamisliv, to si pokušavav ostvariti, ka boš stalno takši. Ako zdržiš v korizmi, unda moreš tak dale i dale, to je bit korizme, samo kaj to ne razmeš dok si mali, nego tek dok si stareši, unda je jasneše kaj je u biti to. Kroz korizmo smo često jeli variva, pretepenoga graha, krpice z zeljem, pajsanoga kalampera, v petek tjestenino ili trgance z vrhjem, meso je v naši hiži bilo sigurno dvapot na tjen i tak dale. Kroz celo korizmo se nosilo nekaj tamneše, nese nosilo kak ve, kaj imaš nosiš, nego se baš toga držalo, neso se svetle stvari nosile, makar ga ih niti ne bilo preveč. Uglavnom se nosilo sivo, smeđe, črno i tak tamneša oprava. Nega bilo zabavi, ali so se organizerale dok je ne bila korizma, dok so bila proščeja, martije, štefaje i tak. To so bile prave zabave.⁵⁶

⁵⁶ Kazala mi je 2023. godine Đurđa Blažona u Orehovici kod Čakovca.

Ne se smelo na zabave hodati v korizmi. Uglavnom jeli graha, pretepenoga i sikak jer se postilo unda, ne se jelo meso.⁵⁷

Za korizmo so se navek pekli pereci, međimurski pereci, bidre, to so bili posebni kalupi. To so bili vuzmeni kolači. Obično so stare žene nosile črno, a mladi ne, a niti so nakita ne nosile v korizmi. Već so ne prali s pepelom posodo. Išli smo k meši na pepeljenje.⁵⁸

Gostoja so ne mogla biti v korizmi. Prvič so svati mogli biti na Vuzmeni ponedelek. Od Fašjeka je počela korizma, od unda so se ne svati slagali i postilo se. Nese jelo meso, šparalo se i tak, niti ga ne bilo previše mesa. Nikše fešte so ne delali za te dneve. Mi smo čez korizmo ne nosili tamnešo opravo, ali so zato se stareše žene je.⁵⁹

Za post so se jeli širki rezanci z makom ili rehi, zeljom krpice. Nesmo meli čuda toga kaj meli izbora, nesmo si mogli previše zbirati.⁶⁰

Od pepelnice je počel post, kaj je od fašnjeka ostalo to se posnažilo, pojelo i dalje so počeli posni dnevni. Jempot se v tjednu jelo meso i v nedelju. Ako je kalendar kazal kvatre, te srede, petki i sobote so bilo posebno obilježene, to se posebno postilo. Čislo se sako večer v obiteljima molilo. Večer smo se na poto igrali, mi deca, ali dok je jempot dohajalo „Zdravomarijo“ si nuter, k večerji, boga molit i spat. To je trajalo sedem tjedni kak je korizma trajala. (Prelog) (Hranjec, 2011: 116)

Korizmeno je razdoblje obilježeno postom, a od posnih jela kazivači ističu krumpir, tjestenina i grah. Zbog toga što je bio post, u korizmi se posuđe posebno pralo i čistilo, kako u njemu ne bi ostali ostaci životinjskog podrijetla. Tradiciju čišćenja posuđa pepelom sadržanu u izjavi Đurđe Horvat spominje i Čapo Žmegač u svom djelu kao jedan od načina čišćenja posuđa na Pepelnicu. Ona navodi kako se posuđe kuhalo u već prokuhanjoj vodi s pepelom, a osim posuđa, u toj se vodi prala i odjeća (Čapo Žmegač, 1997: 31). U posljednjoj se izjavi najviše ističe važnost molitve koja je naglašavana u cijeloj korizmi, a ne samo na Čistu srijedu. Navedeno je i da se u korizmi nosila tamnija odjeća, ali nju su nosile samo starije žene, dok su djeca nosila što nosi i u ostatku godine.

⁵⁷ Kazala mi je 2023. godine Mirjana Krčmar u Maloj Subotici kod Čakovca.

⁵⁸ Kazala mi je 2023. godine Barbara Mlinarić u Orehovici kod Čakovca.

⁵⁹ Kazao mi je 2023. godine Ivan Dominić u Maloj Subotici kod Čakovca.

⁶⁰ Kazala mi je 2023. godine Marija Kocijan u Maloj Subotici kod Čakovca.

6.1. Cvjetnica

Kao što je spomenuto, korizma traje četrdeset dana, odnosno šest nedjelja. Svaka od njih ima poseban naziv. Prva se naziva Čistom nedjeljom, druga Pačistom, treća Bezimenom, četvrta Sredoposnom, peta Glušnom ili Gluhom, a šesta Cvjetnicom ili Nedjeljom muke Gospodnje, a ona ujedno predstavlja i početak Velikoga tjedna (Dragić, 2008 (c): 157). Na Cvjetnicu se narod prisjeća Isusova ulaska u Jeruzalem te se u spomen maslinovih grančica i grančica palmi kojima je bio dočekan, Cvjetnica naziva i Nedjeljom palmi (Barać, 2014: 376). Tradicija je da se taj dan u crkvu nose maslinove grančice (u Dalmaciji) i druge grančice (u ostatku Hrvatske, vrsta ovisi o podneblju) kako bi ih svećenik blagoslovio, nakon čega slijedi procesija (Babić, 1987: 35). Grančica bi se nosila kući kako bi se zaštitilo od zla, dakle imala je apotropejsku moć (Dragić, 2015 (d): 159). U nekim se lokalitetima grančica baca na krov kuće ili štale, dok se u drugima stavlja u polje, prostorije kuće i slično. U Međimurju se na blagoslov ne nose maslinove grančice, već grančice voćaka koje dotad procvjetaju te se međusobno ispletu i tako tvore *puškicu*, *pušku*, *balažek*, *babek*, a po povratku iz crkve bacaju se na krov kuća kako bi se zaštitilo od groma. Od grančica su karakteristične trešnja, jabuka, *cica-maca*, drijenak, no ljudi u *puškicu* stavljaju grančice voćaka koje su im dostupne (Krnjak, 2009: 97). O opisanom običaju govore nam i kazivači.

Na Cvetnico smo si išli k meši i nesli smo puškice ka ih velečasni posveti. Dok smo došli dimo smo ih hitali na krov ka se posveti cela hiža, ka na došla kakša nevolja, ka bomo meli se kaj nam tre. Na krov se puškica hitala, nebitno dal od štale ili od hiže, glavno da je biv krov, ali obično se na hižo nametalo.⁶¹

Drenek, vibica, pušpan, se lepo složeno i ovito z škrabotinom. To smo zvali puške, a kitice smo natrgali domaj i v šumi. Dok so puške donesli doma, trebalo ih je hititi na krov hiže. Ako je puška pala doli onda so stari ljudi rekli: - Kulko pot ti puška pane doli, tulko pot boš blago zaposev, zgubiv. Ili soj o zateknoli za streho pak dok se posušila kaj bi ju skurili za velkoga nevremena i dok je fejest grmelo. (Žiškovec) (Hranjec, 2011: 120)

Tati je na Cvetnico išev po vrto i od sake voćke je drezav kitico i složiv puškico ka se nesla na posvečeje, a potli je išla prošecija.⁶²

⁶¹ Kazala mi je 2019. godine Marija Kocijan u Maloj Subotici kod Čakovca.

⁶² Kazala mi je 2023. godine Đurđa Blažona u Orehovici kod Čakovca.

Osim blagoslova grančica, za Cvjetnicu se veže i običaj umivanja cvijećem koje bi se ubiralo to jutro ili dan ranije. Smatralo se da se time doprinosi zdravlju, čistoći, ljepoti lica (Gavazzi, 1991: 25, Dragić, 2008 (c): 157). Provođenje običaja umivanja na Cvjetnicu nije zabilježeno u Međimurju, no u nekim se mjestima spominje umivanje na sam Uskrs.

6.2. Veliki četvrtak

Veliki četvrtak prvi je dan Velikog trodnevlja ili Velikog tjedna. Tog se dana u večernjem terminu slavi obred Posljednje večere na kojoj je Isus ustanovio euharistiju i svetu misu (Bašić, 1987: 36, Dragić, 2008 (c): 159). Nakon svete mise zavežu se zvona, koja se ponovno oglase tek na Veliku subotu.

Vuzmeni običaji počeli so na Velku sredu, onda se išlo na velku spoved. Na Veliki četrtak se delalo na zemlji do devete vure, a na večer v deveti vuri so se zavezala zvona na cirkvi i onda se do sobote ne zvonilo. (Pribislavec) (Hranjec, 2011: 122)

Na Veliki je četvrtak Isus svojim učenicima prao noge, na temelju čega je ustanovljen i obred pranja nogu u kojem „sudjeluje svećenik i dvanaestorica uglednijih mještana, obično iz redova članova crkvenoga odbora“ (Dragić, 2015 (d): 167, Hranjec, 2011: 122). Što se tiče teških fizičkih poslova, oni se nisu izvršavali od Velikog četvrtka do razdoblja nakon Uskrsa. Tome svjedoče sljedeće iskazi kazivača.

V Četrtek dok so se zvoni zavezali, ak je recimo v šest bila meša, zvoni so zadji pot odzvonili i unda so se zavezali i tak ostali do sobote, do uskrsnuća do meše navečer. Do polneva ili kak se slobodno delalo, ali dale ne, v soboto se isto ne smelo, osim kaj se prepravljalo za posvečeje, ak se kuhala šunka, jejci i to.⁶³

Na Veljki četrtak i petek se ne delalo v zemlji nego se samo koli hiže čistilo. Pospravljali so se dvori, poti i ceste.⁶⁴

⁶³ Kazala mi je 2023. godine Đurđa Blažona u Orehovici kod Čakovca.

⁶⁴ Kazala mi je 2019. godine Marija Kocijan u Maloj Subotici kod Čakovca.

Izjave nalažu da se teški fizički poslovi ne smiju obavljati od Velikog četvrtka do Uskrsa, uključujući i blagdan. U prvom se primjeru navodi da su se poslovi na Veliki četvrtak mogli obavljati samo do određenog perioda, u ovom slučaju do podneva. Poslovi poput spremanja hrane i pospremanja kuće bili su dozvoljeni.

6.3. Veliki petak

Sljedeći dan Velikoga tjedna je petak. On predstavlja sjećanje na Isusovu muku i smrt, zbog čega se u crkvi pjeva Muka Gospodinova te se posjećuje Kristov grob koji čuva straže (Dragić, 2015 (d):167, Hranjec, 2011: 122). S obzirom na to da Veliki petak predstavlja dan žalosti, šutnje, osim pjevanja Muke, tog se dana ne izvode druge pjesme. Kako bi se to stanje naglasilo, oltar je prazan, odnosno ne sadrži križ, cvijeće, svijećnjak i slično te se ne dijeli euharistija jer ona predstavlja jedan oblik slavlja (Dragić, 2010 (b): 86, Škunca, 1987: 41, 42). U primorskim se krajevima uz pohod Kristova groba veže i procesija. Čapo Žmegač navodi tri oblika pučke izvanliturgijske pobožnosti, a to su: „procesija za križem u noći između Velikoga četvrtka i Velikoga petka, teoforične procesije (ophodi s Presvetim sakramentom) u Veliki petak navečer, te procesije po Božjim grobovima u Velikome tjednu“ (Čapo Žmegač, 1997: 119). Jedna od najpoznatijih i najistraženijih procesija je procesija za križem koja se svake godine odvija na Hvaru. Ta se procesija odvija bez prisutstva svećenika, a jedan od muškaraca nosi teški križ „obavljajući osobni ili obiteljski zavjet“ (ibid.). U Međimurju se ne izvode procesije, no u novije se vrijeme organizira križni put koji završava u crkvi (Hranjec, 2011: 126). Svake je godine obavezan pohod Kristova groba kojeg najčešće čuvaju vatrogasci predstavljajući rimske vojnike (Hranjec, 2011: 122). Poslije molitve klanjanja slijedi ljubljenje križa, odnosno ide se „Jezuša kušuvati“, a ako je tko u mogućnosti ostavlja novac za crkvene potrebe, obično za čuvanje Kristova groba (ibid., Škunca, 1987: 44). Prethodno je već spomenuto da se korizmeni običaji intenziviraju u Velikome tjednu, a do vrhunca dolaze na Veliki petak. Osim što je Velikim petkom veliki post, također je i zapovjedni nemrs, obavezna je molitva barem jedne Isusove krunice, a teške fizičke aktivnosti i rad u polju zabranjeni su (Barać, 2014: 380).

Na Veljki petek se ništ ne delalo. Reklo se da je te den kak da imaš doma mrtvoga jer je Isus hmrv te den. Jedino se prepravljalo za jesti, ak je trebalo kaj speglati i slično, na poljo se pogotovo ne delalo, ali to već od četrtka. V Četrtek dok so se zvoni zavezali, ak je recimo v šest bila meša, zvoni so zadji pot odzvonili i unda so se zavezali i tak ostali do

*sobote, do uskrsnuća do meše navečer. Do polneva ili kak se slobodno delalo, ali dale ne, v soboto se isto ne smelo, osim kaj se prepravljalo za posvečeje, ak se kuhala šunka, jejci i to. V petek se išlo v cirkvo na molitvo, nega bilo meše, neg se samo Božji grob išev glet.*⁶⁵

V polju se nikaj ne delalo, vu vrtu niti na zemlji. Koli doma smo snažili, ali kaj što na polje išel, toga ga ne bilo. Na Veljki petek se išel Božek kušnoti i tam se s cvetjem kinčilo. To je trajalo do sobote, do goristaranja. Na Veljki petek so žene zamesile vuzmene kolače. (Prelog) (...) Na Veljki petek je bil post, ne se jelo nikše meso niti nikaj masnoga. Na večer se išlo v Čakovec glet Isusova groba. (Pribislavec) (Hranjec, 2011: 124,125)

Iz pročitanih je izjava vidljivo da su teški fizički poslovi na Veliki petak bili zabranjeni, ali dozvoljeno je bilo pripremanje kolača i ostale hrane. Najrašireniji običaj je odlazak do Kristova groba, gdje se ljubio njegov lik, no običaj je karakterističan za cijelu Hrvatsku.

6.4. Velika subota

Uz spomenute je običaje koji se odvijaju u korizmi neophodno spomenuti blagoslov vode i obnovu kućne vatre ili paljenje vatre koji se odvijaju na Veliku subotu (Čapo Žmegač, 1993: 94, Dragić, 2008 (c): 169). Voda koja se blagoslivljala u crkvi nosila se kući te se u njoj umivalo nakon što su zvona javila da je Krist uskrsnuo (Čapo Žmegač, 1993: 96). Osim toga, blagoslovljena se voda čuvala za umivanje na Uskrs, za kasniji blagoslov polja, za zaštitu od bolesti i slično. Što se tiče obreda obnove kućne vatre i blagoslova iste, on se obavljao ujutro. Svećenik bi blagoslovio vatru koju su vrlo često pripremili stanovnici mjesta (Gavazzi, 1991: 31). Tu bi vatru, obično na *gubi* (gljivi) ili komadu drva, mještani odnosili kući, a domaćice bi njome palile novu vatru ili bi je bacale u staru (Čapo Žmegač, 1997: 103, Hranjec, 2011: 126). Tim su postupkom blagoslovile kuću. Osim u crkvenom obredu, paljenje vatre odvija se i izvan njega, a nazivi koji se pripisuju tom običaju su *vuzmica*, *vuzmenka*, *vuzelnica* (Gavazzi, 1991: 34). Taj je običaj karakterističan za sjeverozapadnu Hrvatsku, uključujući i Međimurje. Krjesove su prvotno palili pastiri, no običaj se kasnije proširio i na ostale ljude, pretežito na mušku populaciju (Hranjec, 2011: 132). Krjesovi se pripremaju na različite načine, a pale se uoči Velike subote, no češće uoči Uskrsa, što je običaj u Međimurju. Vjeruje se da krjesovi imaju apotropijsku i panspermijsku moć, zbog čega se ponegdje preko ugaraka vodila stoka ili

⁶⁵ Kazala mi je 2023. godine Đurđa Blažona u Orehovici kod Čakovca.

bi se žar stavljao u vrtove i polja kako bi bili plodniji (Dragić, 2010 (b): 98, Gavazzi, 1991: 35).

Posle meše v soboto, posle uskrsnuća se išlo vočke rezat, a nevečer se družilo, pekle so se jejci na slaninama i bile su odlične, to nam je bila Vuzmenka. Kroz Veljki tjen so se ljudi postili pa im je unda bilo fineše dok so si tak nekaj pojeli. Vuzmenka se kurila kaj se zlo stira.⁶⁶

Navečer pa smo išli na vuzmenke. Saki k svoji familiji na vrt, a negda so došli i sosedu. Skupili smo kitje, smetje kaj smo meli na kup i to vužgali i muški so pazili na ogej. Saki si je donesl jejci, pošto so si kokoše meli, i kolbase i to smo si pekli.⁶⁷

Vuzmenka se slavila sako leto. Za mesto de se bo kurilo smo se dogovorili. Pre naši hiži ga bilo največ dece, meli smo polje i no to polje smo si z vulice vozili smetje i unda smo tu kurili vuzmenke, jejci so se pekle, al to so bole dečki delali. Negda so žene z pepelom prale veša. To so negda bile domoče plafte i to se belilo. V čeber se metalo, presejani pepel se dev no to plafto i to se polevalo. Bile so jako bele plafte po tem pepelo. V janim kotlo se je kuhalo, unda se oj nalevalo. Dok je jan čas plafta bila vu ti vroči vodi, voda se pustila doli, unda smo hodile na Dravo prat, makar je bila i zima. Znale smo si v maslenko, de smo putra delali, deti kropa i tu smo si roke grele jer nas je preveč zeblo.⁶⁸

Za Vuzmenko se znalo skupiti kitje i nametati na kup pa smo kurili navečer. Bilo je prijateljsko druženje, ali uglavnom se familijski shajalo. Za Prvi maj je bilo bole društveno. Dok se grunt počistiv, kaj je išlo fkrej se unda vužgalo v soboto. Čistilo se i črez tjen, ali i črez mesec se skupljalo za Vuzmenko ka bo čisto za Vuzem.⁶⁹

Predstavljene izjave opisuju pripremu i paljenje vuzmenke. Iz pročitanoj je vidljivo da su vuzmenke bile poseban događaj za koji se pripremalo dugo vremena, a ne samo nekoliko dana prije. Na različite se načine skupljao materijal i oblikovao do željenoga oblika kako bi krjesovi gorjeli što više i duže. Isto je tako vidljivo da običaj nije dio crkvenoga obreda, već da se ljudi okupljaju kako bi se podružili, jer, kao što je poznato, u korizmi se slavlja i zabave nisu održavale pa je paljenje krjesova bila izlika za to.

Osim paljenja krjesova, na Veliku se subotu pripremaju jela koja se nose na blagoslov, no ona se razlikuju ovisno o mjestu (Barać, 2014: 382). Uglavnom se pripremala hrana koja se

⁶⁶ Kazala mi je 2023. godine Đurđa Blažona u Orehovici kod Čakovca.

⁶⁷ Kazala mi je 2019. godine Marija Kocijan u Maloj Subotici kod Čakovca.

⁶⁸ Kazala mi je 2023. godine Barbara Mlinarić u Orehovici kod Čakovca.

⁶⁹ Kazala mi je 2023. godine Marija Kocijan u Maloj Subotici kod Čakovca.

nije smjela jesti u razdoblju korizme, u što spadaju jaja, janjetina, kruh, mliječni proizvodi i slično (Čapo Žmegač, 1997: 93). S vremenom se sadržaj košarice mijenjao, a izvori govore da se početkom 20. stoljeća osim vrste hrane, razlikovala i količina koja se nosila na blagoslov. U dalmatinskim je krajevima blagoslovljeni doručak bio skroman, „svakome po jedno jaje i pecivo“, dok se u sjevernim krajevima blagoslivljala velika količina (ibid., 94). Isto se tako razlikuje termin blagoslivljanja hrane. Ponegdje se on održava na Veliku subotu, a ponegdje na Uskrs. Uz pripremu hrane za blagoslov vrlo se često čistila kuća i dvorište kako bi bilo spremno za Uskrs, što se može vidjeti i iz sljedećih izjava (Dragić, 2010 (b): 99).

V sobotu se počelo prepravljati i čistiti, ako je ne kaj bilo čisto. Ja sam kak puca morala dvora pomesti. So rekli: „Dok fčiniš, dobiš pereca“. Sam se tak žurila kaj v jeni vuri dobim pereca dok bo pečeni“ (Mala Subotica) (Hranjec, 2011: 124)

V soboto smo si prepravljali se kaj bomo deli v košarice. Napunili smo ih s jejcima, šunkom, kruhom, mladim ljukom, soli, hrenom, perecom i još nekšim kolačima ak smo meli.⁷⁰

Ide se k meši ka se blagoslovi hrona, obed se skuha, nikaj se drugo ne delalo, niti v selo hodilo. Za obed se obično juha skuhalo, kuhano meso, negda i pečeno, kolači, pereci so se v soboto pekli pak se i to jelo, a navečer se pak šunka jela. V soboto so se jejci farbale i se se prepravljalo za posvečeje.⁷¹

7. Uskrs

Nakon velikih priprema i najava tijekom korizme, iza Velike subote dolazi Uskrs, „najveći kršćanski blagdan“ (Dragić, 2008 (c): 173). Drugi nazivi za blagdan su Pasha, *usakrs*, *vuzem* i *vazam* (u značenju ponovnog uzimanja mesa) (Hranjec, 2011: 127). Najrašireniji običaj za Uskrs je blagoslov hrane, no i on se u pojedinim mjestima odvija na Veliku subotu. Iz svakog se kućanstva u crkvu nosi barem jedna košara, obično bi ih nosile žene, kako bi svećenik posvetio hranu koja se u njoj nalazi (Gavazzi, 1991: 36). U košarama se nalazi sljedeće: jaja, hren, šunka, kruh, sol, mladi luk, dizani kolač, ponekad i neko piće, a svaka namirnica imala je određenu svrhu i razlog zašto se baš ona nosi na blagoslov ili *posvečeje* (Gavazzi, 1991: 37, Krnjak, 2009: 99).

⁷⁰ Kazala mi je 2023. godine Đurđa Blažona u Orehovici kod Čakovca.

⁷¹ Kazala mi je 2023. godine Marija Kocijan u Maloj Subotici kod Čakovca.

Negda ga ne bilo v soboto posvečeja. Jana fara je bila prije, Sobotica, Sveti Križ, Štefanec, Revica, Podbrest i Vularija, čuda ljudi ga to bilo. Si so hodali v Sobotico v jutro na posvečeje, pešice ili so se z kolima žene dopeljale.⁷²

Na Vuzem smo se spravljali na posvečeje. Nesle smo falat šunke, na sakoga jeno jejece, pak hrena smo naribali, malo kolača, perece, od sakoga nekaj pomalo, ali tuljko kaj smo na Vuzem samo sveto jeli. Smo se ftekale štera bo mela lepšu korpicu, štera lepše pokritu. (Mala Subotica) (Hranjec, 2011: 129).

Dete drago, to ti je ovak kaj buš za navek znala. Šunka se nese kaj bomo navek dobri kak šunka, a kruh kaj bomo drugima tak dobri i potrebni kak kruh, a jejeci kaj bomo čisti i kaj bomo osjećali života vu sebi, hren pak kaj bomo jaki i čvrsti kak hren, sol kaj bomo stalni vu veri i kaj namo nigdar nikaj pokvarenoga govorili, a kolač kaj bomo sem ljudima slatki kak su kolači. (Krnjak, 2009: 100)

Može se uočiti da se u pojedinim mjestima blagoslov hrane odvija navečer na Veliku subotu, a u drugima u jutro na sam Uskrs. Što se tiče simbolike hrane, objašnjava se da se šunka stavlja u košaru da ljudi uvijek budu dobri kao šunka, kruh da ljudi uvijek budu potrebni jedni drugima, hren zbog čvrstoće i jakosti duha, sol zbog očuvanja duše od pokvarenosti i održavanja vjere, a kolač zbog slatkoće. Postojala su razna vjerovanja da se iza blagoslova osoba mora žuriti kući, a onaj tko prvi stigne „bit će, odnosno njegov dom, među prvima u radinosti i boljitku te godine, ili ako je djevojka, da će se udati“, zatim da će žena koja se prva vrati kući biti vrijedna cijele godine i tako dalje (Gavazzi, 1991: 37, Krnjak, 2009: 99). Nakon što se osoba vrati s *posvečeja*, slijedi zajednička molitva i uskrsni doručak. Mrvice koje ostanu nakon obroka ne bacaju se u smeće, već se spale ili se bacaju po polju ili vrtu jer se vjerovalo da imaju „čudotvorne moći i čuvaju od zla i slaboga roda u kući, gospodarstvu i u polju“ s obzirom na to da su blagoslovljene (Gavazzi, 1991: 37, Hranjec, 2011: 131). Opisano potvrđuju i sljedeće izjave.

V nedeljo smo unda išli na posvečeje vjutro v sedem i v pol osem odma k meši. Došli smo dimo i složili se za zajtrek. Se mrvice kaj so ostale po stolo smo ne hitali v smetje nego smo deli v ogej i skurili.⁷³

⁷² Kazala mi je 2023. godine Marija Kocijan u Maloj Subotici kod Čakovca.

⁷³ Kazala mi je 2019. godine Marija Kocijan u Maloj Subotici kod Čakovca.

Negda, dok sam još bila v Sobotici, se prije rone meše išlo na posvečeje, a v Revici smo meli i još imamo v soboto. Velečasni je posvetiv jesti prije neg je išev mešo sljužit i unda smo se žurili dimo. Reklo se da ak si fleten biv, da si fletno se doma i na poljo rešiv pa smo se navek žurili, nesmo se smeli vleči dimo. Na posvečeje smo nesli pereca, šunko, jejci, sol, hrena. Dok smo došli dimo, se se delo na stol, tata je drezav jan falaček sega i to se hitilo v ogej. Mrvice kaj so ostale so se isto ne hitale, nego so se skurile, a nikaj od hrone je ne smelo ostati ili se hititi fkrej, se se navek trebalo pojesti.⁷⁴

Na Vuzem se ne smelo pometati. Si ostatki od onoga kaj pojemo za zajtek se morajo skuriti. Treba spakerati, v paper ili kam i unda ka se skuri jer je posvečeno. Pepel kaj je ostav se nametav na zemljo, v polje ili na vrt, kaj je što mev. Znalo se čistiti z pepelom. On pepel de so drva je čisti pepel. To se čak i veš prav zotim pepelom. Z pepelom se posipalo i se je dišlo doli, jako je beli veš posle biv. Negda se jampot na tjen pralo, nega niti bilo čuda veša.⁷⁵

Jutro na Vuzem

(...)

*Jutro dojde. Sonce zide,
pak z bočka gledi,
kak se čuda, čuda korpi
tam k cirkvi žuri...*

*Celi cintor već je pun.
se okoli žene.
A pred njimi kak po črti
--- korpe složene.*

*Pomalo već celo selo
po šunki diši.
Pisanice prelepe su
I domaći pereci.*

*Župnik dojdu z svetom vodom,
z tamjanom dišečim.
Blagoslova jelu daju
I srcima drhtečim.*

*Unda žene fletno, fletno
korpe dimo neseju...
Na stolnjake lepe bele,
jelo slažeju.*

*Z rane meše dok dojdeju,
mamica i japica,
sladila se z šunkom bodo,*

⁷⁴ Kazala mi je 2023. godine Đurđa Blažona u Orehovici kod Čakovca.

⁷⁵ Kazala mi je 2023. godine Marija Kocijan u Maloj Subotici kod Čakovca.

srečna, srečna, sva dečica...
(Jukić, 2000: 59, 60)

Pjesma Ružice Jukić izvrsno potkrepljuje jutarnju uskršnju atmosferu opisanu prethodnim izjavama kazivača. Opisan je velik broj ljudi koji se nalazi na *cintoro*, odnosno župnom dvoru, uredno posložene košarice iz kojih se šire fini mirisi ukusne hrane, zatim blagoslov iste, nakon čega žene žure svojim domovima kako bi ukućanima donijele blagoslovljenu hranu koju radosno čekaju. Iza uskrsnoga doručka ukućani odlaze na podnevnu misu. Za razliku od korizme čija su obilježja tamnija, pokorna odjeća i ne nošenje nakita, za Uskrs ljudi nose šareniju odjeću, a u ponekim mjestima ona mora biti nova. Nakon mise slijedi uskršni ručak koji je također svečani, iako skromniji od doručka koji je obično obilniji (Hranjec, 2011: 131). Za ručak bi se isto tako pripremalo meso, jer je u korizmi vladao post i nemrs, a obično se pripremala pečenka, janjetina i slično (Čapo Žmegač, 1993: 104). Uskrs je dan koji se provodi s najbližom obitelji pa se, osim na misu, nije odlazilo k drugima, već samo k obitelji. Sljedeći se dan ili dva dana kasnije tek odlazilo čestitati Uskrs.

Za obed je bila juha, picekova ili govedska, z krpicaj ili rezancaj, pečeni picek ili raca, kak je što mogel, pak kromper i šalata. Potli se jela bidra ili pita od jabuki. (Pribislavec) (Hranjec, 2011: 131)

*Za Vuzem se za zajtrek najelo pa se za obed jela samo juha, od kolači pereci i zdigano z makon i rehima.*⁷⁶

*Za Vuzem se navek melo nekaj novo blečeno, navek je bila novina, spituvali smo se „Kaj boš mev za Vuzem?“, a za Božić je ne bilo tak važno. Mama mi je navek kupila novo opravo, se komplet, od glave do pete sam bila v novim i unda smo gledali što kaj novoga ima za Vuzem. Za belo nedeljo se melo nekaj beloga, puce so uglavnom mele džempera. Mama je navek posle i beda slagala, mada smo nigdar ne mogli jesti posle takšega zajtreka. Obavezno je bila juha i unda dal je biv picek, pahani ili obični, na safto, bifteka z gljivama ili tak nekaj, mi smo ne jeli odojka kak neštarni, neg smo jeli kaj smo meli doma. Na Vuzmeni pondelek se išlo kam si štev, čestitat Vuzma rodbini i pajdašima. Navek je bila veljka spoved tjeden dni prije Vuzma pa smo se si išli spovedat.*⁷⁷

Izjave opisuju kako se provodi Uskrs. Na misu se nosila svečana odjeća, koja je često bila nova, nakon čega je slijedio već opisani doručak. Za ručak se jelo skromnije, a od jela se

⁷⁶ Kazala mi je 2023. godine Mirjana Krčmar u Maloj Subotici kod Čakovca.

⁷⁷ Kazala mi je 2023. godine Đurđa Blažona u Orehovici kod Čakovca.

spominju juha, kolači i eventualno neka vrsta mesa (patka, guska, piletina) s prilogom. Ostatak dana provodio se s obitelji, a čestitalo se koji dan kasnije.

Za Vuzem smo se negda hmivali v jutro. V jano posodo so se nametale latice kaj je bilo se belo vu ti vodi i unda se vu tim pralo i unda se hitilo fkrej, zaj sebe. Tak se i za mrtvim, da se ga delo v rako so ga sega oprali i to vodo so hitili zaj sebe. To smo mi kak deca navek gledali kaj ve to, kaj ve to, bilo nam je interesantno, ali sam nigdar ne pitala za kaj se to dela.⁷⁸

Prethodno je spominjano da se u nekim mjestima vrši obred umivanja na Cvjetnicu ili pak na Veliku subotu. Od svih ispitanih kazivača, samo je jedna osoba opisala umivanje na Uskrs, dok su druge rekle da to kod njih nije običaj, iz čega se vidi da se običaj skoro u potpunosti izgubio.

7.1. Bijela nedjelja

Nedjelja nakon Uskrsa naziva se Bijelom, *Matkanom*, *Pisanom* nedjeljom i *Malim Vuzmom* (Hranjec, 2011: 138, Perić, 2016: 27, Novak, 2007: 97). Naziv Bijela nedjelja potječe iz obreda krštenja na koji su „odrasli novokršteni oblačili bijele haljine“ od Velike subote do nedjelje nakon Uskrsa, zbog čega se na Bijelu nedjelju na misu obično oblači bijela odjeća.

Na Belo nedeljo se belo nosilo. Obavezno je moralo biti bar nekaj novoga.⁷⁹ Za Belo nedeljo se melo obavezno belo blečeno.⁸⁰ Tjeden posle Vuzma, na Belo nedeljo, smo k meši meli novo opravo, belo se unda nosilo jer smo čekali protuletje ka de.⁸¹

Prema riječima kazivača može se zaključiti da je običaj oblačenja bijele odjeće bio običaj i u Međimurju. S druge strane, naziv *Pisana nedelja* podsjeća na *pisanicu*, jaje kojim se darivalo novorođenu djecu, a posebno značenje ima u nekadašnjem međimurskom običaju zvanom *bratimljenje* ili *sestrenje* (Hranjec, 2011: 138). *Bratimljenje* je običaj u kojem se u nekoj kući sastaju i gozbe djeca i mladići. Po završetku gozbe slijedi međusobno darivanje *pisanicama* koje je svećenik prethodno blagoslovio, a pritom se izgovara zakletva „da će od

⁷⁸ Kazala mi je 2023. godine Barbara Mlinarić u Orehovici kod Čakovca.

⁷⁹ Kazao mi je 2023. godine Ivan Dominić u Maloj Subotici kod Čakovca.

⁸⁰ Kazala mi je 2023. godine Mirjana Krčmar u Maloj Subotici kod Čakovca.

⁸¹ Kazala mi je 2019. godine Marija Kocijan u Maloj Subotici kod Čakovca.

sada jedan drugoga voljeti i štovati, te mu govoriti 'Vi' “ (Gönczi, 1995: 77). Običaj je, osim u Međimurju, zapisan i u Dalmaciji. Slično *bratimljenju*, *sestrenje* je običaj u kojem se djeca i djevojke darivanjem *pisanica* zaklinju da će se uvijek voljeti. Krnjak navodi da se nekada *pisanice* nisu izrađivale za uskršnji blagoslov, već samo za Bijelu nedjelju (Krnjak, 2009: 102). Postojale su žene koje su se bavile njihovom izradom, a jaja koja su bila korištena za *pisanice* bila su prethodno ispuhana i iskorištena za izradu rezanaca, raznih kolača i slično. Ljuske bi se zatim sušile s ciljem očvršćivanja radi lakšeg ukrašavanja i bojanja (ibid). Uglavnom bi krsne ili krizmane kume darivale djecu *pisanicama* koje su same izradile ili bi im ih kupovali roditelji kod žena koje ih posebno izrađuju. Od vrsta *pisanica* nužno je istaknuti *crne pisanice* koje su se izrađivale u Donjem Međimurju, a danas su prisutne samo u Donjoj Dubravi. Za njihovu izradu postoji posebna tehnika za koju su potrebni jaje, razne boje, svijeća, pčelinji vosak i *kljičica* ili *kličica* (Hranjec, 2011: 133). Biserka Vučenik za Riznicu Međimurja, gradski muzej u Čakovcu, vrlo je detaljno opisala postupak izrade *crnih pisanici*.

Znači zebrale smo ljusku jajca kaj bu belješa i hrapavejša kaj se bolje prime vosak i boja i na njoj bumo crtali cvjetice jer cvjetice su crtali negda, pred 150 let kak su još počeli v Dobravi crtali pisanice. I onda dok konture napravimo, rubove cvjetica, z voskom kojega grijemo na sveči i kličicom koja je izrađena od bakrene žice namotane na štapčić drveni, odnosno olovku i onda je zavinjena kaj more dože voska držati te špinec s kojim onda crtamo. Znači te latice moramo uokviriti i poslije obojati. (...) Znači crtamo listove na svijeću. Uglavnom, na međimurski, donjomeđimurski pisanici v Dobravi se navek cvjetici su crtali. A dok su se već 5 kilometri tu dalje na Selnici i v Otoku crtali čak i geometrijski likovi, a kod nas samo cvjetici. (...) Pisanica se inače darivala i ž njom se sestriilo i bratimilo. Znači, sestra, nevesta, zanavek je sestra ili brat, brat, zanavek je brat. Tak so to govorili i tak su se onda pobratili ili posestrili deca do 18 godina, omladina. (...) Znači, sad dok se vosak posušil na pisanici, idemo obojati te prazne dijelove koji se moraju bojati. Zelenom bojom stabljike i liste bojamo, a drugom bojom cvjetove. Latice cvjetova bojamo. Znači, dok to obojamo onda idemo čoskat s tom kličicom i voskom. Znači, zapunjavat te boje, moramo prekriti s voskom onda kaj to zaštitimo jer dok denemo vu črnu farbu kojom moramo obojati celo jajce na kraju, odnosno pisanico, unda mora to se biti zaštićeno. Tak da ne bi pod vosak ušla črna farba. Onda je ne dobra pisanica. Unda se nemre raspoznati cvijet kojega smo naprajli jer on mora imati te rubove bijele znači, a boja na njemu mora biti takve kakti cvetje. Evo, i sredinu moramo deti narančastu. Eh, i sad idemo čoskat. Znači, moramo iza toga ve s voskom zapunjavati to se kak bi onda moglo iti to v boju črnu koju smo skuhalo od čađe. More se zmešati nuter i boja za tkaninu. Čađa je jako dobra i postojana. Znači, ve zapunjavamo te listiće. Pokrivamo boju koju smo obojali. Znači, to sve moramo s voskom zapuniti i te vosak se mora zatrdeti gore tak kaj onda more iti to v črnu farbu. (Biserka Vučenik, Riznica Međimurja)

Tekst je vidljivo pod utjecajem standardnoga hrvatskoga jezika, no on je i dalje u manjoj mjeri zastupljen u odnosu na kajkavsko narječje. Čitajući postupak izrade, moguće je primijetiti da ovakvo bojanje jaja nije lak i brz način, za razliku od bojanja ubacivanjem jaja u prokuhalu vodu u kojoj se nalaze ljuske ili kora luka (Kovačić, 1995: 165). Za početak je potrebno ispuhano i očišćeno jaje, na koje se zatim *kličicom* iscrtavaju razni kreativni ukrasi. *Kličica* se sadrži od štapića na koji se mota bakrena žica, čiji vrh služi za crtanje. Ona svojim izgledom podsjeća na olovku. (Hranjec, 2011: 133). Kako bi crtanje ili pisanje po *pisanici* bilo moguće, *kličica* se mora ugrijati na plamenu svijeće, a zatim umočiti u pčelinji vosak. Tek je tada moguće ukrašavanje *pisanice*. Česti uzorak bio je cvijeće, no, kao što stoji u zapisu, u nekim se krajevima crtalo i geometrijske oblike. Na jaju ostaju crne linije po kojima se vidi nacrtani ili napisani uzorak. Nakon što je napravljen željeni crtež, on se mora obojati. Za to se mogu koristiti tuš, krep papir, vodootporni flomasteri i drugi materijali. Kad se boja osuši, po čitavom se uzorku ponovo prelazi *kličicom* i voskom, a taj se postupak naziva *čoskanje* (Hranjec, 2011: 135). Jaje se opet treba dobro osušiti kako bi sljedeći korak bio moguć. Za to se vrijeme priprema posuda s hladnom crnom vodom, koja se dobiva od čađe ili boje za platno. Jaja se zatim stavljaju u tu vodu, a kad voda provri, posuda se skida s štednjaka, a jaja se vade iz vode. Taj postupak omogućava vosku da se otopi, a on se briše krpom kad su jaja već ohlađena. Tako se dobija *crna pisanica* koju krase šareni uzorak, a linije koje su na početku postupka bile crne, sad su bijele, odnosno nema ih jer se vosak izbrisao (Kovačić, 1995: 166). Po želji se jaje naknadno može premazati uljem ili špekrom kako bi se dobio poseban sjaj *pisanice*⁸². Gospođa Vučenik isto tako spominje da je tradicija izrade crnih *pisanica* stara oko 150 godina, a u njenom kraju, Donjoj Dubravi, traje i dan danas. Također navodi osobu od koje je to naučila, a i sama je zaslužna za očuvanje tradicije jer po cijeloj Hrvatskoj održava radionice na kojima polaznike podučava opisanoj tehnici.

Znači ta tradicija v Dobravi je jako već stara. Nekih najmenje kontinuiranih 150 let. Znači ja sam se to navčila od Fabić Marije delati, koja je rođena 1921. Ona se od svoje svekrve, a svekrva od svoje mame i tak je ta tradicija najstareša negde oko 150 ljet najmanje v Dobravi i v kontinuitetu, neje se prekidala jer smo mi nastavili to isto delati i prenašati na mlađe naraštaje. (Biserka Vučenik, Riznica Međimurja)

⁸² <https://regionalni.com/ovo-jaje-za-srecu-se-daje-jedinstvene-crne-pisanice-najupecatljiviji-su-simboli-uskrsa/> (pristup 16. kolovoza 2023)

Kao što je već napomenuto, pisanice su se darivale tijekom *bratimljenja* ili *sestrenja*, čiji su sudionici uglavnom bili prijatelji ili vršnjaci koji su se prvotno trebali složiti da će sudjelovati u običaju. To se radilo pitanjem *Se boš z menom bratil? / Se boš z menom sestriila?*, nakon čega je slijedilo doticanje grudi u znak prihvaćanja *bratimljenja* ili *sestrenja* koje je opisano u nastavku.

Nakon potvrdnog odgovora razmijenili bi pisanice, govoreći: Sestra, nevesta, / Za naveke sestra, ili: - Brat, brat, / Za naveke brat. Te su riječi govorili istodobno ili jedna (jedan) pa druga (drugi); pritom su, kod izgovora prvoga sloga, doticali svoje grudi, a kod drugoga grudi svoje sestre/brata. Kako se ubrzavao tempo izgovora (slogova), tako se ubrzavao i tempo doticanja vlastitih grudi i sestriinih/bratovih grudi. Otad su se djevojčice međusobno uvijek zvale „sestra“, a dječaci „brat“. (Hranjec, 2011: 140)

Osim verzije s *pisanicama* postoji i verzija *sestrenja* s pogačom, no ona je bila zastupljena samo kod starijih djevojaka (Gavazzi, 1991: 39). U toj je verziji glavnu ulogu imala pogača koja bi se ukomponirala u *sestrinjsku štafetu* i nosila u povorci. Krnjak u nastavku opisuje izgled te *štafete*.

Sestriinjska se štafeta radila tako da bi spretnne mame vješto na vrtnu metlu, (ta se metla jednostavno napravila vezivanjem rukoveti jedne vrste visokog korova), našušurjenu i kitastu, navezale pisanice obojene u vodi u kojoj su se kuhale ljuske luka i lupine od oraha, a koja bi prije toga odstajala nekoliko dana. U takvu bi se štafetu vezivalo i do pedeset pisanica. Između pisanica metla bi se, skraćena za tu priliku, ukrašavala bijelim ružicama od krep papira da sve bude skladno i šareno, a napravio se i podložak krasno načipkan krep papirom. Zatim se donji dio dobro omotao žicom, napravila bi se ručka koja bi se utaknula u bidru, sestriinjsku bidrinu štafetu. (Krnjak, 2009: 102)

Sestrenje se odvijalo jer djevojkama i ženama u prošlosti nije bilo dozvoljeno odlaziti na zabave i slična okupljanja pa su vlastita druženja ostvarile pod krinkom običaja. Tome svjedoče i izjave kazivačica.

To ti je bila prilika kaj se malo poveselimo, jer neje negda bilo kak denes. Denes puce sako sobotu hodaju vum, v red z dečkima, a negda nam je to bila jedina prilika za takvoga nekaj. (Hodošan) (...) Itak, i puce su štele imeti svojega dneva. Zato je bil običaj da i puce jempot v leti naprave zabavo. Stoga su se puce, čim bi zima prešla, dogovorile da se bodo sestriile. (Hranjec, 2011: 141, 142)

Običaj *sestrenja* s pogačom imao je svoj tijek događaja koji se odvijao tokom dana, a djevojke su same bile zaslužne za organizaciju i plaćanje istih, iako su im roditelji ponekad pripomogli. Već je spomenuto da su djevojke prvotno morale pristati na *sestrenje*, odnosno prvo se išlo u ophod sela, u kojem su se skupljale sudionice običaja. Nakon toga slijedio je dogovor o mjestu gdje će se ono odvijati, „*jer so ne si roditelji dali kaj bi se pre sakomu sestri le*“, zatim tko će nositi pogaču, koji *bandisti* će ih pratiti u povorci, tko će pripremati hranu za zabavu i *bandiste*, kako će se sve to financirati i tako dalje (Nova, 2007: 112). Što se odjeće tiče, djevojke su oblačile bijele haljine, uglavnom vjenčanice u kojima bi sudjelovale u povorci, nakon čega bi se presvukle u svečaniju odjeću i otišle na zabavu (Krnjak, 2009: 102). Cilj čitavog *sestrenja* bio je pokazivanje mladih djevojaka kao neka vrsta *vugleda*, jer su u tome uglavnom sudjelovale neudane djevojke pa su mladići koji bi gledali povorku i odlazili na zabavu mogli izabrati svoju odabranicu. Upravo zbog toga se trebalo pokazati bogatstvo, raskoš u svim područjima. Djevojke su oblačile najbolju i najljepšu odjeću, kuće su se dodatno ukrašavale, pripremala se posebna gozba za zabavu koja je ličila onoj na svadbi (Hranjec, 2011: 143). Tijekom povorke glavna bi djevojka, ona koja nosi pogaču, uz pratnju *bandista* samostalno otplesala čardaš ili bi joj se pridružio mladić koji ju je *nagledal*, kojemu se posebno sviđjela (Krnjak, 2009: 102, Hranjec, 2011: 141). O svemu spomenutom svjedoči kazivanje sudionice *sestrenja* tridesetih godina 20. stoljeća.

I tak smo ti se mi skupile, blekle v nošnjje, najlepše kaj smo mele, bandisti so za nami bili, a male puce v belini pred nami. Hodale smo čez selo i si so nas gledali. Došli so ljudi z drugih sel kaj bodo vidli te lepe puce štere se sestriju. Naši dečki hodošenski so, fala Bogo, se obavestili o tomu. Tak smo ti mi hodale, ja sam pogaču nosila, na njoj je bila ruža zvenodjana i jako sam se štimala. Došli smo do kovačnice, to ti je bilo glavno mesto v seli. Tu smo malo postale, a bandisti so dale igrali. Of šteri me se nagledal, a i ja njega, prijel me, ja sam pogačo dala pajdašicama i unda smo plesali. ne ti je to biv neki veljki ples, par pot smo se zavrteli i to je to, išli smo dalje. Bandisti so igrali kak na Božem sodu. Išle smo vdilje po seli k te pajdašici pre šteri smo mele sestristvo. Si so nas gledali a mi smo se štimale. (...) (Hranjec, 2011: 141)

Nakon povorke ljudi bi se okupljali na zabavi, gdje se plesalo, pjevalo, jelo i pilo do jutra. Oko ponoći bi se održavao tradicionalni ples s pogačom opisan u nastavku, nakon čega bi se pogača rezala i dijelila drugima (Novak, 2007: 113). Pogača se koristila jer je simbolizirala plodnost, isto kao i jabuka koja se nalazila na njoj (Hranjec, 2011: 144).

Po polnoči se plesalo z pogačom. Na sredinu pogače se dela okičena jaboka, a isto tak i jeden locenj zvinuti v polukrug. Na locnju su bile zavezane kugle, kakve se devaju na bor, tak se se svetilo. Puce su se primile f kolo, a bandisti su zaigrali kratki čardaš. Prva je plesala ona puca štera je pogačo nesla. Da so bandisti stali, ona je prišla k svoji prvi pajdašici i rekla ji: - Sestra nevesta, boš ti moja sestra!? Ona joj odgovori: - Bodem! Prva pita: -Do ke dobi? Druga odgovarja: - Do smerti! Tak so se kušnule i pogača je išla dalje, a na kraju so se se puce posestrile z svojemi najboljemi pajdašicami. (Hranjec, 2011: 143)

Dočarani je običaj najdulje opstao u Donjem Međimurju, a Novak navodi da je sjećanje na njega vidljivo u repertoaru ansambla *Lado*, koji na sceni uprizoruje običaje *bratimljenja* i *sestrenja* pod nazivom „Pisana nedelja“ (Novak, 2007:105). Nažalost, običaji su nestali u velikoj većini međimurskih krajeva, čemu su nam dokaz riječi kazivačice rođene 40-ih godina prošloga stoljeća, koja se sjeća da su njene bake i djedovi bili dio tog običaja, no ona sama ni njeni vršnjaci nisu u njemu sudjelovala (Gavazzi, 1991: 39).

Posestrimstvo je bilo prije moje dobi. Moje bake i deda su bili vu tim. Obe dve bake so mi to govore. Meli so posebne meše i predavanja, ali sam ja to nigdar ne doživela. To je bil kak jaden skup de su bili i žene i moži, neso sam žene bile, a obično so bili si stari ljudi.⁸³

8. Sveti Juraj

U kršćanskoj je tradiciji neophodno spomenuti štovanje svetoga Jurja, no slavljenje sveca prisutno je i u drugim religijama kao što je islam, a izrazito je zastupljeno i kod romske nacionalne manjine (Dragić, 2013 (a): 269). Blagdan se u narodu još naziva *Jurjovo*, *Jurjevo*, *Jurjevdan*, *Đurđevdan*, *Đurđevo*, a obilježava se 23. travnja. Sveti Juraj bio je plemićkoga podrijetla i živio je u 3. stoljeću. Nakon što mu je otac umro, majka i on sele u Palestinu gdje postaje rimskim vojnikom, a kasnije i zapovjednikom bojišnice (Dragić, 2013 (a): 270). S obzirom na to da je bio kršćanske vjeroispovijesti, dolazio je u česte sukobe s drugim zapovjednicima. U to je vrijeme car Dioklecijan krenuo s progonom kršćana, čija je žrtva bio i sveti Juraj (Hranjec, 2011: 148). Car Dioklecijan raznim ga je potkupljivanjima pokušao odvratiti od kršćanstva, no Juraj nije posustajao u svojoj vjeri. Kao posljedica toga, bio je podvrgnut mučeničkoj smrti, za koju se vežu tri umiranja, odnosno tri oživljavanja. Nakon što su mu zarasle rane nastale kretanjem kotača na koji je bio pribijen čavlima, obratio mu se Krist

⁸³ Kazala mi je 2023. godine Barbara Mlinarić u Orehovici kod Čakovca.

koji mu priopćuje da će „kroz sedam godina tri puta umirati i tri puta oživljavati“ (Dragić, 2013(a): 271). Prva je smrt vezana za ispijanje zmijskoga otrova. Prije nego što je popio sadržaj bokala, napravio je znak križa te je ostao živ. Ta je radnja iznenadila njegove mučenike koji su tada morali posegnuti za drugim metodama ubijanja. Ponovo su se odlučili za kotač, no u ovom su se slučaju umjesto čavala na njemu nalazili noževi. Jurju u spas dolaze anđeli koji lome noževe, a Juraj iz mučeništva opet izlazi živ. Treća metoda ubijanja obuhvaćala je kotao u kojem se nalazilo rastopljeno olovo, no Juraj iz njega izlazi bez rana (ibid.). Sva ta njegova ozdravljenja nagnala su mnoge da se obrate na kršćanstvo, vidjevši da ga je vjera spasila. Uzrok Jurjeve konačne smrti bilo je odrubljanje glave, prije čega je „obećao zaštitu onima koji budu štovali njegove relikvije“ (ibid.). Anđeli se ponovo javljaju i, nakon što mu je tijelo raskomadano i bačeno u bunar, izvlače Jurjevu glavu, koja se i danas nalazi u bazilici Svetog Jurja u Rimu (ibid.). U spomen smrti 23. travnja održava se njegova svetkovina. Sveti Juraj smatra se zaštitnikom teških bolesti poput padavice i visoke vrućice, stoke, pastira, ratara, vojnika, zemlje, narod mu se obraća za zaštitu od vještica i zmija, a ženski dio populacije za zaštitu od nasilnika (Dragić, 2013 (a): 272).

Za svetoga Jurja vežu se brojne legende, a one u sebi često sadrže čuda. Jedna od njih je legenda o vojniku koji je napao Jurjev lik na stupu, poslije čega mu je uginuo konj, a on je u tom stupu zaglavio i nije se mogao odcijepiti od njega, nakon čega se preobratio na kršćanstvo (ibid.). Poznatija legenda je ona o Jurjevoj borbi sa zmajem koju je zapisao Jakob od Voragine⁸⁴ u *Legendi aurei* ili *Zlatnoj legendi* (1273.). Legenda govori da je u močvari u blizini Silene živio zmaj koji je od stanovnika grada svakodnevno zahtijevao po dvije ovce. Jednog je dana nestalo ovaca pa su kockom birali koju će djevojku ili mladića žrtvovati. Red je došao na Margaretu, kraljevu kćer, no ona se za razliku od ostalih žrtvenika uspjela spasiti. Margareta je na putu do zmaja sreća Jurja i molila ga za pomoć. Juraj je „kopljem onesposobio zmaja te mu oko vrata vezao pojas kraljeve kćeri“ (Dragić, 2013 (a): 273). Tako vezanoga odveo ga je u grad gdje su se mještani, vidjevši Jurjevo djelovanje, obratili na kršćanstvo. Zmaja su volovi odvukli van grada nakon što ga je Juraj usmrtio kopljem (ibid.). U ikonografiji ga se zato vrlo često prikazuje obučenog u ratničku uniformu kako kopljem ubija zmaja (Perić, 2016: 29). U brojnim se hrvatskim lokalitetima i danas pripovijedaju legende o svetom Jurju, no najviše ona o njegovoj pobjedi zmaja. Legende su prilagođene tako da prostorno odgovaraju mjestu u

⁸⁴ Jakob od Voragine ili Jakov iz Varazzea (1230-1298) živio je u 13. stoljeću. Bio je dominikanac, profesor teologije, nadbiskup Genove, a između ostalog iznimno kvalitetan govornik, propovjednik. U *Legendi aurei* izložene su zgode iz života ranih svetaca, uključujući i njihove muke. Uz *Legendu aureu* napisao je *Kroniku Genove*, zbirku propovijedi *Sermones ed sanctis de tempore* i druga djela (Pavić, 2011: 13).

kojem se pripovijeda. Tako na primjer u Sinjskoj krajini govore da je Miloševo jezero bilo prebivalište zmaja, a Smradovo mjesto njegove pogibije (Dragić, 2013 (a): 277, 278). U Međimurju isto tako postoji vjerovanje da je zmaj živio u tom kraju, no ovdje se on naziva *pozoj*. Novak navodi da je to zapravo divovski „zmaj koji riga vatru“ i koji se nalazi na „svetoj slici na kojoj ga sveti Juraj kopljem ubija“ (Novak, 2018: 47). Gönczi u svom djelu navodi vjerovanje da se zmajevo ili *pozojevo* tijelo nalazi u Čakovcu, dok ga drugi izvori smještaju u Štrigovu, Donji Vidovec, Dekanovec, Vidovec i druge lokalitete. Ono što je zanimljivo jest da sve predaje zmajevo tijelo, ili barem dio, smještaju ispod crkve.

Stanovnici Čakovca i okolice stalno govore o jednom takvom zmaju, kojemu se glava nalazi ispod župne crkve sv. Nikole, a rep mu je pod Starim gradom. On, dakle, leži ispod samog grada Čakovca. Izvaditi ga može samo đak grabancijaš (črnoškolec)⁸⁵, ali bi se u tom slučaju dio Čakovca srušio. (Gönczi, 1995: 122-123).

Predaja o pozaju vezuje se i za Štrigovu. Kaže se da je pozoj na uzvisini ispod crkve svetog Jeronima, a rep u nizini – kod crkve svete Marije Magdalene. Opasno je uznemiriti pozoja. U Štrigovi se pripovijeda da mladi pozoj mlati repom svakog proljeća, kad naiđu velike vode u nizini. (Marjanić, 2009: 16)

Već se dogo znalo da je v Čičanjski jami pozoj kojemo je rep bil tijam pod cirkvom. Da se pozoj v jami obračal, v cirkvi so sveče z oltarof dolji curelje. Jempot je v selo došel nekov mladi gospon ves oblječeni v črno opravo. Odišel je na farof (...) i tam se dogo spominal z gosponom župnikom. Unda se gospon župnik dalji pozvati zvonara kaj toga čoveka otpelja k Čičanjski jami. Čovjek je pod rokom nesel veljko knjigo. To je bil grobencijaš. Da so došli do jame, odišel je čisto bljizo, stal je na koren jednoga jalševoga grma (...) i počel je čitati s knjige. Zvonar se skrill malo dalje v šaš pak je gljedal. Najempot se voda počela burkati i pokazala se pozojeva glava. Grobencijaš je zgrabil zlatno vuzdo i hitil je na pozoja. I dalje je čital s knjige. Da je pozoj bil s pol tela vuni, skočil je na njega i zajahal ga proti jugo. Pozoj je imel tak dogoga repa kaj mo se išče jen čas po zemlji vljekel dok je več ljetel. Najempot se zdigel veter, naoblačilo se i počela je cureti toča kak oreh debela, tak kaj je od Dravice do Drave se potokla. Čordaši koji su na gorjanjski gmajni (...) paslji krave išče so mogli dobro videti pozojevoga repa i zadnje noge. Gospon župnik so potlji reklji da je grobencijaš odjahal pozoja v Afriko. Pozoj ima tak zdeno meso

⁸⁵ Drugi nazivi na *grabancijaša* poput *črnoškolca* i *dijaka črne škole* nastali su na temelju crne haljine koju su nosili đaci u zagrebačkom sjemeništu ili *čnoj školi*, kako su ga nazivali. *Đak trinaeste škole* izvodi se iz izmišljene škole magije (trinaeste škole ili trinaestog razreda), nakon čega đak postaje čarobnjak te ima nadnaravne moći koje utječu na vrijeme. Postoji vjerovanje da *grabancijaš* može uzrokovati tuču, oluju, a poveznica s *pozajem* ili *zmajem* je da *grabancijaši* jašu *pozoje* za vrijeme tih oluja. Sukob između *grabancijaša* i *pozoja* može se usporediti sa sukobom između Gromovnika ili Peruna i Zmaja ili Velesa. U tome mitu Perun gromom ubija Velesa, u čemu se može pronaći poveznica s prethodno ispričanom legendom o junaku Jurju koji ubija zmaja (Marjanić, 2009: 12-20).

kaj si Afrikanci jen falačec (...) deno po jezik i unda njes celje den hladi. (Marjanić: 2009: 22)

Ne znam kako i kada je nastala priča da u tom starom koritu Mure spava pužoj. Ljudi su pričali da je toliko velik da mu glava počiva na jednom kraju šončičuf bereka, tijelo mu leži u šončičuvu bereku dok mu je rep ispod crkve. Crkva se nalazi na manjoj uzvisini pa se vjerovalo da je ta uzvisina zapravo pužojuf rep. Ljudi su uvijek govorili: „Ako pužoj mekne svojega repa pud cirkvom, da bu se unda cirkva zrušila.“ Ta razdaljina od početka starog korita Mure do crkve iznosi oko tristotinjak metara. Kakve veličine je onda taj pužoj trebao biti! Takva neprohodna mjesta bila su idealna za skrivanje takvih opasnih zvijeri. Uz Šončičuf berek proteže se cesta kojim su ljudi oduvijek hodali, a ti ljudi koji su pričali priču o divovskom pužoju, već su odavno otišli s ovog svijeta. (...) Kružila je priča da ako pužoj mahne repom da će srušiti crkvu. No Vidovčani su ga lijepo molili: „Pužojek, pužojek, nej nam zrušiti cirkvu!“ (Novak, 2018: 48)

Kao što Novak spominje, ljudi koji su širili priču o divovskom *pužoju* napustili su zemaljski svijet, a i priča o njemu sve se manje pripovijeda. No *pužoj* još uvijek živi u narodnim izrekama poput *Pak je to celi pužoj.*, misleći da je nešto jako veliko te *Tak te bom nabuhala kak pužoja.*, koja označava da će se nekoga jako istući.

Zmaj, ogroman, s tri glave, svaki bi dan dolazio u mjesto (naš grad, varoš), i proždirao po jednu djevojku. Stanovnici su već bili očajni – zbešjeni, što da naprave, kako da mjesto oslobode ove velike pošasti. Nakon duga traženja saznali su za hrabra mladića Jurja koji je bio spreman uhvatiti se u koštac s tom nemani i tako spasiti grad od te troglave aždaje. I došao je Juraj uvečer, presreo zmaja i u silnom ga i teškom boju savladao odsjekavši mu sve tri glave. Građani, veseli zbog takvog ishoda boja, okitili su svoj grad i tako slavili pobjednika nad silama zla. Od toga je dana ostao običaj kinčenja mjesta prije Đurđeva kao sjećanja na Jurjevo junaštvo koji je kasnije i proglašen svecem. (Krnjak, 2009: 97).

U prethodnom je tekstu vidljivo kako su nastali jurjevski običaji. Građani su bili radosni jer je Juraj pobijedio zmaja i tako ih spasio od nemani pa su odlučili slaviti pobjednika, junaka tako što su okitili cijeli grad. U narodu se često radi paralela Jurjeve pobjede nad zmajem s pobjedom proljeća nad zimom, što se može uočiti i u gore navedenom tekstu (Hranjec, 2011: 148). Naime, 23. travnja smatra se početkom proljeća, početkom gospodarske godine. Na taj su se dan u prošlosti „mijenjali, unajmljivali ili otpuštali sluge i pastiri“, a tradicija koja se i dalje provodi je kićenje zelenilom (Gavazzi, 1991: 41, Dragić, 2013 (a): 289). Tada se kite ograde, štale, domovi, stoka i slično kako bi se zelenilom istjerale zle sile, dakle kićenje je imalo apotropejsku funkciju (Dragić, 2013 (a): 289). U Međimurju je običaj da se *lese* i štale

zazelene *črenslom* (srenzom) koje još nije procvale ili jorgovanima te se tako zaziva proljeće, čemu svjedoče sljedeće izjave.

*Na Đurđevo se lesa kinčila z črenslom kak pozdrav protuletjo, a i ka se stiražo zle sile. Prvo smo išli v šumo ka naberemo kitice ka bomo meli dost za okinčiti i unda kinčiti, ali neso smele biti s cvetom, samo zelene so se brale.*⁸⁶

Za Đurđevo je bil običaj kaj se verovalo da je bilo moči marhu pocoprati, kaj je nesreča z marhom. Bil je običaj kaj so se horgovani cvetuči natrgali, ili pak črenslom. To smo zeli i nakinčili lese kot hodimo z marhom na pot i vrata kod mi hodimo. To zato kaj nado coprnice došle i zlo napravje. A za vrata potna, to pak so japa vrezali gloga pikečega ili veljkoga šipka pikečega, pak so kak luka složili ober vrat ako pe coprija kaj se tu fpiči, kaj ne dale nuter. Rado smo popevali i ovu popevku:

*Protuletno drago vreme ko nam dohodi,
a turobna i žalosna zima spre vodi.
Noč je krajša, dokši denek,
sonce žarko, saki denek više ishodi.
Zelene su šume, gore, trave v travniku,
vidiju se fijolice po sem cvetnjaku.
Sadje cvete po gorica, zdenci teku po dolica,
vode po jarku ... (Prelog) (Hranjec, 2011: 149)*

*Za Đurđevo smo vulice z črenslom kinčili se, a drugo ne. Posle meše v jutro smo došli dimo i išli se svetiti: štale, koce, vočke i svašta. Svetilo se z vodom koja se svetila po Božićo, tjeden dni ili kak posle Božića. Navek smo to sveto vodo meli.*⁸⁷

*Lesu se kinči na Đurđevo z črenslom, isto radi coprnici, ka nej došle v hižo. Črenslom već unda cvete pa se zato ž jim kinčilo. Tu je navek negdi počela sejadba ka je bilo moči iti kuruzo sejati. Od unda se mogla sejati kuruzu. Nega bilo paučini jer da se paučine z polja vlečejo, znači da je vreme za sejadbo.*⁸⁸

Kao što je prethodno spomenuto, sveti Juraj zaštitnik je pastira, čiji se dan najprije slavio 21. travnja (Dragić, 2013 (a): 297). Do Đurđeva su sve livade i polja bila dostupna za ispašu, neovisno o tome tko im je bio vlasnik. Od toga dana nadalje, ispaša se odvija samo na osobnim posjedima (Krnjak, 2009: 98, Perić, 2016: 29). Na putu kući s ispaše „pastirice bi od mladih brezin ili *jalovih* šiba napravile vjenčiče i u njih umetale cvjetove *žibeka* (maslačka)

⁸⁶ Kazala mi je 2023. godine Đurđa Blažona u Orehovici kod Čakovca.

⁸⁷ Kazala mi je 2023. godine Barbara Mlinarić u Orehovici kod Čakovca.

⁸⁸ Kazao mi je 2023. godine Ivan Dominić u Maloj Subotici kod Čakovca.

ili *piceka* (tratinčica) te tako dobile cvjetne vijence, *picekove i žibekove ružice*“ (Krnjak, 2009: 98). Te bi vijence obično nosile na glavi ili bi ih stavljale na kravlje vratove. Osim na krave, vijenci su se u prošlosti stavljali na stoku te bi ih pastiri nakon povratka kući bacali na nadstrešnicu kako bi zaštitili stoku od demonskih bića (Gavazzi, 1991: 42). Osim spomenutih jurjevskih običaja, karakteristični su i zeleni Juraj, trubljenje, škropljenje, ljubavna proricanja, jurjevski krjesovi i drugi. U Međimurju se od navedenih običaja provode, ili su se nekad provodili, samo kićenje zelenilom te paljenje krjesova. Zeleni Juraj odnosi se na ophode nazvane *jurjevčani, jurjaši, Đure, đurđari* u kojima mladići pjevajući idu selom, odlaze od kuće do kuće i traže darove (Dragić, 2013 (a): 303). U slučaju da ih domaćini daruju, *jurjaši* zahvaljuju pjesmom, koja u Brdovcu glasi *Sveti Jure, / božja mati, / Bog vam plati* te im ostavljaju zelenu grančicu koju nose sa sobom, a koju domaćini zatim stavljaju u vrt, polje, štalu i slično da bi se zaštitili od demonskih sila i prizvali plodnost (Bonifačić Rožin, 1974: 217, Gavazzi, 1991: 44). Pjesma koja se pjeva u ophodima zabilježena je u Turopolju.

*Prešel je, prešel,
Pisani Vuzem;
Došel je, došel,
Juraj zeleni,
Iz zelene gore
U to ravno polje.
Darujte ga, darujte,
Jurja zelenoga!
Dajte Juri mesa,
Da vam ne bedesa,
Dajte Juri soli,
Da vam Boga moli!
Darujte ga, darujte,
Jurja zelenoga!
Dajte Juri sira,
Da vam lepše svira,
Dajte Juri jajec,
Da vas ne bu zajec!
Darujte ga, darujte,
Jurja zelenoga! (...)*
(Gavazzi, 1991: 45, 46)

Običaj zelenoga Jurja nije zabilježen u Međimurju, za razliku od krjesova, no i taj se običaj ne provodi već dugi niz godina, čemu svjedoče kazivači koji nisu bili upoznati s običajem (Hranjec, 2011: 148). Krjesovi su se u dvorištu ili ispred kuće palili uoči Jurjeva te

se oko njega pjevalo i plesalo kolo, također zbog zaštite od zla. Vinko Žganec⁸⁹ 1920. godine zapisao je pjesmu koja se pjevala u Svetom Jurju na Bregu.

*Sveti Juraj kres naloži,
kak naloži tak pogasi.
Hodi Juraj, k nam k večeri,
kaj se bumo spominali,
Komu bumo čerku dali.
je li k Suncu, je l' k Mesecu,
je li k drobnim zvezdicama.*

(Hranjec, 1991: 150)

9. Sveti Marko evanđelist

Oko 10. godine rođen je dječak po imenu Ivan, koji se kasnije preimenuo u Marka. Sveti Petar, jedan od Isusovih učenika, apostola, bio mu je kum te je s njim provodio puno vremena. Zajedno su otišli u Rim, gdje je sveti Marko bilježio Petrove propovijedi o Isusu koje je kasnije čitao te tako sam propovijedao, čak i na Jadranu. Zapisani spisi smatraju se prvim nastalim evanđeljem (Dragić, 2016: 261). Kao i velika većina svetaca, umro je mukotrpnom smrću. U vrijeme smrti sveti Marko nalazio se u Aleksandriji, gdje je držao misu. Po završetku mise dočekali su ga pogani, vezali ga, vukli po čitavom gradu i strpali ga u zatvor. U zatvoreništvu mu se obratio Bog govoreći „Mir tebi, Marko, evanđelistu moj, ne budi u nedoumici, jer ja sam s tobom i oslobodit ću te“, na što Marko odgovara „U tvoje ruke, Gospodine, predajem duh svoj“ (Dragić, 2016: 262). Iako su htjeli spasiti njegovo tijelo, pogane je u tome prekinula oluja pa su ga pustili i odlučili spasiti vlastiti život. Tijelo su pronašli kršćani koji su ga 25. travnja pokopali, a tada se slavi spomendan zvan još i Markovdan i Markovo (Braica, 2004: 30). U *Zlatnoj legendi* (1273.) zapisana su čuda svetoga Marka. U njima stoji da je sveti Marko ozdravio mladića od raka pluća i pritom spasio mornare koji su se nalazili na brodu, zatim da je spasio padajućeg zidara, teško ranjenog ratnika, stanovnike Apulije od gladi tako što je, nakon što su ga počeli slaviti, zemlja postala rodna i tako dalje. Na

⁸⁹ Vinko Žganec (1890-1976) rođen je u Vratišincu. Srednju školu pohađa u Varaždinu i Zagrebu, gdje je završio pravni i teološki fakultet. Interes za glazbu javio mu se već u srednjoj školi, gdje počinje prikupljati, a kasnije i zapisivati narodne napjeve. Istraživao je folklorne elemente u pjevanjima, narodno pjesništvo i njegove elemente i brojne druge teme te je na temelju svega toga napisao nekoliko djela. Od važnih djela potrebno je spomenuti *Hrvatske pučke popijevke iz Međimurja* (1916), *Pjesme jugoslavenskih Rusina* (1946), *Napjeve* (1950), *Hrvatske narodne pjesme kajkavske* (1950) i *Hrvatske narodne pjesme i plesove* (1951) (Bezić, 1977: 186-188).

temelju čudesa sveti Marko smatra se zaštitnikom zidara, zatvorenika, pisara, odvjetnika i drugih, a obraća mu se za zaštitu od nevremena, munje, neočekivane smrti, za dobru žetvu i lijepo vrijeme (Dragić, 2016: 264).

Sukladno posljednje navedenom čudu, na spomendan svetoga Marka održava se blagoslov polja, koji se odgađa za sutradan u slučaju da na taj dan pada Uskrs. Osim toga, u pojedinim se lokalitetima održava i paljenje krjesova. Družilo bi se dugo u noć i pazilo da vatra ne uzrokuje požar. Vatra simbolizira premagu svjetla nad tamom, a postoji vjerovanje da „onaj tko preskoči vatru pobjeđuje demone“ (Dragić, 2016: 277). U raznim se krajevima Hrvatske procesije i blagoslov polja odvijaju drugačije. U metkovskom kraju ljudi su u crkvu nosili sabljak i luk, povrće bi se križalo i davalo „ovcima i kozama vjerujući da ih neće zmija ugristi“ (Dragić, 2016: 268). U imotskom je području običaj da na jutarnjoj misi svećenik blagoslovi cvijeće, travu koju bi žene donijele u crkvu te je kasnije davale životinjama kako bi ih se zaštitilo od bolesti (Dragić, 2016: 269). U Međimurju je isto tako bio običaj da se nakon mise odlazi na blagoslov polja, no način na koji se to odvijalo različit je ovisno o lokalitetu.

Za Markovo smo meli blagoslov polja. Bila je meša i unda smo posle te meše išli vum, svećenik je blagosloviv, ali koli cirkve bole, ova dalja polja smo mi sami hodili.⁹⁰

Na Markovo je bila meša i unda se išlo svetit polja. Z svetom vodom se išlo svetit polja de ih je što mev.⁹¹

Za blagoslov polja smo uglavnom pšenico nesli v teglinima v cirkvo. Nekaj slično kak ve Dani kruha, možda je i povezano. V jutro je bila meša de je velečasni posvetiv to kaj smo donesli. Obično je bila radnim danom i već ljudi nego inače je išlo k meši. Za Markovo već moći bos hoditi, bila je topla zemlja unda.⁹²

Od toga datuma se more i bos hodati jer je do unda ne topla zemlja, moerjo se boleštine pobrati. Na Markovo so se navek vugurki sadili. Ak so unda bili posajeni so najbolje uspeli. Ako smo ih sadili prej ili posle so ili ne bili rodni ili pak so meli čuda cveta, a nikaj ploda.⁹³

⁹⁰ Kazala mi je 2023. godine Barbara Mlinarić u Orehovici kod Čakovca.

⁹¹ Kazala mi je 2023. godine Đurđa Blažona u Orehovici kod Čakovca.

⁹² Kazao mi je 2023. godine Ivan Dominić u Maloj Subotici kod Čakovca.

⁹³ Kazala mi je 2023. godine Ljubica Varga u Maloj Subotici kod Čakovca.

Izjave potvrđuju običaj blagoslova polja u kojem svećenik nakon svete mise blagoslovi okolna polja, dok onda daljnja blagoslivljaju vlasnici. Vjeruje se da se od Markova vani slobodno hoda bos jer je ugodna temperatura, a zemlja je toplija pa neće nastupiti prehlade i slične bolesti.

10. Tijelovo

Izuzevši Božić, Uskrs, Veliku Gospu i Sve svete, Tijelovo je najveći katolički blagdan (Dragić, 2019 (b): 60). Slavi se devet tjedana nakon Uskrsa, uvijek četvrtkom u spomen ustanovljenja euharistije, što se dogodilo na Posljednjoj večeri na Veliki četvrtak. Osoba koja je najzaslužnija za uvođenje blagdana u liturgijski kalendar je Julijana Liješka, redovnica iz 13. stoljeća. Postoje dvije verzije predaje prema kojoj se Tijelo Kristovo počelo slaviti. U prvoj se verziji Julijani dva puta ukazao Bog koji joj je dao do znanja „da ljudi premalo slave Presveti oltarski sakrament Svetoga Tijela i Krvi Kristove (Tijelovo) i kako u liturgijskom kalendaru nedostaje taj blagdan (Dragić, 2019 (b): 61). Julijana je na različite načine pokušala ispoštovati Božje riječi, u čemu je uspjela nakon što je biskup Robert iz Lütticha sredinom 13. stoljeća implementirao blagdao u svoju biskupiju (ibid.). Druga predaja govori da je Julijana gledala Mjesec i ugledala mrlju, koju je shvatila kao znak da se Tijelo Kristovo premalo slavi. Što se tiče čudesa koja se vežu za ovaj blagdan, ona uključuju sumnju u istinitost pretvorbe obavljene na Posljednjoj večeri. U jednom je gradu u srednjoj Italiji tijekom obavljanja mise svećenik posumnjao u pretvorbu, nakon čega je iz lomljene hostije po oltaru počela kapati krv. Isto se dogodilo u Ludbregu, gdje je krv iz hostije počela teći u kalež, nakon čega Ludbreg postaje mjesto u koje velik broj ljudi hodočasti svake godine (Dragić, 2019 (b): 62).

U raznim mjestima postoje različiti nazivi za Tijelovo. Tako u Požegi postoji *Brašančevo* („od riječi brašno od kojeg se pravi krih, a kruh u Euharistiji pretvara se u tijelo Kristovo“), na Pelješcu i dubrovačkom području *Korosande* (od tal. Tiječi Corpo Santo, što znači Sveto Tijelo), u mjestima kod Sinja i Omiša te na Visu *Božji dan* i tako dalje (Dragić, 2019 (b): 64-66). Iako su nazivi različiti, običaji su vrlo slični. U svim se mjestima na Tijelovo nakon svete mise odvijaju procesije u kojima se slavi Tijelo i Krv Isusova, a pritom djeca posipaju latice cvijeća (Braica, 2004: 33). U procesiji bi se napravile postaje gdje bi se stalo i molilo, no protokom vremena se procesija čitavim selom smanjila na procesijom oko crkve

(Hranjec, 2011: 153). Međimurje nije izuzetak spomenutim običajima, čemu svjedoče pripovijedanja kazivača te pjesma Ružice Jukić.

Tijelovu su se najviše veselile male djevojčice koje su na taj blagdan dobile bijele oprave, a dan prije nabrale bi na livadama cvijeće koje je cvalo u to doba i punile njime male košarice. Na blagdan Tijelova sve bi djevojčice, a i mlade žene, bile u bjelini i bacale (sijale) cvijeće ispred Presvetoga koje je nosio svećenik u procesiji kroz cijelo selo. Danas se put te procesije pomalo skraćuje, a bila su to lijepa vremena kada se živjelo u vjeri i kada su ljudi bili međusobno vezani Božjom vrpcom. (Krnjak, 2009: 260)

Prošecija je samo kuoli cirkve naše za Fuoffjanovo i Tielovo. A predi so išli i po selji. Pucke so bilje oblečene v belinu štero so melje na prvoj pričesti, mele so košarice i sejale z njih cvietne latice. Ljudi so šume dopeljali kaj so okinčili pred hižom, a pred piljekom žene so si bloke jako liepo okinčile (...), ruže, stoljnjake, vihlene, kaj so se melje, pak kipe liepe svete. To so se nametale vun, dok je išla prešecijja, kaj je to bilo liepo videti. A pre sakim piljeku se moljilo. Tam je biv kak stoljek i gori slika sveta i scietje i svieče. I liepa pesem se popevala:

*Pozdravljam te, puk krščanjski
na preslavni ovaj dien,
kak domaći tak i stranjski
koj si denes došel siem. (Dekanovec) (Hranjec, 2011: 155)*

Za Telovo je bila prošecija. Mama me tak lepo narudala, već je unda i šivati znola, zašila mi je belina z beloga platna, tak mi je lepo ružice nametala, posparagusa, tak me lepo okinčila. Mi smo hodali v Sobotico na proščeje, tam je to bilo. Negda je bilo zima, negda dežd, sikak, ali se navek hodilo. K meši se išlo, ali se nigdar nikaj ne delalo na poljo.⁹⁴

Na Telovo so bile veljke prošecije po seli. Štiri postaje so bile i unda se vračalo v cirkvo. Tak se po seli išlo, čak je negda i muzika pratila, ali već se ve to nit ne hoda, već ga i prometa pa se niti nebre kak negda.⁹⁵

Na Telovo so bile veljke prošecije, kućice so bile složene kak postaje za molitvo. Prek nas je bila jana. Hodili smo po vehje ka smo ih zapikavali dost visoko, z jadne i druge strane je se bilo zeleno ka so ljudi postajali. Negda je bilo dosta ljudstva pa so vulice i celo selo bili puni.⁹⁶

⁹⁴ Kazala mi je 2023. godine Barbara Mlinarić u Orehovici kod Čakovca.

⁹⁵ Kazala mi je 2023. godine Đurđa Blažona u Orehovici kod Čakovca.

⁹⁶ Kazala mi je 2023. godine Marija Kocijan u Maloj Subotici kod Čakovca.

Tijelovo

*Pred večer so moški z sela, nekam v šumu
prešli,*

i zeleno lepo vehje, dimo so donesli.

*Špalera so zelenoga črez selo postajli
i senice štiri male, kak pileke napravljali...*

*Pušleke pak poljskog cvetja pucke so nabrale
i na vehje posajeno, posvud narezale...*

*Obloki so lepi, čisti, širom otprti...
Na lište pak šlengeraji, najlepši su prestrrti...*

*Čuda cvetja cifrastoga, vu vazaj diši...
z svetom slikom, saki oblok, kak oltar zgleđi.*

*Prošecija z cirkve ide... zvonu zvoniju...
male pucke, se v belini, z korpuc cvetje hičeju...*

*Kak ajngeli mali, beli, v toj našoj dolini,
popovljeju pesme svete, nebu i domovini.*

*Se je lepo. Celo selo kak ruža diši !
V moji duši, lepše slike iz djetinjstva ni.*

(Jukić, 2000: 50)

Vidljivo je da u različitim međimurskim lokalitetima prevladavaju običaji koji su podudarni generalnim običajima za Tijelovo. Nakon svete mise slijedi procesija u kojoj djevojčice u bijelim haljinicama posipaju latice cvijeća. Duž puta kojim ide procesija napravljene su četiri postaje na kojima se moli. Postaje muškarci prethodno naprave skupljenim *vehjem*, šibljem, a žene i djevojčice ih dodatno ukrase cvijećem i svetim slikama. Osim postaja, posebno su ukrašeni i prozori kuća koji se nalazi duž procesije. Domaćice se dodatno trude očistiti i urediti prozore raznim ukrasima kao što su svete slike, *vihleni*, odnosno ukrasne tkanine, stolnaci, cvijeće i slično.

11. Svi sveti i Dušni dan

Blagdan Svih svetih slavi se 1. studenog. U novije se vrijeme običaji koji su se nekada održavali 2. studenog, na Dušni dan, prebacuju na Sve svete, čemu se povod može tražiti u činjenici da je 1. studenog, za razliku od 2. studenog, neradni dan (Hranjec, 2011: 161, Dragić, 2013 (b): 418). Za te se blagdane, i za blagdan svetoga Martina, vežu najvažniji običaji jesenskoga razdoblja (Braica, 2004: 37). Običaj prisjećanja na pokojne vuče svoje korijenje iz

7. stoljeća, no način na koji se to danas obilježava potječe iz početka 11. stoljeća (Gavazzi, 1991: 111). Blagdan Svih svetih nekad je bio slavljen i kao pastirski blagdan jer se na taj dan posljednji put moglo ići na ispašu te su se taj dan ljudi častili na polju (Gavazzi, 1991: 112, Hranjec, 2011: 161). Dušnim se danom ili Danom mrtvih „Crkva sjeća svih vjernih mrtvih“ (Dragić, 2013 (b): 418). Tradicija koja se veže za taj dan je obilazak grobova koji se prethodno s više pažnje čiste i pripremaju, ukrašavaju vijencima ili cvijećem te paljenjem svijeća, koje su se znale paliti i dan prije. Dušni dan ili Svi sveti u novije su vrijeme povod obiteljskog okupljanja i zajedničkog sjećanja na pokojne pa su toga dana vrlo česti svečaniji ručkovi ili užine. U Međimurju svećenik poslijepodne molitvom blagoslivlja grobove, nakon čega slijedi sveta misa za umrle (Hranjec, 2011: 161). Ljudi često više puta odlaze u obilazak grobova, prvi put uglavnom poslijepodne, a drugi put navečer. Osim svijeća, u Međimurju je raširen običaj dubljenja, čišćenja i rezbarenja tikve u koju se stavlja svijeća, užetom se napravi nosač te tu tikvu zvanu *lampaš* djeca nose na groblje (ibid.).

Najprej smo na Sesevete hodali na grobje, a na Dušni den pose, či je trebalo kaj pospraviti, kaj dodelati či se prehitilo i tak. A za Sesevete so dečki za nami hodili. Si so znali ko koga oče, mom se znalo što bo koga mev, tak smo se unda i ženili.⁹⁷

Odvečer i navečer se hodalo na grobje na Sesevete. Navečer je biv poseben ugođaj, si lampaši so svetili, tak ka ih je bilo lepo videti zdalka, a i bilo je čuda več ljudi, ve ga več ne nikoga. Ljudi so išli dimo s grobja koli štiri ka nahronijo ili kaj so več morali i unda so se vračali i bili do osem. Na Dušni den se hodalo na drugo grobje, ako se ne stiglo se običi na Sesevete, unda se išlo drugi den.⁹⁸

Iz pročitanih je zapisa vidljivo da su običaji Dana mrtvih u Međimurju također prebačeni na Sve Svete. Vijenci i ostalo cvijeće uglavnom se rano ujutro ili večer prije nosi na groblje, dok se svijeće ili lampaši pale na sam blagdan. U slučaju da obitelji imaju preminule na više lokacija i da ne stignu sve običi isti dan, obilazak grobova obavlja se u dva dana, dakle na dan Svih svetih i Dušni dan. Isto se radi ako grobove treba ponovno očistiti ili urediti. Nekad su ljudi i navečer odlazili u obilazak grobova. Tada je na groblju bilo najviše ljudi, a svjetla svijeća i lampaša stvarala su poseban, umirujući ugođaj.

⁹⁷ Kazala mi je 2023. godine Barbara Mlinarić u Orehovici kod Čakovca.

⁹⁸ Kazala mi je 2023. godine Đurđa Blažona u Orehovici kod Čakovca.

12. Priče iz vojske

Ovo su neke od priča koje se Ivan sjeća iz vremena kada je bio u vojsci.

Ja sam v vojsko išev z 19 let i odsluživ sam 16 meseci vojnoga roka kak specijalna vojna policija. Si vojniki so morali biti pristojno blečeni. Trebali smo biti ošišani i čisto podbriti. Obavezno smo morali meti kapo, bila zima ili leto, s petokrakom zvezdom, morali smo meti opasača, čizme i hlače v jimi, šinela ili kaputa ako je bila zima, košuljo i kravato. Ak smo ne meli kravato, košulja je morala biti zakapčena. Naša vojna oblast je bila na obezbeđenjo vojnih državnih objekti. Morali smo paziti Titijovo vilo, denesji Pantovčak, od mogućih neprijateljji. Vojniki šteri so bili v Zagrebo kak ja so često hodali v Kumrovec, vozili se s Titijovim autom, cugom, pili čaja ž jim. Kaj se tiče naših obavezi, morali smo si sami čistiti oružje, wc-e, sobe, kupaone, snega razgrijati i unda još kaj se nas gud prosilo.⁹⁹

Išli smo jampot na vežbo v Slunj. Tam so meli poligona de smo mogli vežbati. Vežba nam je bila ka moramo skriti čekati helikopera z šteroga so drugi trebali skakati z padobranima, trebav je desant biti. Mi smo bili v zasjedi, čakali smo ka dojdjo helikopteri. Došli so dva, ali so ne došli z padobranima nego so se helikopteri spustili s putnikima. Mi smo skočili vun i počeli streljati na jih, a posle so nam rekli da so nam to bili suci i unda so nas diskvalificerali.¹⁰⁰

Dok je trebalo iti jest, morali smo v strojevomo korako iti do kuhje ili trpezarije kak se to negda zvalo. Dok smo tak hodali nam je nadležni rekev „Vrlo dobro“, a mi smo morali odgovarjati z „Služimo narodu“. To nam je bila kak pohvala. Pred trpezarijom se čitala zapovjed. Što kaj mora delati, kak se pe jest, kak moramo nuter po redo hodati. Navek se nešči rival, švercal, ali ga je nadležni prijav i dav mo kazno. Kazne so bile otrčavanje, čišćenje ili nekaj tak sličnoga.¹⁰¹

Ako smo bili dobri celi tjen, kak nagrado smo dobili izlazak v grad v soboto i nedeljo. Hodili smo v kino i odma posle v vojarno. Meli smo i posjete ili kapije. Dežurni nas je pozvav da nas je nešči došev glet. Mi šteri smo bili bliže domo smo meli već posjeti. Sako malo so nas pajdaši hodali glet i tak so nas zvlačili v grad ka smo se družili.¹⁰²

25.5. se održavav Dan mladosti, na Titijov rođendan. Unda se bežala štafeta koja je počela mesec dni prejdi z Srbije, Mađarske. Omladina je bežala z janoga mesta v drugo, tam so postali i pre zadrožnome domo so pročitali svoje pozdravno pismo koje so napisali i unda so s toga mesta bežali dale.

⁹⁹ Kazao mi je 2019. godine Ivan Dominić u Maloj Subotici kod Čakovca.

¹⁰⁰ Kazao mi je 2019. godine Ivan Dominić u Maloj Subotici kod Čakovca.

¹⁰¹ Kazao mi je 2019. godine Ivan Dominić u Maloj Subotici kod Čakovca.

¹⁰² Kazao mi je 2019. godine Ivan Dominić u Maloj Subotici kod Čakovca.

*Godine su prošle pune muka,
Ginulo se za slobodu nijemo,
Ili s pjesmom umjesto jauka,
Družo Tito mi ti se kunemo,
Družo Tito mi ti se kunemo.*

*Veselje se širi na sve strane,
Sad slobodno po zemlji idemo,
Al' velike pamti' ćemo dane,
Družo Tito mi ti se kunemo,
Družo Tito mi ti se kunemo,
Družo Tito mi ti se kunemo.*

*Praznik s'lazi na ulice naše,
U oblake da letimo smjelo,
Naše pjesme zli neka se plaše,
Družo Tito mi ti se kunemo,
Družo Tito mi ti se kunemo,
Družo Tito mi ti se kunemo.¹⁰³*

13. Molitve i pjesme

Ovu je molitvu Ana sama izmislila i molila je sa svojim unucima svaku večer prije spavanja.

*Idemo spat,
Božeka zvat.
Non kraj, svetli raj
de Marijica sineka ziba.*

Ove je molitve Ana naučila od svoje majke. One bi svaku večer izgovarale ove riječi, a Ana je molitve prenijela na svoju djecu koja su je prenijela na svoju i tako se ona dalje širi.

Dej nam Božek zdraviće i pravo pamet.

¹⁰³ Kazao mi je 2019. godine Ivan Dominić u Maloj Subotici kod Čakovca.

*Mama, tata, laku noć,
Bog vam bio u pomoć.¹⁰⁴*

Ovu je pjesmu Ana napisala za svoje unučice i stalno bi im pjevala.

*Tri curice male, tri curice male,
Šetale su ulicama grada.
Prva Kristina, druga Karolina,
a treća je mala Korina.¹⁰⁵*

Ovu je pjesmu Ana pjevala djeci i unucima, ali se ne sjeća od koga ju je čula.

*Pioniri maleni, mi smo vojska prava,
Svakog dana rastemo, k'o zelena trava.
Smrt fašizmu, a sloboda narodu.
I mene će moja mati, pioninom zvati.¹⁰⁶*

Pionirsku je zakletvu Ana naučila u prvom razredu osnovne škole.

*Danas, kada postajem pionir
Dajem časnu pionirsku riječ
Da ću marljivo učiti i raditi,
Poštovati roditelje i starije,
I biti vjeran i iskren drug,
Koji drži danu riječ.
Da ću voljeti našu samoupravnu domovinu
Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju.
Da ću razvijati bratstvo i jedinstvo
I ideje za koje se borio drug Tito.
Da ću cijeliti sve ljude svijeta
Koji žele slobodu i mir.¹⁰⁷*

¹⁰⁴ Kazala mi je 2019. godine Ana Štampar u Palovcu kod Čakovca.

¹⁰⁵ Kazala mi je 2019. godine Ana Štampar u Palovcu kod Čakovca.

¹⁰⁶ Kazala mi je 2019. godine Ana Štampar u Palovcu kod Čakovca..

¹⁰⁷ Kazala mi je 2019. godine Ana Štampar u Palovcu kod Čakovca..

14. Običaji za vjenčanje

Ovdje Mirjana opisuje kako su se odvijala vjenčanja.

Dok so se dečko i puca zaručili, od dečka mama i tata so morali iti prosit roko puce k svojim roditeljima. Išli so v snoboke, odnosno dogovorili so se da bodo došli k jimi, a samo oni so to smeli znati. Rodbina ili prijatelji s dečkove strane so zazvedeli šteri bo to den i unda so se okupili si pajdaši s pucine i dečkove strane i išli im potepat. Nabrali so sega otpada kaj so meli doma i kaj so ne nicali: slamo, rucke, perje, kukuruzije, stiropora, sitno plastiko, ormariće stare, stolce, jastuke, televizore i se kaj im je ne trebalo i to so se nametali mlodencima po grunto. Potepalo se se od dečkove pa do pucine hiže ka se znalo što se ženi.¹⁰⁸

Zadatak mlodenke je biv ka organizera gostoje. Ona je prek mela i cimere. Morala ih je kupiti ili napraviti. Od krep papera se delala roža koja so meli obični gosti, a bolši svati so to ružo meli na belomo ropčeko od čipke i kcoj još nekaj zelenoga, na primjer ružmarina, ali si so ih meli na opravi kak broša. Važneši i bolši svati so bili mlodenka, mlodenec, kapeton, dever i potsnehalja. Dever i potsnehalja so bili bračni par, pajdaši od mlodenca i oni so bili svedoki na venčanje v cirkvi.¹⁰⁹

Gostoja so negda trajala tri dni. Prvi den so se dečkovi gosti skupili tam de je on slaviv gostoje i si so išli dimo po mlodenko. Jojna lesa je bila zaprta i zaklejana ka se ne moglo nuter, a kapeton je morav platiti familiji ka jo pustijo vun. Plaćalo se koli 100, 200 dinari. Posle toga se išlo v cirkvo ka se venčajo. Ako puca ide za sneho, nakon venčanja se ide k joj slaviti, a ako dečko ide za zeta unda k jemo. Jano vreme so tam, a posle se gosti razidejo i dido slaviti tam de so pozvoni. Ako je mlodenka išla za sneho, ona se od svojih opraštala prvi den, a ako je mlodenec išev za zeta, on se opraštav drugi den, Drugi den se išlo za sneho ili zeta. Mlodenka ili mlodenec je unda išev slaviti k drugome. Drugi den je kapeton trebav dopeljati mlodenko k mlodenca, trebav je provjeriti dal je zebrao dobro osobo. Prvo mo je dopeljav podlekića i pitav ga dal je to jegova rožica, a posle je dopeljav i metlo. Na krajo je došla najlepša i rascvetana rožica, odnosno mlodenka. Posle toga se slavilo, a tretji den je išla povorka po seli. V te povorki so mlodi dečki nesli vino i nudili ga onima šteri so ih z graje gledali. Nesli so i kokoš i kolače od mlodenca ka se pokaže jegovo blagostanje i to se davalo kuharicama. Dok so išli nazaj se nesla kokoš kuharicama od mlodenca. I to se se završilo feštajem do jutra.¹¹⁰

¹⁰⁸ Kazala mi je 2019. godine Mirjana Krčmar u Maloj Subotici kod Čakovca.

¹⁰⁹ Kazala mi je 2019. godine Mirjana Krčmar u Maloj Subotici kod Čakovca.

¹¹⁰ Kazala mi je 2019. godine Mirjana Krčmar u Maloj Subotici kod Čakovca.

15. Brojalice

Brojalica (brzalica, nabrajalica) je usmenoretorička tvorevina kojom se stvara ritmički i glazbeni ugođaj (Dragić, 2006: 490).

Ove je brojalice Mirjana učila u dječjem vrtiću, a poslije je to znanje prosljedila svojoj djeci.

*Tup, tup, tup nožicama
Pljesni, pljesni ručicama,
Pa poskoči hop, hop, hop,
Zatim padni top.¹¹¹*

*Jabuka, kruška, šljiva,
Veli mala Iva,
To je voće slatko,
Ne dobi ga svatko.*

*Kruška, jabuka, grožđe,
Kada jesen dođe,
Kada voće zrije,
Dječici se smije,
Ha ha ha ha ha ha ha.¹¹²*

*Jabučice crvena,
Dječici si milena,
Na klupu ću sjesti,
Jabuku pojesti.¹¹³*

*Tko li to, tko li to šuška?
Ptičica na grani
Moli i pjevuška.
Dajte meni mrvu, dvije, tri,
Dajte meni čiv, čiv, čiv.¹¹⁴*

*Hopa cupa, hopa cupa,
Dvije lopte skaču skupa.
Skoči gore, skoči dolje,*

¹¹¹ Kazala mi je 2019. godine Mirjana Krčmar u Maloj Subotici kod Čakovca.

¹¹² Kazala mi je 2019. godine Mirjana Krčmar u Maloj Subotici kod Čakovca.

¹¹³ Kazala mi je 2019. godine Mirjana Krčmar u Maloj Subotici kod Čakovca.

¹¹⁴ Kazala mi je 2019. godine Mirjana Krčmar u Maloj Subotici kod Čakovca.

*Tko će od nas skočit bolje.
Ja sam lopta sasvim žuta,
Mogu skočit mnogo puta.
Ja sam lopta sasvim bijela,
Skočim uvijek kad bih htjela.
Hopa cupa, hopa cupa,
Dvije lopte skaču skupa.¹¹⁵*

*Jeste li čuli djeco,
Otvara se škola za pačiče male.
Svi pačiči došli kao đaci stoje,
A stari patak metnuo naočale svoje.
Učio ih učio,
Od srijede do petka,
Al se nisu pomakli dalje od početka.
Ništa više ne nauči pačurlija ta,
Samo što je prije znala
Pa, pa, pa.¹¹⁶*

*Engele, bengele,
Banda svira,
Mene doktor vizitira.
Pa me pita što mi fali,
Meni fali šešir mali.
U šeširu boca mlijeka,
To se zove apoteka.
Apoteka, crven križ,
To se zove doktor miš.¹¹⁷*

*Nemoj u vodu, nemoj u blato,
Nemoj to dirati mamino zlato.
Nemoj vikati, nemoj skakati,
Nemoj trčati, nemoj plakati,
Već mi je tog puna glava.
Neda mi mira ni dok se spava,
Vjerujte ne znam više što ću,
Pa stalno govorim,
E BAŠ HOĆU!¹¹⁸*

*Boc, boc iglicama,
Ne diraj ga ručicama.*

¹¹⁵ Kazala mi je 2019. godine Mirjana Krčmar u Maloj Subotici kod Čakovca.

¹¹⁶ Kazala mi je 2019. godine Mirjana Krčmar u Maloj Subotici kod Čakovca.

¹¹⁷ Kazala mi je 2019. godine Mirjana Krčmar u Maloj Subotici kod Čakovca.

¹¹⁸ Kazala mi je 2019. godine Mirjana Krčmar u Maloj Subotici kod Čakovca.

*Bode, bode jež,
Bt će suza, bjež!*¹¹⁹

16. Zaključak

Promjena društva, ubrzan način života, migracija naroda iz ruralnih u urbane sredine jedni su od razloga gubljenja određenih običaja. Promjenom sredine dolazi do promjene načina života, navika, rutina i sličnog. Na temelju prikazanih običaja vidljivo je da se velik dio njih zadržao na uskom području ili da se prestao provoditi. Uočljive su sličnosti s običajima karakterističnima za cijelu Hrvatsku, ali i posebnosti po kojima se Međimurje razlikuje od ostatka države. Isto su tako vidljive sličnosti i razlike unutar međimurskog područja, gdje se u pojedinim krajevima nailazi sa slične ili pak iste zapise običaja, dok se u drugim krajevima ti običaji uopće ne provode. Mnogi se od tih običaja zadržavaju i šire ne samo njihovom primjenom, već usmenom komunikacijom, odnosno pripovijedanjem, širenjem priča, običaja, tradicija i tako dalje. Isto je tako potrebno i zapisati te običaje kako bi oni, u slučaju da se prestanu provoditi, barem u tom obliku ostali zapamćeni. Za to smo zaduženi mi sami, jer bez naroda nema ni običaja. Mnogi su običaji nedovoljno istraženi, zbog čega postoji potreba za time, čemu svjedoče i „pokušaji oživljavanja folklornih tradicija u turističke i slične svrhe“ koji se javljaju u suvremeno doba. Njihov je cilj opisivanje običaja, a samim time i povijesti, kako bi se oni sačuvali i njegovali (Perić, 2016: 76).

Iako je u ovome radu istražen i opisan velik dio godišnjih običaja koji se provode u okolini Čakovca, postoje oni običaji koji nisu spomenuti, a koje bi se isto tako moglo dodatno proučiti.

¹¹⁹ Kazala mi je 2019. godine Mirjana Krčmar u Maloj Subotici kod Čakovca.

Kazivači:

Marija Kocijan

Marija Kocijan rođena je 14. 6. 1953. u Maloj Subotici, selu nedaleko od Čakovca. Živjela je sa svojim roditeljima, dvije sestre i bratom. Nakon završene srednje škole zaposlila se kao trgovac u obližnjem dućanu gdje je radila sve do 1987. s navršenom dvadeset i jednom godinom udala se za Ivana Dominića. Ubrzo nakon toga, dobili su sina, a četiri godine poslije i kćer. 1987. Marija je zajedno s Ivanom otvorila ugostiteljski obrt „Konoba“ u selu gdje su im pomagali sin i kćer. Sin ima dvoje djece od koje sam ja starija kćer, a kći ima jednu djevojčicu. „Kavanu“ su zatim 2000. godine predali sinu i snahi, a oni su počeli uzgajati patke, guske i baviti se poljoprivredom. Marija trenutno ima 65 godina i živi zajedno s mužem, sinom, snahom i dvoje unučadi.

Ivan Dominić

Ivan Dominić rođen je 13. 4. 1952. također u selu Mala Subotica. 25. 11. 1971. otišao je u vojsku gdje je kao Titov vojnik služio 14 mjeseci vojnog roka. Zajedno s ostalim vojnicima 5. vojne oblasti održavao je vojne državne objekte, red u gradu, brinuo za važne osobe koje su dolazile u posjet Titu u Zagreb i tako dalje. Nakon odslužene vojske zaposlio se kao konobar u ugostiteljskom poduzeću Union u Čakovcu, tamo radio do 1981. godine, a kao što je već spomenuto, 1987. zajedno sa svojom ženom Marijom otvorio je ugostiteljski objekt „Konobu“ koju su poslije predali sinu i snahi, a oni se počeli baviti poljoprivredom i uzgojem peradi. Ivan sada ima 67 godina, živi sa svojom ženom, sinom i njegovom obitelji.

Ana Štampar

Ana Štampar rođena je 13. 5. 1956. u Čakovcu. Nakon što je dobila potvrdu od doktora i suca da je spremna za brak, sa sedamnaest se godina udala za Dragutina Krčmara s kojim je imala dvije kćeri i jednog sina. Živjeli su zajedno u Palovcu, susjednom selu Male Subotice. Na početku je bila domaćica, brinula se za djecu i kućanstvo, a kad su oni odrasli zaposlila se kao trgovac u trgovini Anita u Palovcu. Neko je vrijeme s drugom kćeri, čija sam ja kći, odlazila na sezonski rad u Njemačku na polje hmelja, imala je farmu svinja i istovremeno radila u klaonici za OPG Janković u Donjem Pustakovcu dvadeset godina, a od 2017. do danas radi u klaonici za OPG Dominić. U slobodno se vrijeme bavi vrtlarstvom. Sada, sa 63 godine, sretno živi u istoj kući koju su ona i njen muž izgradili u Palovcu. S obzirom na to da živi sama, često je posjećuju njena djeca i unuci kojih ima sedam.

Mirjana Krčmar

Mirjana Krčmar rođena je 25. 12. 1974. u Čakovcu kao drugo od troje djece u obitelji. Završila je Ekonomsko-trgovačku školu u Čakovcu i radila kao trgovac. Do udaje živjela je u Palovcu, a poslije u Maloj Subotici. Zajedno su preuzeli ugostiteljski obrt „Konoba“ koji se sada naziva „Kocka“. Ubrzo su dobili kćer, a tri godine kasnije i sina. Do 2017. radili su kao ugostitelji, a tada su preuzeli OPG Dominić. Još uvijek se bavi poljoprivredom, uzgojem peradi i svinja i živi u kući s mužem, djecom, punicom i tastom.

Durđa Blažona

Durđa Horvat, rođena Blažona, rođena je 10.4.1959. u Čakovcu, kao prvo od šestoro djece u obitelji. Završila je domaćinsku srednju školu, nakon čega se zaposlila kao kuharica u Sloveniji. Do udaje živi u Maloj Subotici, a kasnije se seli u Orehovicu. Ubrzo je dobila dvoje djece te prestaje raditi kao kuharica, a počinje se baviti uzgojem svinja i poljoprivredom za osobne svrhe. Kasnije se zbog upozorenja o svinjskoj kugi prestaje baviti svinjogojstvom, a danas vrijeme provodi s unučadi.

Barbara Mlinarić

Barbara Mlinarić rođena je 3. 12. 1942. Cijeli se život bavila poljoprivredom, uzgojem svinja i krava. Udala se 1962. godine i rodila troje djece. Danas je u mirovini, a slobodno vrijeme provodi s obitelji.

Literatura

1. Maja Alujević, O blagdanu svete Lucije, *Ethnologica Dalmatica*, Etnografski muzej Split, 15 (1), 2006., str. 107-116
2. Andrijašević, Ivana, Advent u tradicijskoj kulturi makarskoga primorja, *Croatica et Slavica ladertina*, 14 (14), Sveučilište u Splitu, Filozofski fakultet, Split, 2018., str. 379-409
3. Babić, Marko, Liturgijski vodič kroz veliki tjedan: Cvjetnica – Nedjelja Muke Gospodnje, *Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija*, 27 (1), 1987., str. 34-36
4. Babić, Marko, Liturgijski vodič kroz veliki tjedan: Velika subota, *Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija*, 27 (1), 1987., str. 44-48

5. Barać, Ivana, Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini širokobriješkoga kraja, *Croatica et Slavica Iadertina*, 10 (2) Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2014., str. 375-385
6. Barčot, Tonko, Sunce na stolu – Svisvetski običaji na završetku toplijeg dijela godine otoka Korčule, *Lantern: časopis za kulutru*, 2 (1), Državni arhiv u Dubrovniku, 2018., str. 9-21
7. Bašić, Petar Liturgijski vodič kroz veliki tjedan: Veliki četvrtak, *Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija*, 27 (1), 1987., str. 36-41
8. Benc-Bošković, Katica, Neki pokladni običaji i drvene maske u Međimurju, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 1 (1), 1962., str 81-90
9. Bezić, Jerko, Akademik Vinko Žganec 1890-1976, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 14 (1), 1977., str. 186-188
10. Braica, Silvio, Godišnji običaji. Marjan tisak, Split, 2004.
11. Braica, Silvio, Božićni običaji, *Ethnologica Dalmatica* (13), 2004., str. 5-26
12. Bonifačić Rožin, Nikola, Folklorno kazalište u južnom dijelu Hrvatskog zagorja, *Narodna umjetnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 10 (1), Institut za etnologiju i folkloristiku, Zagreb, 1974. str. 217-256
13. Čapo-Žmegač, Jasna, Hrvatski uskrсни običaji, Korizmeno-uskrсни običaji hrvatskog puka u prvoj polovici XX. stoljeća, pučka pobožnost, zajednica. Golden marketing, Zagreb 1997.
14. Čapo Žmegač, Jasna, Hrvatski korizmeno-uskrсни običaji u svjetlu teorije rituala prijelaza, *Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva*, 23 (16), 1993., str. 75-112
15. Dragić, Helena. Osobna imena motivirana imenima ranokršćanskih mučenica. *Croatica et Slavica Iadertina*, 13 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilište u Zadru, Zadar, 2017., str. 235-252
16. Dragić, Marko. Sveti Stjepan prvomučenik u hrvatskoj kulturnoj baštini, *Ethnologica Dalmatica* 27 (1), Etnografski muzej Split, 2020., 37-84.
17. Dragić, Marko, Srećonosni gost u hrvatskoj kulturnoj baštini i europskom kontekstu, *Ethnologica Damlatica*, 26 (1), Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, 2019., (a) str. 97-121.

18. Dragić, Marko. Tijelovo u hrvatskoj katoličkoj crkveno-pučkoj kulturnoj baštini, Crkva u svijetu, 54 (1), Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu. Split, 2019. (b) 59-81.
19. Dragić, Marko. Sveti Marko evanđelist u kršćanskoj kulturnoj baštini Hrvata, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja 14 (2), Zagreb, 2016. 259-281
20. Dragić, Marko. Kult sv. Barbare u kršćanskoj tradiciji Hrvata, Nova prisutnost: časopis za intelektualna i duhovna pitanja, XIII (2), Zagreb: Kršćanski akademski krug (KRAK), 2015. (a) 141-163.
21. Dragić, Marko. Sveti Nikola - biskup u hagiografskoj baštini Hrvata, Ethnologica Dalmatica, 22 (1), Etnografski muzej, Split, 2015., (b) str, 5-42.
22. Dragić, Marko. Silvestrovo u hrvatskoj tradicijskoj kulturi, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 50 (2), Split, 2015, (c) str. 303-323.
23. Dragić, Marko. Veliki tjedan u crkveno-pučkoj baštini šibenskoga zaleđa, Titius, 8, Filozofski fakultet Split, Split, 2015., (d) str. 155-183.
24. Dragić, Marko, Hrvatski panspermijski običaji, ophodi, obredi i divinacije u europskom kontekstu, Croatica et Slavica Iadertina, 11 (1). 2015. (e) str. 149-179.
25. Dragić, Marko. Badnje jutro i dan u hrvatskoj tradicijskoj kulturi, Croatica et Slavica Iadertina, 10 (2), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2014., str. 399-435.
26. Dragić, Marko. Sveti Juraj u tradicijskoj baštini Hrvata, Croatica et Slavica Iadertina, 9 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2013., (a) str. 269-313.
27. Dragić, Marko. Dušni dan u hrvatskoj katoličkoj baštini, Obnovljeni život, časopis za filozofiju i religijske znanosti, 68 (3), Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove, Zagreb, 2013., (b) str. 417.- 426.
28. Dragić, Marko. Velike poklade u folkloristici Hrvata, Croatica et Slavica Iadertina, 8 (1), Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2012., str. 155-188.
29. Dragić, Marko. Sveta Bernardica u hrvatskoj usmenoj lirici, Suvremena pitanja, 14, časopis za prosvjetu i kulturu, Matica hrvatska Mostar & Fakultet prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti, Mostar, 2012., str. 85-99.
30. Dragić, Marko. Badnja noć u folkloristici Hrvata, Croatica et Slavica Iadertina 6 Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru, Zadar, 2010. (a) str. 229-264.
31. Dragić, Marko. Veliko trodnevlje u ramskoj pasionskoj baštini, Hum, 6. Časopis Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Mostaru. Mostar, 2010. (b) str. 81-104.

32. Dragić, Marko. Advent u liturgiji i narodnoj kulturi Hrvata, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (3), Split, 2008. (a) str. 414-440.
33. Dragić, Marko. Drvo badnjak u kršćanskoj tradicijskoj kulturi, Crkva u svijetu, Katolički bogoslovni fakultet Sveučilišta u Splitu, 43 (1), Split, 2008. (b) str. 67-91.
34. Dragić, Marko, Poetika i povijest hrvatske usmene književnosti. Filozofski fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2008 (c).
35. Dragić, Marko, Apotropejski obredi, običaji i ophodi u hrvatskoj tradicijskoj kulturi, *Croatica et Slavica Iadertina*, 3 (3), 2007., str. 369-390.
36. Dragić, Marko., Hrvatska usmena književnost Bosne i Hercegovine, lirika, epika, retorika, MH u Sarajevu, HKD Napredak Sarajevo, Sarajevo, 2006.
37. Đaković, Branko, Polaznik, polaženik: prvi božićni gost čestitar, Etnološka tribina: Godišnjak Hrvatskog etnološkog društva, 32 (25), Odsjek za etnologiju, Filozofski fakultet, Zagreb, 2002., str. 27-38
38. Gavazzi, Milovan, Godina dana hrvatskih narodnih običaja, III izdanje, Hrvatski Sabor kulture, Zagreb, 1991.
39. Hranjec, Stjepan, Međimurski narodni običaji, Zrinski d. d., Čakovec, 2011.
40. Jukić, Ružica, Draga mama, tak bi štela, Ekološki glasnik d.o.o., Zagreb, 2000.
41. Kanajet, Božidar, Sveta Barbara kao zaštitnica rudara, *Geodetski list*, 47 (70), 1993., str. 177-178
42. Kedžo, Ina, Advent u tradicijskoj kulturi Splita i okolice, *Ethnologica Dalmatica*, 29 (1), Etnografski muzej, Split, 2022., str. 5-23
43. Kelava, Josipa. Božićno razdoblje u tradicijskoj baštini posušškoga kraja. *Croatica et Slavica Iadertina*, 13 (1). Zadar: Odjel za kroatistiku i slavistiku, Sveučilišta u Zadru. 2018., str. 157-171.
44. Krnjak, Lucija, Moja baština, Zrinski d. d., Čakovec, 2009.
45. Marjanić, Suzana, Zmaj i junak ili kako ubiti zmaja na primjeru međimurskih predaja o grabancijašu i pozaju, *Narodna umjestnost: hrvatski časopis za etnologiju i folkloristiku*, 46 (2), 2009, str. 11-36
46. Mrvoš, Barbara, Poklade kao zrcalo katoličke moralnosti u staroj kajkavskoj književnosti, *Kroatologija*, 3 (2), 2012., str. 65-83
47. Novak, Marija, Tragovi hrvatske mitologije, Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa Republike Hrvatske, Zagreb, 2007.
48. Novak, Marija, Priče iz življenja međimorskoga čoveka, 2018, vlastita naklada, Turčišće, Čakovec

49. Pavić, Stjepan, Prijevod: Zlatna legenda Jakobusa de Voragine, Latina et Graeca, 2 (20), 2011., str. 13-30
50. Pažin, Zvonko, Milostinja, molitva, post. Liturgijski sadržaji Pepelnice kao početka korizme, Bogoslovna smotra, 70 (3-4), Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, 2000., str. 811-827
51. Tatjana Perić, Tradicijska glazba i običaji sjeverozapadne Hrvatske, 2016., Zagreb, diplomski rad
52. Vojinović Traživuk, Branka, Jedan etnološki pogled na Božić, Ethnologica Dalmatica 26, Etnografski muzej Split, 2019., str. 1-23.
53. Vulić, Sanja, Vinkovo i Valentinovo, Jezik: Časopis za kulturu hrvatskoga književnog jezika, Zadar, 49 (1), 2002., str. 35-38
54. Šipić, Igor, Kult svete Lucije u pomorski snažnim zajednicama istočnog Jadrana, Senjski zbornik: prilozi za geografiju, etnologiju, gospodarstvo, povijest i kulturu, 33 (1), 2006., str. 105-131
55. Škunca, Bernardin, Liturgijski vodič kroz veliki tjedan: Veliki petak, Služba Božja: liturgijsko-pastoralna revija, 27 (1), 1987., str. 41-44

INTERNETSKI IZVORI

<https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=580> (pristup 16. kolovoza 2023)

<https://www.youtube.com/watch?v=g5PMTG-Nm1U> (pristup 16. kolovoza 2023)

<https://regionalni.com/ovo-jaje-za-srecu-se-daje-jedinstvene-crne-pisanice-najupecatljiviji-su-simboli-uskrasa/> (pristup 16. kolovoza 2023)

<https://enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=44552> (pristup 28. kolovoza 2023)

Sažetak

U ovom su diplomskom radu opisani međimurski godišnji običaji i tradicija. Običaji su vezani za određene dane i blagdane te su uspoređeni s običajima koji se navode kao generalni za cijelu Hrvatsku. Počinje se Adventom jer se u prošlosti Božić smatrao početkom nove godine, a završava se blagdanom svetoga Martina (11. studenog). Objašnjavaju se običaji poput *položaja*, *bajanja*, *sestrenja* i *bratimljenja*, paljenja *fašjeka*, darivanja za razne prigode, priprema za nadolazeće razdoblje, opisuju se jela koja se pripremaju za određene blagdane, običaji vezani za blagoslov polja i slično. Osim običaja, rad sadrži i crtice iz nekadašnjeg života, molitve i recitacije koje se prenose s koljena na koljeno te kratke opise običaja za vjenčanje.

Ključne riječi: Međimurje, običaj, sveci, tradicija, usmena lirika, legende, priče

ETHNOPHILOLOGY HERITAGE IN THE HAGIOGRAPHIC CONTEXT OF THE ČAKOVEC REGION

Abstract

This thesis contains descriptions of Međimurje's annual customs and traditions. The customs are related to specific days and holidays and are compared with the customs that are stated as general for the whole of Croatia. It begins with Advent, because in the past Christmas was considered the beginning of the new year, and ends with the feast of St. Martin (November 11). Some of the explained customs are *positions*, *sisterhood and fraternization*, carnival, giving gifts for various occasions, preparations for the coming period, dishes prepared for certain holidays and customs related to blessing the fields. In addition to customs, the work also contains sketches from the former life, prayers and recitations that are passed down from generation to generation as well as short descriptions of wedding customs.

Key words: Međimurje, custom, saints, tradition, oral poetry, legends, stories

Rječnik

A

Ak – ako

Alj – ako

B

Bandisti – puhaći orkestar

Barajt – gotovo, spremno

Bažulj - grah

Belo – bijelo

Betežen – bolestan

Bežati – trčati

Biti – tući

Blečeni – obučeni

Bo – bit će

Bolše – bolje

Bomo – budemo, hoćemo

Buhati – tući

C

Celi – čitav, cijeli

Cirkva – crkva

Coprnica – vještica

Cpot – ispod

Cug – vlak

Cukor – šećer, bomboni

Cvetnica – Cvjetnica

Č

Četrtek – četvrtak

Či – ako

Čižme - čizme

Čižmice – čizmice

Čonta – kost

Č(r)ez – kroz

Črleno – crveno

Črno – crno

Čuda – puno

Čvapkati – kapati

D

Da – kad

Dal – je li

De – gdje

Deca – djeca

Dečeci – dječaci

Dej – daj

Dekla – cura

Delati – raditi

Den – dan

Denešji – današnji

Deniti se – daniti se

Desiti se – dogoditi se

Deti – staviti

Dever – djever

Dežd – kiša

Dičkəri – dječaci

Dimo – doma

Diskvalificirati – diskvalificirati

Diti – otići

Dogo – dugo

Dohajati – dolaziti

Dojti – doći

Donesti – donijeti

Dopeljati – dovesti

Došev je – došao, stigao je

Dreta – uže

Dreva – drva

Drobno – sitno

Dvor – dvorište

Dzaj – iza

F

Falačkec – komadić

Falat – komad

Falen – hvaljen

Familija – obitelj

Fara – župa

Farbati – bojati

Fašjek – Fašnik

Fejst – jako

Fertof – pregača

Feštati – zabavljati se

Fkrej – proč

Fletno – brzo

Fljučnuti – pljunuti

Ftičeki – ptičice

G

Gledi , glej – gledaj

Glet – gledati

Gostoje – vjenčanje

Graja – ograda

Grunt – dvorište

H

Hitati – bacati

Hiža – kuća

Hmoje – zločesto

Hmrti – umrijeti

Hodati – hodati, ići

Hudo – zlo

I

Im – njima

Iti – ići

Iskati – tražiti

Išće – još

Išev sam – išao sam

J

Jampot – jedanput

Jan – jedan

Jano – jedno

Japa – tata

Jare – mala koza

Jega – njega

Jegova – njegova

Jejci – jaja

Jest – jesti

Jezoš Kristoš – Isus Krist

Jih – njih

Jihove – njihove

Jim – njima

Jo – nju

Jojna – njezina

Jojni – njezin

K

Ka – da, jer

Ka de – da dođe

Kcoj – uz, k nekome

Kaj – što, da

Kaj gud – što god

Kak – kao

Kakša – kakva

Kakši – kakvi

Ka na došla – da ne dođe

Kapeton – kapetan

Kitiv se – kitio se

Kitje – skup grana

K jemo – k njemu

K jimi – k njima

K joj – k njoj

Kmica – mrak

Kojići – konjići

Kojo – koju

Kokot – pijetao

Kolbasi – kobasice

Koli – oko

Korpa – košara

Kraflini – krafne

Kričati – vikati

Kuhja – kuhinja

Kukuruzije – perušina

Kupica – čaša

Kuruza – kukuruz

Kušnuti – poljubiti

Kvočka – kokoš

L

Lačni – gladni

Lampati – govoriti, trabunjati

Lepo – lijepo

Lesa – ograda

Leto – godina, ljeto

Lojtra – ljestve

LJ

Ljuk – luk

M

Mam – odmah

Maskerati se – maskirati se

Maškori – maškare

Med – među

Mesec – mjesec

Mesec dni – mjesec dana

Mesto – mjesto

Meša - misa

Meti – imati

Minuti – završiti

Mladožeja – mladoženja

Mlodenec – mladenac

Mlodenka – mladenka

Mlodi- mlad

Mo - mu

Mošča – mast

Mošja – vrećica

Mustači – brkovi

Muški – muškarci

N

Nabed(o)vati se – naručati se

Nabesiti – objesiti

Nacickati – narezati

Nafčiti – naučiti

Nagajati – naganjati

Naj – nemoj

Najampot – najednom

Najlepše – najljepše

Najpre(j)di – najprije

Največ – najviše

Nametati – stavljati

Naphavati – puniti

Napre – naprijed

Naprajti – napraviti

Narudati – nakovrčati

Na se znalo – neće se znati

Navek – uvijek

Nazaj – natrag

Nedelja – nedjelja

Negdi – negdje

Nekaj – nešto

Nekši – nekakav

Nesmo – nismo

Nesti – nositi

Nešči – netko

Neštarni – nekoji

Nigdar – nikad

Non – onaj

Nozrad – natrag

Nuter – unutra

Nucati – trebati

Nutri – unutra

Nuzrat – natrag

O

Oblok – prozor

Obsluževati – služiti

Odgovarjati – odgovarati

Odma – odmah

Odslužiti – odslužiti

Ogej – vatra, plamen

Oprava – odjeća

Organizerati – organizirati

Osem – osam

Otpri – otvoriti

Otrčavanje – oprčavanje

P

Pajcek – svinja

Pajdaši – prijatelji

Paper – papir

Paradajz – rajčica

(ka(j)) Pedo – da idu

Penez – novac

Petek – petak

Pevnica – podrum

Pijača – piće

Pikati – bosti

Piščenci – pilići

Plac – tržnica

Plafta – plahta

Pleh – tepsija

Počev je – počeo je

Podbriti – obrijani

Podlekić – male djeveruše

Pogledni – pogledaj

Poharaj – keks

Poljuknuti – pogledati

Pometati – mesti

Popevati – pjevati

Po redo – po redu

Posejati – posijati

Posle – poslije

Pospraviti – pospremiti

Pospravljati – pospremati

Posteljijaf – posteljina

Posvečeje – posvećenje

Pošiljati – slati

Potli – poslije

Povorka – parada

Pozabiti – zaboraviti

Pozvoni – pozvani

Pre – kod

Prej – prije

Prejdi – prije

Prek – preko

Preprajti – pripremiti

Prijav ga – primio ga

Prijeti – primiti

Prinas – kod nas

Prošiti – tražiti

Prosto – jednostavno

Prošćeje – proštenje

Prošecija – procesija

Protuletje – proljeće

Preprajti – pripremiti

Preveč - previše

Protuletje – proljeće

Puce – cure

Putniki – putnici

R

Raca – patka

Rascvetano – rascvjetano

Rastirati – riješiti se čega

Raziti se – razići se, rastaviti se

Razidejo se – raziđu se, rastave se

Rekev je – rekao je

Rivati – gurati

Rodiv se – rodio se

Roka – ruka

Ropček – rubac

Roža – ruža

Rožica – ružica

Rucek – klip kukuruza

Ružiti – bučiti

S

Sa – sva

Saki – svatko

Sako malo – svako malo

Sakomo – svakome

Se – sve

Sedem – sedam

Sega – svega

Sejati – sijati

Se kaj nam tre – sve što nam treba

Se po sot – sve po svud

Si – svi

Skriti – sakriveni, sakriti

Skuriti – spaliti

Smeti – smjeti

Smetje – smeće

Sneg – snijeg

Sneha – snaha

So – su, svo

Sobota – subota

Somi – sami

Sosedi – susjedi

Spati – spavati

Spominati se – razgovarati

S(e)rmaško – sitomašno

Stara mama – baka

Stareši – stariji

Steblo – stablo

Stirati – otjerati

Stolci – stolice

Strona – strana

Svedok – svjedok

Svet – svijet

Svetla – svijetla

Svetli – svijetli

Š

Škatulja – kutija

Šos – suknja

Štefaje – *Štefanje*

Štenge – stepenice

Šteri – koji

Šterima – kojima

Šteti – željeti

Štiri – četiri

Što – tko

T

Takše – takve

Tam – tamo

Te – taj

Tejer / tajer – tanjur

Tejerček – tanjurić

Tjeden – tjedan

Titijov – Titov

Topleše – toplije

Torčišće – Turčišće (selo)

Tožno – tužno

Trebav sam – trebao sam

Tusto – masno, debelo

U

Una – ona

Unda - onda

V

V / vo / vu – u

Vanjkuš – jastuk

Važneše – važnije

Već – više

Veljke – velike

Vežba – vježba

Vežbati – vježbati

Vgašjeno – ugašeno

V jimi – u njima

Vleči – vući

Vogel – kut, ugao

Vreme – vrijeme

Vrnuti – vratiti

Vojniki – vojnici

Vuni – vani

Vura – sat

Vuzmenka – vuzmica, vuzemnica, vazmenka...

Vupati – usuditi se

Vužgati – upaliti

Vužigati – paliti

Z

Zadrožni dom – zadružni dom

Zajec – zec

Zajtrek – doručak

Zakapčeno – zakopčano

Zaklejeno – zaključano

Zaprto – zatvoreno

Zaron / zaran – rano

Zazvedeti – saznati

Zdalka – iz daleka

Zdenec – bunar

Zdraviće – zdravlje

Zebrati – izabrati

Zežgati se – ispeći se

Ziti – izaći

Zmisliti se – sjetiti se

Zmržjeno – smrznuto

Zotim – s tim

Zrasti – izrasti

Zribati se – oprati se

Zriftati se – urediti se

Z šteroga – iz kojeg

Zvezda - zvijezda

Zvlačiti (se) – izvlačiti (se)

Z vuna – izvana

Ž

Žarko – ljuto

Ždrebica – mala kobila

Žibeki – pačići

Živad – životinje

Ž jimi – s njima

Žofko – gorko

Žoto – žuto

SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O AKADEMSKOJ ČESTITOSTI

kojom ja Korina Dominić, kao pristupnik/pristupnica za stjecanje zvanja magistra/magistrice Hrvatskog jezika i književnosti i Pedagogije, izjavljujem da je ovaj diplomski rad rezultat isključivo mojega vlastitoga rada, da se temelji na mojim istraživanjima i oslanja na objavljenu literaturu kao što to pokazuju korištene bilješke i bibliografija. Izjavljujem da niti jedan dio diplomskoga rada nije napisan na nedopušten način, odnosno da nije prepisan iz necitiranoga rada, pa tako ne krši ničija autorska prava. Također izjavljujem da nijedan dio ovoga diplomskoga rada nije iskorišten za koji drugi rad pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj ili radnoj ustanovi.

Split, 1. rujna 2023.

Potpis



SVEUČILIŠTE U SPLITU
FILOZOFSKI FAKULTET

IZJAVA O KORIŠTENJU AUTORSKOG DJELA

kojom ja Korina Dominić, kao autor/ica diplomskog rada dajem suglasnost Filozofskom fakultetu u Splitu, kao nositelju prava iskorištavanja, da moj diplomski rad pod nazivom *Etnofilološka baština u hagiografskom kontekstu Čakovečkog kraja* koristi na način da ga, u svrhu stavljanja na raspolaganje javnosti, kao cjeloviti tekst ili u skraćenom obliku trajno objavi u javnoj dostupni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu, Sveučilišne knjižnice Sveučilišta u Splitu te Nacionalne i sveučilišne knjižnice, a sve u skladu sa Zakonom o autorskom pravu i drugim srodnim pravima i dobrom akademskom praksom. Korištenje diplomskog rada na navedeni način ustupam bez naknade.

Split, 1. rujna 2023.

Potpis



Izjava o pohrani završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada (podcrtajte odgovarajuće) u Digitalni repozitorij Filozofskog fakulteta u Splitu

Student/ica: Korina Dominić

Naslov rada: Etnofilološka baština u hagiografskom kontekstu Čakovečkog kraja

Znanstveno područje: Humanističko područje

Znanstveno polje: Filologija

Vrsta rada: Teorijski rad

Mentor/ica rada: prof. dr. sc. Marko Dragić

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Komentor/ica rada: _____

(ime i prezime, akad. stupanj i zvanje)

Članovi povjerenstva (ime i prezime, akad. stupanj i zvanje):

Ovom izjavom potvrđujem da sam autor/autorica predanog završnog/diplomskog/specijalističkog/doktorskog rada (zaokružite odgovarajuće) i da sadržaj njegove elektroničke inačice u potpunosti odgovara sadržaju obranjenog i nakon obrane uređenog rada. Slažem se da taj rad, koji će biti trajno pohranjen u Digitalnom repozitoriju Filozofskoga fakulteta Sveučilišta u Splitu i javno dostupnom repozitoriju Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu (u skladu s odredbama Zakona o znanstvenoj djelatnosti i visokom obrazovanju, NN br. 123/03, 198/03, 105/04, 174/04, 02/07, 46/07, 45/09, 63/11, 94/13, 139/13, 101/14, 60/15, 131/17), bude:

a) rad u otvorenom pristupu

b) široj javnosti, ali nakon proteka 6 / 12 / 24 mjeseci (zaokružite odgovarajući broj mjeseci). (zaokružite odgovarajuće)

Split, 1. rujna 2023.

Potpis studenta/studentice: 